

Український інститут національної пам'яті

**Декомунізація:
що і чому перейменовувати й демонтувати**

**Збірник матеріалів, рекомендацій і документів щодо виконання
вимог Закону України «Про засудження комуністичного та
націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в
Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»**

Київ
2015

Редакційна колегія:

В'ятрович В. М., кандидат історичних наук (голова); Шпак А. В. (перший заступник голови); Тиліщак В. С., кандидат історичних наук (заступник голови); Рябенко С. Д., магістр права; Громенко С. В., кандидат історичних наук; Короленко Б. А., кандидат історичних наук; Подобєд П. К.; Бутко С. В.; Майоров М. В.; Каретніков І. Г., кандидат історичних наук; Горобець С. М., кандидат історичних наук.

Рецензент:

Бойко В. М., кандидат історичних наук, директор Комунального закладу «Чернігівський центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ і організацій».

Упорядники:

Бутко С. В.; Горобець С. М., кандидат історичних наук; Каретніков І. Г., кандидат історичних наук; Короленко Б. А., кандидат історичних наук; Майоров М. В.

Декомунізація: що і чому перейменовувати й демонтувати. Збірник матеріалів, рекомендацій і документів щодо виконання вимог Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» / Сергій Бутко, Сергій Горобець, Ігор Каретніков, Богдан Короленко, Максим Майоров (упоряд.); Український інститут національної пам'яті. – Київ: Український інститут національної пам'яті, 2015. – 103 с.

Збірник містить матеріали, рекомендації, роз'яснення та документи щодо визначення об'єктів перейменування і демонтажу відповідно до норм Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» і обґрунтування відповідних рішень органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій, на які покладено виконання Закону, проведення необхідної інформаційно-роз'яснювальної, просвітницької роботи. Видання підготовлено для органів місцевого самоврядування, державних адміністрацій та інших органів державної влади, громадськості.

© Український інститут
національної пам'яті, 2015

ЗМІСТ

В'ятрович В. Куди веде вулиця Леніна? Розмова про майбутнє країни.....	11
В'ятрович В. Декомунізація у питаннях і відповідях.....	14
Від упорядників.....	22
Бутко С. Чому і що перейменовувати/демонтувати.....	24
Горобець С. Із переліку осіб, представників комуністичного тоталітарного режиму, на честь яких названі населені пункти, об'єкти топоніміки у населених пунктах (вулиці, провулки, площі тощо), юридичні особи, друковані засоби масової інформації, товарні знаки і послуги, встановлені пам'ятники, пам'ятні знаки, меморіальні дошки та інші меморіальні об'єкти, що підлягають перейменуванню і демонтажу відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».....	37
АБАКУМОВ Віктор Семенович (1908-1954)	
АВСРІН Василь Кузьмич (1884-1945)	
АГЕСНКО Микола Іванович (1930-2012)	
АІСТОВ Прокіп Степанович (1882-1917)	
АКУЛОВ Іван Олексійович (1888-1937)	
АЛЕКСАНДРОВ Олександр Петрович (1900-1946)	
АЛЕКСЕЄВ Микола Миколайович (1893-1937)	
АЛІЄВ Іван Михайлович (1892-1964)	
АМОСОВ Олексій Мефодійович (1896-1937)	
АНТОНОВ-ОВСІЄНКО Володимир Олександрович (1883-1939)	
АНТОНОВ-САРАТОВСЬКИЙ Володимир Павлович (1884-1965)	
АРОСЄВ Олександр Якович (1890-1938)	
АРТЕМ (Сергєєв) Федір Андрійович (1883-1921)	
АРТУЗОВ Артур Християнович (1891-1937)	
АУССЕМ Володимир Християнович (1879-1936)	
АХМАТОВ Лев Соломонович (1899-1937)	
БАБУШКІН Іван Васильович (1873-1906)	
БАБЧЕНКО Микола Федотович (1906-?)	
БАКИНСЬКИЙ Сергій Сергійович (Бернгейм Людвиг Маркович) (1886-1939)	
БАЛИЦЬКИЙ Всеволод Аполлонович (1892-1937)	
БАУМАН Карл Янович (1892-1937)	
БЕЛЕНКОВИЧ Олександр Михайлович (1893-1937)	
БЕРЕЗІН Олександр Дмитрович (1895-1942)	
БЄДНИЙ Дем'ян (Придворов Юхим Олексійович) (1883-1945)	
БЄЛСНЬКИЙ Абрам Якович (1882-1941)	
БЄЛІНСЬКИЙ Владислав (Чеслав) Варфоломійович (1872-1918)	
БЛАГОНРАВОВ Георгій Іванович (1896-1938)	
БЛЮХЕР Василь Костянтинівич (1890-1938)	
БОГДАНОВ Михайло Сергійович (1881-1937)	
БОГУНСЬКИЙ (Шарий) Антоній Савович (1899-1919)	
БОЖЕНКО Василь Назарович (1871-1919)	
БОЙЧЕНКО Олександр Максимович (1903-1950)	
БОКІЙ Гліб Іванович (1879-1937)	
БОНДАРЄВ Тихон Лаврентійович (1871-1938)	
БОНЧ-БРУЄВИЧ Володимир Дмитрович (1873-1955)	
БОШ Євгенія Богданівна (1879-1925)	
БРЕЖНЄВ Леонід Ілліч (1906-1982)	
БРОВКІН Олексій Миколайович (1906-1983)	
БРОН Михайло Ісакович (1896-?)	
БУБНОВ Андрій Сергійович (1883-1938)	
БУДЬОННИЙ Семен Михайлович (1883-1973)	
БУЗДАЛІН Сергій Феоктистович (1892-1937)	
БУРЛАК Микола Григорович (1914-2008)	
БУЦЕНКО Панас Іванович (1889-1965)	

ВАЙНЕР Леонід Якович (1897-1937)
ВАЛЯВКА Василь Антонович (1885-1930)
ВАРГАНОВ Василь Опанасович (1890-1974)
ВАСИЛЕВСЬКА Ванда Львівна (1905-1964)
ВАСИЛЕНКО Марко Сергійович (1895-1937)
ВАЦЕТІС Іоаким Іоакимович (1873-1938)
ВАЩЕНКО Григорій Іванович (1920-1990)
ВИНОКУРОВ Олександр Миколайович (1869-1944)
ВИСОЧИНЕНКО Семен Дмитрович (1890-1938)
ВИШИНСЬКИЙ Андрій Януарійович (1883-1954)
ВЛАСЕНКО Степан Наумович (1888-1963)
ВОЙКОВ Петро Лазаревич (1888-1927)
ВОЛКОВ Олександр Олександрович (1898-1941)
ВОЛОДАРСЬКИЙ Володимир (Гольдштейн Мойсей Маркович) (1891-1918)
ВОРОВСЬКИЙ Вацлав Вацлавович (1871-1923)
ВОРОШИЛОВ Климент Єфремович (1881-1969)
ВРУБЛЕВСЬКИЙ Микола Євтихійович (1897-1918)
ГАВРИЛОВ Іван Андрійович (1885-1937)
ГАВРО Лайош (1894-1938)
ГАЙДАР (Голіков) Аркадій Петрович (1904-1941)
ГАЙОВИЙ Антон Іванович (1907-1962)
ГАЛАН Ярослав Олександрович (1902-1949)
ГАЛЕНКОВ Іван Спиридонович (?-?)
ГАМАРНИК Ян Борисович (Яков Пудикович) (1894-1937)
ГАРНІСР Олександр Миколайович (1896-1921)
ГЛІБОВ-АВІЛОВ Микола Павлович (1887-1937)
ГОНЧАРОВ Федір Васильович (1890-1934)
ГОПНЕР Серафима Іллівна (1880-1966)
ГОРБАТЮК Іван Маркович (1903-1957)
ГОРДИНСЬКИЙ Антон Йосипович (1884-1919)
ГОРДОВІКОВ Ока Іванович (1879-1960)
ГОТВАЛЬД Клемент (1896-1953)
ГРАНОВСЬКИЙ Мойсей Лазарович (1890-1941)
ГРЕБЕННИК Кузьма Євдокимович (1900-1974)
ГРЕЧКО Андрій Антонович (1903-1976)
ГРЕЧУХІН Дмитро Дмитрович (1903-1939)
ГРИНЕВИЧ Андрій Володимирович (1891-1937)
ГРИЦЕНКО Олексій Варфоломійович (1905-1983)
ГРИЩУК Леонід Степанович (1906-1960)
ГРУЛЕНКО Михайло Васильович (1904-1941)
ГУРІН Вітя (1914-1929)
ДАВИДОВ Олексій Йосипович (1907-1963)
ДАХНО Ілля Іванович (1886-1967)
ДЕГТЯРЕНКО Петро Михайлович (1885-1938)
ДЕМЧЕНКО Микола Нестерович (1896-1937)
ДЗЕРЖИНСЬКИЙ Фелікс Едмундович (1877-1926)
ДИБЕНКО Павло Юхимович (1889-1938)
ДИМИТРОВ Георгій (1882-1949)
ДОВНАР-ЗАПОЛЬСЬКИЙ Всеволод Митрофанович (1898-1919)
ДОЛГУШЕВ Олексій Романович (1902-1973)
ДРАБКІН Яків Давидович (Гусєв Сергій Іванович) (1874-1933)
ДУБОВИЙ Іван Наумович (1896-1938)
ДУБОВИЙ Наум Іпатійович (1875-1941)
ДУНДИЧ Олеко (1897-1920)
ЕЙДЕМАН (Ейдеманіс) Роберт Петрович (1895-1937)
Фрідріх ЕНГЕЛЬС (1820-1895)
ЄМЕЛЬЯНОВ Микола Олександрович (1871-1958)
ЄМЕЛЬЯНОВ-СУРИК Олександр Васильович (1892-1938)
ЄРЕМЕНКО Андрій Іванович (1892-1970)
ЄРМОЩЕНКО Веніамін Йосипович (1889-1937)
ЖАБРСВ Іван Андрійович (1898-1939)
ЖДАНОВ Андрій Олександрович (1896-1948)
ЖЕЛІЗНЯКОВ Анатолій Григорович (1895-1919)
ЖУКОВ Георгій Костянтинівич (1896-1874)
ЗАВЕНЯГІН Авраам Павлович (1901-1956)
ЗАГОРСЬКИЙ Володимир Михайлович (1883-1919)
ЗАДІОНЧЕНКО Семен Борисович (Зайончик Шимон Борухович) (1898-1972)
ЗАЙЦЕВ Федір Іванович (1897-1960)
ЗАЙЧУК Володимир Гнатович (1921-1996)
ЗАСУЛИЧ Віра Іванівна (1849-1919)

ЗАСЯДЬКО Олександр Федорович (1910-1963)
ЗАТОНСЬКИЙ Володимир Петрович (1888-1938)
ЗАЧЕПА Іван Іванович (1900-1976)
ЗЕМЛЯЧКА (Залкінд) Розалія Самійлівна (1876-1947)
ЗГУРСЬКА Катерина Іванівна (1915-2000)
ЗУБАРЄВ Микола Прокопович (1904-1980)
Ісідора Долорес ІБАРРУРІ Гомес (1895-1989)
ІВАНОВ Андрій Васильович (1888-1927)
ІВАНОВ Василь Тимофійович (1894-1938)
ІВАШУТІН Петро Іванович (1909-2002)
КАГАНОВИЧ Лазар Мойсейович (1893-1991)
КАЛІНІН Михайло Іванович (1875-1946)
КАМЕНЄВ Сергій Сергійович (1881-1936)
КАМ'ЯНСЬКИЙ Абрам Захарович (1885-1938)
КАРТВЕЛІШВІЛІ Лаврентій Йосипович (1890-1938)
КВІРІНГ Еммануїл Іванович (1888-1937)
КВЯТЕК Казимир Францевич (Вітковський Ян Карлович) (1888-1938)
КЕДРОВ Михайло Сергійович (1878-1941)
КИСЕЛЬОВ Аркадій Леонтійович (1880-1938)
КІКВІДЗЕ Василь (Васо) Ісидорович (1895-1919)
КІН Павло Андрійович (1882-1943)
КІНГІСЕПІ Віктор Едуардович (1888-1922)
КІРОВ (Костриков) Сергій Миронович (1886-1934)
КЛИМЕНКО Іван Євдокимович (1891-1937)
КОБУЛОВ Амаяк Захарович (1906-1955)
КОЖЕВНИКОВ Інокентій Серафимович (1879-1931)
КОЖЕВНИКОВ Сергій Федорович (1904-1961)
КОЗАЧЕК Сергій Борисович (1897-1971)
КОЛАРОВ Василь Петров (1877-1950)
КОЛЛОНТАЙ Олександра Михайлівна (1872-1952)
КОН Фелікс Якович (1864-1941)
КОНЄВ Іван Степанович (1897-1973)
КОРЖИКОВ Тит Михайлович (1896-1937)
КОРНІЙЧУК Олександр Євдокимович (1905-1972)
КОРОТКОВ Федір Іванович (1905-1983)
КОРОТЧЕНКО Дем'ян Сергійович (1894-1969)
КОРЧАГІН Павло
КОРШУНОВ Костянтин Миколайович (1887-1937)
КОСАРЄВ Олександр Васильович (1903-1939)
КОСІОР Станіслав Вікентійович (1889-1939)
КОТЕЛЬМАХ М. В. (?-1919)
КОТОВСЬКИЙ Григорій Іванович (1881-1925)
КОЦЮБІНСЬКИЙ Юрій Михайлович (1896-1937)
КРАВЧЕНКО Микола Васильович (1886-1918)
КРАСИКОВ Петро Ананійович (1870-1939)
КРАСІН Леонід Борисович (1870-1926)
КРЕЙСБЕРГ Ісак Миронович (1898-1919)
КРОПИВ'ЯНСЬКИЙ Микола Григорович (1889-1948)
КРУПСЬКА Надія Костянтинівна (1869-1939)
КСЕНОФОНТОВ Іван Ксенофонович (1884-1926)
КУЗНЄЦОВ Микола Іванович (1911-1944)
КУЙБИШЕВ Валеріан Володимирович (1888-1935)
КУЛИК Іван Юліанович (Ізраїль Юдевич) (1897-1937)
КУЛИК Григорій Іванович (1890-1950)
КУН Бела (1886-1938)
КУРАЧ Микола Андрійович (1892-?)
КУУСІНЕН Отто Вільгельмович (1881-1964)
ЛАГОДА І. М. (?-?)
ЛАЗО Сергій Георгійович (1894-1920)
ЛАПЧИНСЬКИЙ Юрій Федорович (1887-1938)
ЛАСТОВСЬКИЙ Олександр Костянтинович (1890-1920)
ЛАЦИС Віліс Тенісович (1904-1966)
ЛАЦИС Мартин Іванович (Судрабс Ян Фрідріхович) (1888-1938)
ЛАЦИС Ян Янович (1897-1937)
ЛАЩЕНКО Михайло Лукич (1891-1920)
ЛЕБЕДЄВ Микола Миколайович (1887-1919)
ЛЕБІДЬ Дмитро Захарович (1893-1937)
ЛЕНІН Володимир Ілліч (Ульянов Володимир) (1870-1924)
ЛЕПСЕ Іван Іванович (1889-1929)
ЛИСЕНКО Василь Васильович (1914-?)

ЛИСЕНКО В'ячеслав Григорович (нар. 1931)
ЛИСЕНКО Йосип Григорович (?-1941)
ЛИТВИН Костянтин Захарович (1907-1994)
ЛИХАЧОВ Іван Олексійович (1896-1956)
ЛІБКНЕХТ Карл (1871-1919)
ЛІВШИЦЬ Яків Абрамович (1896-1937)
ЛУГОВИЙ (Левенштейн) Олександр Васильович (1893-1937)
ЛУКАШЕВИЧ Микола Йосипович (1888-1918)
ЛУКОМСЬКИЙ Петро Ілліч (1892-1935)
ЛУНАЧАРСЬКИЙ Анатолій Васильович (1875-1933)
ЛУНІН Микола Олександрович (1915-1968)
ЛЮБАВІН Петро Митрофанович (1896-1941)
ЛЮБЧЕНКО Панас Петрович (1897-1937)
ЛЮКСЕМБУРГ Роза (1871-1919)
ЛЯХОВ Іван Андрійович (1936-2006)
ЛЯШКО Олександр Павлович (1915-2002)
МАГДОВ Борис Йосипович (1884-1972)
МАЙОРОВ Михайло Мусійович (1890-1938)
МАЙСТРУК Володимир Федорович (1903-1976)
МАЛАНЧУК Валентин Юхимович (1928-1984)
МАНАГАРОВ Іван Мефодійович (1898-1981)
МАНУЇЛЬСЬКИЙ Дмитро Захарович (1883-1959)
МАНЦЕВ Василь Миколайович (1889-1938)
МАРКОВ Василь Сергійович (1905-1978)
Карл МАРКС (1818-1883)
МАТЕ ЗАЛКА (Бела Франкль) (1896-1937)
МАЦЕГОРА Євген Олександрович (1929-?)
МЕДВЕДЄВ Дмитро Миколайович (1898-1954)
МЕДВЕДЄВ Юхим Григорович (1886-1938)
МЕЖЖЕРІН Олексій Степанович (1905-1981)
МЕЖЛАУК Валерій Іванович (1893-1938)
МЕНЖИНСЬКИЙ В'ячеслав Рудольфович (1874-1934)
МЕХЛІС Лев Захарович (1889-1953)
МЕШИК Павло Якович (1910-1953)
МИРОНОВ Микола Романович (1913-1964)
МИХАЙЛИК Михайло Васильович (1889-1937)
МІКОЯН Анастас Іванович (1895-1978)
МІЛЬЧАКОВ Олександр Іванович (1903-1973)
МІЩЕНКО Гаврило Корнійович (1904-?)
МОКІЄВСЬКА Людмила Георгіївна (1896-1919)
МОЛОТОВ В'ячеслав Михайлович (1890-1986)
МОРОЗ Микола Тихонович (1908-1971)
МОРОЗОВ Павлик (Морозов Павло Тимофійович) (1918-1932)
МУРАНОВ Матвій Костянтинович (1873-1959)
МУРИНСОН Мойсей С. (?-1918)
МЯЛОВИЦЬКИЙ Анатолій Володимирович (нар. 1925)
НІВАЛОВ Микола Миколайович (нар. 1932)
НІКОЛАЄНКО Іван Гнатович (1881-1937)
НОЩЕНКО Петро Хомич (1907-1967)
ОДИНЦОВ Олександр Васильович (1895-1940)
ОДНОРОМАНЕНКО Олександр Митрофанович (1907-?)
ОРДЖОНІКІДЗЕ Серго (Григорій Костянтинович) (1886-1937)
ОСОКІН Василь Васильович (1894-1960)
ОСТРОВСЬКИЙ Микола Олексійович (1904-1936)
ПАВЛУНОВСЬКИЙ Іван Петрович (1888-1937)
ПАЛАЖЧЕНКО Леонід Іванович (1934-1993)
ПАΠΑНІН Іван Дмитрович (1894-1986)
ПАРХОМЕНКО Олександр Якович (1886-1921)
ПЕТЕРС Яків Христофорович (1886-1938)
ПЕТРОВСЬКИЙ Григорій Іванович (1878-1958)
ПІДГОРНИЙ Микола Вікторович (1903-1983)
ПІК Вільгельм (1876-1960)
ПІНЧУК Григорій Павлович (1904-?)
ПІСКЛОВ В. Г. (?-?)
ПОГРЕБНЯК Петро Леонідович (1928-1980)
ПОДБІЛЬСЬКИЙ Вадим Миколайович (1887-1920)
ПОДВОЙСЬКИЙ Микола Ілліч (1880-1948)
ПОЛУПАНОВ Андрій Васильович (1888-1956)
ПОЛЯКОВ Борис Васильович (1893-1937)
ПОПЕРЕКА Михайло Степанович (1910-1982)

ПОПІЛЬ (Попель) М.І. (?-1919)
ПОПІЛЬОВКИН Трохим Трохимович (1915-1977)
ПОПОВ Микола Миколайович (1891-1937)
ПОРАЙКО Василь Іванович (1888-1937)
ПОСТИШЕВ Павло Петрович (1887-1939)
ПРИМАКОВ Віталій Маркович (1896-1937)
ПРОФАТІЛОВ Ілля Іванович (1906-1975)
П'ЯТАКОВ Юрій Леонідович (1890-1937)
РАДЧЕНКО Хома Порфирійович (1896-1942)
РАКОВСЬКИЙ Християн Георгійович (1873-1941)
РАСКОВА Марина Михайлівна (1912-1943)
РЕВЕНКО Григорій Іванович (нар. 1936)
РЕДЕНС Станіслав Францевич (1892-1938)
РЕЙХЕЛЬ Михайло Йосипович (1880-1955)
РИКОВ Олексій Іванович (1881-1938)
РОГИНЕЦЬ Михайло Георгійович (1910-1980)
РОМЧЕНКО Михайло Васильович (1898-1971)
РУДЕНКО Роман Андрійович (1907-1981)
РУДНІСВ Микола Олександрович (1894-1918)
РУХИМОВИЧ Мойсей Львович (1889-1938)
САБУРОВ Максим Захарович (1900-1977)
САБУРОВ Олександр Миколайович (1908-1974)
САВЧЕНКО Сергій Романович (1904-1966)
САГАЙДАК Степан Григорович (1885-1919)
САРКІСОВ (Даніелян) Саркіс Артемович (1898-1938)
СВЕРДЛОВ Яків Михайлович (1885-1919)
СЕЛЮК Володимир Андрійович (1881-1918)
СЕМАШКО Микола Олександрович (1874-1949)
СЕРБИЧЕНКО Олександр Калістратович (1890-1938)
СЕРГІЄНКО Василь Тимофійович (1903-1982)
СИБІРЦЕВ Всеволод Михайлович (1893-1920)
СИВКОВ Сергій Васильович (1896-?)
СКРИПНИК Микола Олексійович (1872-1933)
Сестри СЛОМНИЦЬКІ (Пепа Самойлівна (?-1919) та Броня Самойлівна (?-1919) Сломницькі)
СЛОНЬ Михайло Варнаївович (1906-1955)
СОБОЛЬ Микола Олександрович (1910-1991)
СОКОЛОВСЬКА Софія (1894-1938)
СТАЛІН (Джугашвілі) Йосип Віссаріонович (1879-1953)
СТАРОСТІН Петро Іванович (1883-1918)
СТАРЧЕНКО Василь Федорович (1904-1948)
СТАХАНОВ Олексій Григорович (1906-1977)
СТАХУРСЬКИЙ Михайло Михайлович (1903-1971)
СТЕХОВ Сергій Трохимович (1898-1994)
СТРОГАНОВ Василь Андрійович (1888-1938)
СТРУТИНСЬКИЙ Сергій Йосипович (1876-1962)
СУХОМЛИН Кирило Васильович (1886-1938)
ТАБУКАШВІЛІ Лук'ян Мілантьєвич (1890-1921)
ТЕВОСЯН Іван Федорович (Ованес Тевадросович) (1902-1958)
ТЕЛЕШЕВ Георгій Галактіонович (1902-1978)
ТЕЛЬМАН Ернст (1886-1944)
ТЕР-ПЕТРОСЯН (Камо) Симон Аршакович (1882-1922)
ТЕРЕШКОВА Валентина Володимирівна (нар. 1937)
ТЕРЛЕЦЬКИЙ Євген Петрович (1892-1938)
ТИМОФЄЄВА Галя (Тимофєєва Ганна Гаврилівна) (1896-1919)
ТИНЯКОВ Юхим Дмитрович (1893-1918)
ТОВСТУХА Іван Павлович (1889-1935)
ТОЛЬЯТТІ Пальміро (1893-1964)
ТОРЕЗ Моріс (1900-1964)
ТРУТЕНКО Онуфрій Степанович (1885-1920)
ТУХАЧЕВСЬКИЙ Михайло Миколайович (1893-1937)
УБОРЕВИЧ Ієронім Петрович (1896-1937)
УЛЬЯНОВ Володимир – *див.* Ленін Володимир Ілліч
УЛЬЯНОВИ (брати Олександр Ілліч (1866-1887) та Володимир Ілліч (1870-1924) Ульянови)
УЛЬЯНЦЕВ Тимофій Іванович (1888-1919)
УНШЛІХТ Йосип Станіславович (1879-1938)
УРИЦЬКИЙ Мойсей Соломонович (1873-1918)
ФАБРИЦИУС Ян Фріцевич (1877-1929)
ФАДЄЄВ Олександр Олександрович (1901-1956)
ФЕДІН Андрій Трохимович (1893-1938)
ФЕДОРЕНКО Яків Миколайович (1896-1947)

ФЕДОРОВ Олексій Федорович (1901-1989)
 ФЕДЬКО Іван Федорович (1897-1939)
 ФІАЛЕК Іполит (Іван) Михайлович (1875-1936)
 ФІОЛЕТОВ Іван Тимофійович (1884-1918)
 ФРУНЗЕ Михайло Васильович (1885-1925)
 ФУРМАНОВ Дмитро Андрійович (1891-1926)
 ХАТАСВИЧ Мендель Маркович (1893-1937)
 Клара ЦЕТКІН (1857-1933)
 ЦИБУЛЬКО Володимир Михайлович (1924-1987)
 ЦЮРУПА Олександр Дмитрович (1870-1928)
 ЧАПАСВ Василь Іванович (1887-1919)
 ЧАПЛІН І. Г.
 ЧЕРНЯК Тимофій Вікторович (1891-1919)
 ЧУБАР Влас Якович (1891-1939)
 ЧУДНОВСЬКИЙ Григорій Ісакович (1894-1918)
 ШАПОВАЛОВ Олександр Сидорович (1871-1942)
 ШАУМЯН Степан Георгійович (1878-1918)
 ШВЕРНИК Микола Михайлович (1888-1970)
 ШЕЛЕСТ Петро Юхимович (1908-1996)
 ШКАДІНОВ Микола Іванович (1890-1944)
 ШЛІХТЕР Олександр Григорович (1868-1940)
 ЩЕРБАКОВ Олександр Сергійович (1901-1945)
 ЩЕРБИЦЬКИЙ Володимир Васильович (1918-1990)
 ЩОРС Микола Олександрович (1895-1919)
 ЯКІР Йона Емануїлович (1896-1937)

Горобець С. Із переліку назв символів, організацій, подій та явищ комуністичного тоталітарного режиму, на честь яких названі населені пункти, об'єкти топоніміки у населених пунктах (вулиці, провулки, площі тощо), юридичні особи, друковані засоби масової інформації, товарні знаки і послуги, встановлені пам'ятники, пам'ятні знаки, меморіальні дошки та інші меморіальні об'єкти, що підлягають перейменуванню і демонтажу відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».....84

АРСЕНАЛЬЦІВ
 АРТЕМІВСЬК (-е)
 БАКИНСЬКИХ КОМІСАРІВ
 БІЛЬШОВИК (рос. «Большевик»)
 БОГУНСЬКОГО
 ВЛКСМ (Всесоюзний лєнінський комуністичний союз молоді)
 ВОЇНІВ-ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТІВ
 ВОЛОЧАЄВА (Волочаєвський)
 ГЕРОЇВ ПЕРЕКОПУ
 ДРУЖБИ НАРОДІВ СРСР
 ЖДАНІВСЬКІ ВІСТІ (рос. «Ждановские вести»)
 ЖОВТНЕВА
 ЖОВТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
 ЗА РАДЯНСЬКУ ВЛАДУ (рос. «За советскую власть»)
 ІЛЛІЧА
 ІЛЛІЧІВКА
 ІЛЛІЧІВСЬК (-е)
 ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ
 ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНА
 КАЛІНІНГРАДСЬКА
 КІМ (Комуністичний інтернаціонал молоді)
 КІННОАРМІЙСЬКА
 КОЛГОСПНА
 КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ
 КОМІНТЕРНУ (Комуністичний Інтернаціонал)
 КОМСОМОЛЬСЬКА
 КОМУНА
 КОМУНАРІВ
 КОМУНІСТ ДОНБАСУ

КОМУНІСТИЧНА
 КОРЧАГІНЦІВ
 КОТОВСЬК (-е)
 КРАСНИЙ СОДОВЕЦЬ
 КРАСНИЙ ШАХТАР
 КРАСНОЗНАМЕННА
 КРАСНОПРЕСНЕНСЬКА
 ЛЕНІНГРАДСЬКА
 ЛЕНІНСЬКА
 ЛЕНІНСЬКА ПРАВДА
 МОПРа (рос. «Международная организация помощи борцам за революцию»)
 МОСКОВСЬКИЙ КОМСОМОЛЕЦЬ
 МЮД (рос. «Международный юношеский день»)
 НАРКОМАТИВСЬКА
 НАШ КРАСНОАРМІЙСЬК (рос. «Наш Красноармейск»)
 ОСО (рос. «Особое совещание»)
 ОСОАВІАХІМА
 П'ЯТИРІЧКИ
 ПАРИЗЬКОЇ КОМУНИ
 ПЕРЕКОПСЬКА
 ПЕРЕКОПСЬКОЇ ПЕРЕМОГИ
 ПЕТРІВСЬКЕ (Петровське)
 ПІОНЕРСЬКА
 ПРАВДИ
 ПРОЛЕТАР (-ський, -ська, -ське, -ські)
 ПРОФІНТЕРНУ (рос. «Красный интернационал профсоюзов»)
 РАДГОСПНА (рос. «Совхозная»)
 РАДЯНСЬКА (Советська, рос. «Советская»)
 РЕВОЛЮЦІЇ
 СВЕРДЛІОВКА
 СІЧНЕВА
 СОВНАРКОМА
 СОЦДОНБАСІВСЬКА
 СОЮЗНИЙ
 СПОРТІНТЕРНУ (рос. «Красный спортивный интернационал»)
 СТАРИХ БІЛЬШОВИКІВ (Всесоюзне товариство старих більшовиків)
 СТАХАНОВЕЦЬ
 ТАРАЩАНСЬКА
 ЧЕКІСТ (-ів, -ська)
 ЧЕРВОНОАРМІЙСЬКА
 ЧЕРВОНОГВАРДІЙСЬКА
 ЧЕРВОНОЗОЛЯНИЙ ПРОСПЕКТ
 ЧЕРВОНОЇ АВІАЦІЇ (рос. «Красной авиации»)
 ЧЕРВОНОЇ ЗІРКИ
 ЧЕРВОНОКОЗАЧА
 ЧЕРВОНОПАРТИЗАНСЬКА
 ЧЕРВОНОПРАПОРНА
 ЧЕРВОНОФЛОТСЬКА
 ЧОНГАРСЬКА
 ІІІ-ГО ІНТЕРНАЦІОНАЛУ
 5-ГО ГРУДНЯ
 VI З'ЇЗДУ РАД
 10-І П'ЯТИРІЧКИ
 17-ГО ВЕРЕСНЯ
 18-ГО ПАРТЗ'ЇЗДУ
 25-ГО ЖОВТНЯ
 40 РОКІВ ВЛКСМ
 40-РІЧЧЯ ЖОВТНЯ
 50 РОКІВ ВЛКСМ
 50 РОКІВ СРСР
 50-РІЧЧЯ ЖОВТНЯ
 51-А ПЕРЕКОПСЬКА ДИВІЗІЯ
 60 РОКІВ СРСР
 70 РОКІВ СРСР

Короленко Б., Рябенко С. Як перейменувати населений пункт: рекомендації для органів місцевого самоврядування	96
Короленко Б., Рябенко С. Як перейменувати населений пункт, район: рекомендації для місцевих державних адміністрацій	99
Короленко Б., Рябенко С. Щодо перереєстрації транспортних засобів фізичних осіб.....	102
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	103

ДОДАТКИ, ПРЕДСТАВЛЕНІ ОКРЕМИМИ ФАЙЛАМИ:

Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» – ОКРЕМИЙ ФАЙЛ № **0001**.

Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» – ОКРЕМИЙ ФАЙЛ № **0002**.

Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» – ОКРЕМИЙ ФАЙЛ № **0003**.

Зображення державних прапорів, гербів та інших символів СРСР, союзних та автономних республік у складі СРСР, держав так званої «народної демократії», соціалістичних республік, що входили до складу комуністичної Югославії. Інформаційний матеріал Українського інституту національної пам'яті – ОКРЕМИЙ ФАЙЛ № **0004**.

Тексти гімнів СРСР та союзних республік. Інформаційний матеріал Українського інституту національної пам'яті – ОКРЕМИЙ ФАЙЛ № **0005**.

Зображення та опис комуністичної символіки, символіки комуністичної партії. Інформаційний матеріал Українського інституту національної пам'яті – ОКРЕМИЙ ФАЙЛ № **0006**

Зображення та опис символіки нацистської Німеччини (Третього Райху), Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії (НСДАП). Інформаційний матеріал Українського інституту національної пам'яті – ОКРЕМИЙ ФАЙЛ № **0007**

Історико-юридичний висновок щодо причетності В. І. Леніна (Ульянова) до організації та здійснення політичних репресій. Довідка Українського інституту національної пам'яті – ОКРЕМИЙ ФАЙЛ № **0008**

Цитати з листування, публікацій В. І. Леніна (Ульянова) – ОКРЕМИЙ ФАЙЛ № **0009**

Бутко С. Назви «колгоспна» і «радгоспна» символізують нищення і закріпачення українського селянства – ОКРЕМИЙ ФАЙЛ № **0010**.

Куди веде вулиця Леніна? Розмова про майбутнє країни

Якщо людина живе в оточенні тоталітарної пропаганди і не помічає її, значить пропаганда досягнула своєї мети.

Вацлав Гавел

Завдання цього збірника – дати методичні рекомендації що і чому треба перейменувати/демонтувати відповідно до чинного в Україні законодавства з декомунізації. Завдання цього вступу – пояснити, для чого взагалі потрібне таке перейменування і демонтаж.

Питання про те, навіщо міняти старі назви вулиць чи міст, демонтувати старі пам'ятники, постійно звучать в дискусіях довкола цієї проблеми. При цьому противники змін апелюють до історії – «таким було наше минуле, тож ми не в праві його змінювати». Але насправді ця розмова не так про минуле, як про майбутнє.

Змінити те, що сталося, – поза нашими можливостями. Натомість мова про те, а що з минулого нам потрібне в майбутньому? Що вартує передавати від предків до нащадків? Деякі події ми повинні пам'ятати як пересторогу – таке ніколи не має повторитися. Це слід назавжди залишити в минулому. Інші, навпаки, служать прикладом, на який варто орієнтуватися, прикладом, який може стати в пригоді наступним поколінням. І саме другі мають бути увічнені в назвах вулиць, площ, парків, населених пунктів. Топонімічні назви виступають тут маркером того, що справді важливо для мешканців села, міста чи цілої країни.

Столиця Сполучених Штатів Америки носить ім'я Джорджа Вашингтона, який боровся за незалежність цієї країни, а не короля Георга III, який протистояв цьому. Майже в кожному американському місті є вулиця Авраама Лінкольна, тому що його ім'я асоціюється з боротьбою проти рабства. Він є символом однієї з базових цінностей американців – свободи. Свідомо навожу нібито далекі для нас приклади Сполучених Штатів. Адже це одна з найуспішніших країн світу. Такою вона стала, між іншим, тому, що більшість її громадян підтримують цінності, визначальні для творення країни. І про цінності розповідають не лише книги, фільми чи телепрограми, але й мапа держави чи навіть маленького містечка. Схожа ситуація в інших державах світу – вулиці, площі, пам'ятники яких присвячені тим людям, які зробили визначальний внесок у розвиток країни, громади, стали символом цінностей, які об'єднують спільноту, місцеву чи національну.

Зафіксовані у топоніміці імена та назви мають важливий виховний ефект – це чудово розуміли не лише керівники свободолюбних демократичних держав, а й очільники тоталітарних режимів. Тому в захоплених нацистами чи комуністами містах негайно з'являлися вулиці Гітлера чи Леніна. Центральні площі обов'язково позначали пам'ятниками перших осіб та монументами

«вождів» локального масштабу. Символічно, що в Україні, яка перебувала під владою обох тоталітарних режимів, часто та сама вулиця в різний час була вулицею Леніна, а потім Гітлера, опісля знову Леніна, а на місці пам'ятника «вождю світового пролетаріату» нацисти встановлювали монумент «великого фюрера», який згодом знову замінювався Іллічем.

Після розгрому Третього Райху, його сліди швидко були стерті з теренів, окупованих раніше німцями. В рамках проведеної повоєнним урядом політики денацифікації перейменовано назви вулиць та міст, ліквідовано нацистські пам'ятники в самій Німеччині. Попри те, що вони теж на той момент вже були німецькою історією. Але саме тією історією, яку німці хотіли залишити в минулому, а не тягти її вантаж за собою в майбутнє.

Схожим чином слідів пам'яті іншого тоталітарного режиму позбавлялися в посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи. Проте «вітер змін» кінця 1980-х – початку 1990-х зачепив Україну лише частково. Швидко й ефективно перейменування та демонтажі відбулися лише в західній частині країни, де місцеву владу очолили представники антикомуністичного національно-демократичного табору. Якщо судити по мапах інших частин нашої держави, то 1991 рік там не став кінцем радянської України – вулиці Леніна надалі залишалися невід'ємним атрибутом майже кожного, навіть найменшого населеного пункту. В більшості випадків саме на цій вулиці знаходяться органи влади чи місцевого самоврядування вже незалежної України.

Проблема не в ностальгійному небажанні розпрощатися з минулим, а в тому, що таким чином ми деформуємо свою сучасність і навіть майбутнє. Діти із підручників історії знають про злочинну політику Леніна. Але для того, щоб отримати ці знання, вони йдуть до школи вулицею Леніна, минаючи пам'ятник Леніну. Таким чином ми виховуємо у молодому поколінні суспільну шизофренію та моральний релятивізм – злочини і злочинці не лише не засуджуються, їх продовжують возвеличувати. Тож вулицею Леніна ми точно ніколи не дійдемо до правової демократичної держави. Єдине, куди вона може завести нас – це у тупик минулого.

Очевидно, йдеться не лише про вулиці Леніну – вони просто є найвиразнішим прикладом неподоланого тоталітарного минулого. В українській топоніміці відображено сотні, якщо не тисячі інших «героїв комуністичного Олімпу», причетних до масових політичних репресій, Голодомору, боротьби проти становлення української держави (список окремих з них додається). Системна робота зі зміни цих назв в Україні почалася після створення Українського інституту національної пам'яті. За 2007–2010 роки з його ініціативи здійснено 2754 перейменування. Цю роботу зупинили після приходу до влади Віктора Януковича, гуманітарна політика якого була спрямована не на засудження, а навпаки, на реабілітацію радянського минулого. Як ми тепер знаємо, реабілітацією не обмежалося: режим Януковича спробував використати авторитарні радянські методи в керуванні країною. Тому знову з'явилися політичні в'язні, цензура, обмеження свободи зібрань. Врешті дійшло до розстрілів мирних протестувальників у центрі столиці.

Природно, що повалення режиму Януковича супроводжувалося стихійною «десоветізацією»: люди намагалися позбутися не тільки ненависної їм влади, але й ганебних символів минулого, які надихали чиновників.

Сьогодні цей процес набуває форми цілеспрямованої державної політики. Він особливо актуальний саме зараз, коли проти України ведеться війна сусідньою Росією. Адже керівництво Кремля мобілізує під свої прапори терористів та диверсантів саме ідеєю повернення до радянського минулого. Символи та герої цього минулого, які боролися проти України в 1917–1920-х роках, надихають їхніх послідовників, котрі підняли зброю проти сучасної Української держави. Тому топоніміка перестала бути питанням лише гуманітарної політики – вона стала одним із інструментів забезпечення національної безпеки.

Ми не знаємо, якими будуть нові назви вулиць, площ, населених пунктів. Це питання, згідно українського законодавства та світової практики, мають вирішувати місцеві громади. Вони можуть повернути історичну (докомуністичну) назву чи присвятити її якомусь з місцевих або загальнонаціональних героїв. Але ми точно знаємо, чиї імена мають зникнути з мапи нашої країни, з її міст і сіл – імена людей, причетних до масових злочинів, людей, що творили один із найжахливіших тоталітарних режимів в історії людства. Вони назавжди мають лишитися в минулому. Адже, як казав Хосе Ортега-і-Гассет: «Історія не вчить нас, що ми повинні робити, але вказує на те, чого робити не слід».

Володимир В'ятрович, кандидат історичних наук, Голова Українського інституту національної пам'яті

Декомунізація у питаннях і відповідях

Український інститут національної пам'яті зібрав запитання, які найчастіше ставлять у зв'язку із ухваленням декомунізаційних законів, і підготував стислі відповіді на них. Відтоді, коли вступили в дію закони про декомунізацію, ми «тримаємо руку на пульсі» їх впровадження. Наші співробітники уважно слідкували за реакцією суспільства у медіа, під час безпосередніх зустрічей у регіонах країни, а також аналізували сотні звернень, які отримують з усієї країни. На основі цих спостережень вибрали ситуації, які найчастіше викликають запитання. Тож якщо для вас є незрозумілі моменти у декомунізаційному процесі – ці відповіді будуть для вас корисні.

1. Навіщо потрібно перейменувати вулиці?

Цього вимагає Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону пропаганди їх символіки». Обидва ці режими знищили в Україні від 14 до 16 мільйонів людей. Цей закон стверджує: будь-які тоталітарні практики неприйнятні для Української держави. Убивати людей не можна ані з класових, ані з расових, ані з будь-яких інших причин.

Україна ніколи не збудує заможного та спокійного майбутнього без подолання спадщини тоталітарного минулого. Бо тоталітаризм і добробут – несумісні. Тож перейменування назв вулиць, пов'язаних із комуністичним режимом, – обов'язкова умова того, щоб у нашій державі відбулися позитивні суспільні перетворення. Подібний шлях декомунізації пройшла більшість посткомуністичних країн Центральної і Східної Європи.

«Залишити усе як є» з комуністичними назвами було б непослідовно: бо з одного боку засуджуємо нелюдські режими, а з другого – ушляблюємо його символи чи імена його провідних діячів у назвах населених пунктів, вулиць, парків, досі зберігаємо їм пам'ятні знаки та пам'ятники. Ці символи тоталітарних режимів, а також такі елементи їх пропаганди мають бути усунені з громадського простору. І це тільки незначна частина роботи із подолання тоталітарного минулого. Україна потребує потужної модернізації. А модернізацію неможливо здійснити на тоталітарних цінностях.

2. Чи правда, що декомунізаційні закони забороняють комуністичну та нацистську ідеологію та символи?

Ні, неправда.

Ані ідеологію, ані символи неможливо заборонити, як неможливо заборонити минуле. Воно було таким, яким було.

Закон ЗАСУДЖУЄ тоталітарні режими, які вирости на фундаменті цих ідеологій, як нелюдські, та забороняє ПРОПАГАНДУ їх символів.

Пропаганда ідеології та символів комуністичного та нацистського тоталітарних режимів визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв комунізму і нацизму та забороняється.

3. Чи можна НЕ перейменувати вулицю, село або місто?

Ні, не можна.

Якщо назва підпадає під дію Закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону пропаганди їх символіки», вона має бути обов'язково змінена. Закон тут не передбачає жодних винятків. Ані збори громадськості, ані орган місцевого самоврядування не може своїм рішенням таку назву залишити. Це буде порушенням закону. А відтак – відповідальність згідно з чинним законодавством аж до кримінальної (ст. 436¹ Кримінального кодексу України).

Натомість місцева громада має цілковиту свободу у виборі будь-якої нової назви замість комуністичної або ж може повернути історичну. Це абсолютне право жителів села або міста. Однак, у новій назві також не може бути пропаганди тоталітарних режимів або їх діячів.

Отже, не може бути предметом обговорення «перейменувати, чи не перейменувати» назву, що пов'язана із пропагандою тоталітарного режиму. Предметом громадського обговорення може бути **ТІЛЬКИ** питання вибору **НОВОЇ НАЗВИ**.

4. Чи можна перейменувати Дніпропетровськ на Дніпропетровськ на честь Дніпра і Святого Петра, Іллічівськ – на Іллічівськ на честь Святого Іллі, а Котовськ – на Котовськ на честь котиків?

Ні. Треба вести чесний діалог щодо минулого. Такі ігри та хитрощі навколо кривавої спадщини тоталітаризму є блюзнірством і наругою над пам'яттю мільйонів його жертв.

Відмова від старої назви передбачає повернення історичної або знайдення нової, а не винайдення нового обґрунтування старої. Нова назва не має бути співзвучна зі старою, що пов'язана із тоталітарним режимом. Приміром, не можна залишити не перейменованою вулицю Жовтневу, бо вона, мовляв, тепер буде названа на честь «теплого місяця осені». Ця назва насправді ушляхетлює більшовицький переворот – «Великий Жовтень»/Жовтневу революцію.

Також перейменування мають відбуватися згідно з чинним правописом. Наприклад, місто на честь Святого Іллі мало б називатися Іллівськ, а Іллічівськ – похідне від Ілліча – більшовицького вождя Леніна.

5. А якщо місцева влада відмовиться перейменувати населені пункти або вулиці, що підпадають під дію закону?

Нічого з цієї затії не вийде: у законі передбачені запобіжники такому саботажу на місцевому рівні (*про це докладніше – у питаннях 6 та 7*).

Якщо місцеві ради не виконають вимоги закону – вулиці в населених пунктах перейменують облдержадміністрації, а комуністичні назви міст і сіл – змінить Верховна Рада України.

6. Як має відбуватися перейменування вулиць, провулків, проспектів, парків в містах і селах?

Перший крок – проведення громадських обговорень нових назв, що мають замінити тоталітарні.

До 21 листопада 2015 року місцевим радам слід ухвалити рішення щодо перейменування конкретних вулиць, провулків, площ, які потрапляють під дію декомунізаційного законодавства. Якщо ж місцева влада такого перейменування не здійснить до 21 листопада 2015 року – це зобов'язаний зробити своїм розпорядженням сільський, селищний чи міський голова протягом наступних трьох місяців. Тобто – до 21 лютого 2016 року.

Якщо і до цієї дати й сільські, селищні чи міські голови не впораються із цим завданням – право перейменовувати переходить до облдержадміністрацій. Голова обласної державної адміністрації зробить це своїм розпорядженням.

До літа 2016 року будуть змінені всі назви, пов'язані із тоталітаризмом. Але процедури прописані саме так, щоб дати якомога ширші права громадам самим визначитися, як саме будуть перейменовані їхні населені пункти, їх вулиці і площі.

Центральна влада не нав'язує директивно, на які саме мають бути змінені тоталітарні назви, тільки встановлює обмеження, яких точно не може бути.

Список таких назв разом із біографічними довідками діячів тоталітарного комуністичного режиму розміщений і постійно оновлюється на офіційному сайті Українського інституту національної пам'яті – www.memory.gov.ua.

7. Як відбуватиметься зміна назв міст і сіл, які названі на честь подій або людей, пов'язаних із комуністичним тоталітарним режимом?

Від 21 травня до 21 листопада 2015 року мають тривати громадські слухання щодо зміни назви такого населеного пункту. Ці слухання організовує місцева рада, а за їх результатами – ухвалює рішення щодо повернення населеному пунктові історичної, докомуністичної, назви або ж про надання нової.

Свої пропозиції щодо зміни назв населених пунктів місцеві ради до 21 листопада 2015 року подають до Верховної Ради України. Коли ж якась місцева рада не подасть таких пропозицій – рішення про перейменування ухвалить Верховна Рада України, на підставі рекомендацій Українського інституту національної пам'яті.

Нові назви міст і сіл парламент затверджує протягом трьох місяців.

До 21 лютого 2016 року всі комуністичні назви міст та сіл будуть змінені.

Це стосується також окупованих територій на Сході та в Криму.

8. Чи всі назви, що з'явилися у радянські часи, мають бути змінені?

Ні, більшість назв залишаються без змін.

Наприклад, у Слов'янську з 680 вулиць під дію закону підпадають майже 130, тобто близько 19%. У Вінниці з 840 вулиць треба змінити назви близько 140, тобто 16%. У Харкові з 2700 назв вулиць, провулків, проспектів і майданів під дію декомунізаційного законодавства підпадають приблизно 285 назв, тобто трохи більше як 10%.

Перейменуванню підлягають тільки ті назви, що:

- безпосередньо пов'язані із комуністичним тоталітарним режимом;
- містять символіку режиму, назви його органів влади й імена діячів;
- ушляхляють події і пам'ятні дати, пов'язані із тоталітарним культом.

Наприклад, треба перейменувати такі назви, як: Жовтнева, Жовтневої революції, Червонопрапорна, Леніна, Войкова, Держинського і т.п.

Виняток становлять назви, пов'язані із особами, діяльність яких за радянських часів була пов'язана з розвитком української науки та культури, як-от Олесь Гончар, Павло Тичина, Сергій Корольов та інші. Їх не перейменовуватимуть.

Не підпадають під дію декомунізаційного закону й такі назви, як Фабрична, Дизельна, Тепловозна, Шарикопідшипникова, Тракторобудівників і т.ін. Їх зміна або повернення історичних назв може відбуватися у звичайному порядку: місцева влада має можливість перейменувати будь-яку назву в будь-який момент. Але це пов'язане не із декомунізаційним законодавством, а з правами місцевого самоврядування визначати назви будь-яких вулиць на підпорядкованих йому територіях.

9. Чи правда, що ветеранам не можна носити їх радянські військові нагороди?

Ні, це брехня та інсинуації!

Носіння нагород не є пропагандою. Про це прямо сказано в частині 3 статті 4 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону пропаганди їх символіки».

10. Що буде з радянськими символами на могилах солдат?

Нічого. Та ж частина 3 статті 4 цього закону забороняє тривожити могили.

11. Кажуть, що в нашому місті нічого декомунізовувати не будуть, бо керівництво міста домовилося про це в Києві. Чи це правда?

Ні, неправда.

У Харкові, Котовську, Іллічівську й інших містах дійсно поширювалися такі чутки. Проте ніхто не може зупинити дію декомунізаційного закону: ані місцева влада, ані високопосадовці у столиці, на яких пліткарі посилаються.

Жодних винятків не буде. Закон один для всіх. Порушення ж передбаченого ним порядку органами місцевого самоврядування є підставою для звернення у прокуратуру.

12. Через перейменування населеного пункту/вулиці моя адреса змінюється. Чи треба буде терміново ставити нову відмітку про місце реєстрації у паспорті?

Хіба що в тому вразі, коли тоталітарна назва у вашому документі вас геть дратує. Згідно з чинним законодавством, після перейменування ніхто не мусить бігти до паспортного столу, щоб зробити відмітку про нову адресу.

Такі зміни можна зробити, коли буде зручно – наприклад, по досягненні віку, коли до паспорта треба вклеїти нове фото, або під час зміни місця проживання. Штамп із новою адресою у паспортному столі обійдеться у 85 копійок – таким є розмір державного мита.

13. Чи правда, що у зв'язку із перейменуваннями треба буде змінити документи про власність на нерухомість? Скільки це буде коштувати сил і грошей?

Ні, неправда.

Законодавство України не передбачає кінцевих термінів зміни документів у цьому випадку. Зміна назви вулиці не є зміною місця проживання. Тому всі необхідні зміни в документи можуть бути внесені тоді, коли це буде зручно їх власникові. Наприклад, коли людина захоче змінити місце проживання – переїхати на іншу вулицю або в інше село чи місто.

Документи власності на квартири, будинки, земельні ділянки, будь-яке інше майно, у яких вказані старі назви, залишаються дійсними. Зміни до них треба буде вносити, тільки якщо власник захоче продати, подарувати або передати у спадок свою квартиру, будинок чи інше майно. У такому випадку в документах, які будуть оформлюватися на нового власника, вже буде вказана нова назва.

Проте на вартості послуг нотаріуса це не позначатиметься: покупець і продавець платитимуть нотаріусові таку ж суму, як і в тих випадках, коли назва вулиці, села або міста не змінюється.

Єдине, кому треба буде внести зміни в статутні документи – це юридичні особи. Проте, відповідно до чинного законодавства, ця процедура для них є безкоштовною. Їм не треба буде сплачувати ані адміністративний збір, ані послуги нотаріуса, оскільки нотаріальне засвідчення підписів на статуті скасовано. Фізична особа-підприємець (ФОП) вноситиме зміни про свою адресу в Єдиному державному реєстрі, але це також безкоштовно.

14. Чи треба буде міняти техталони на автомобілі та номерні знаки?

Ні.

Власникам автомобілів нема чого хвилюватися. Перейменування вулиці не є зміною фактичного місця проживання, а тому й не є підставою для обов'язкової перереєстрації транспортного засобу і внесення змін до техпаспорта автомобіля.

Його власник зможе зробити це, коли буде продавати або дарувати авто. На вартості процедури перереєстрації це не позначиться, жодних додаткових платежів не передбачено.

У деяких містах Луганської та Полтавської областей чиновники справді робили заяви, що через зміну назв, пов'язаних із тоталітарним режимом, необхідно буде замінити техталони й номерні знаки. Пояснити це можна хіба що незнанням або нерозумінням цими чиновниками чинного законодавства. Або ж – політичними чи корупційними мотивами. Кожен такий випадок має бути предметом розгляду компетентних органів.

15. Мою вулицю перейменовували, але в паспорті залишилася стара адреса реєстрації. Чи призначать мені субсидію? Чи зможу я проголосувати на виборах?

Так – і проголосуєте, і субсидію отримаєте.

Про зміни назв вулиць будуть повідомлені всі державні органи, а тому вони мають приймати документи як із новими назвами у адресах, так і зі старими.

Усі реєстри громадян мають бути приведені у відповідність до змін, певний час там паралельно «співіснуватимуть» старі й нові назви. Тому зміна назви в адресі не є підставою для відмови в отриманні субсидії.

Так само стара адреса у паспорті не може бути підставою не видавати виборцеві бюлетень. Дільничні виборчі комісії отримують списки вулиць, які були перейменовані, і зобов'язані видати бюлетені усім виборцям, які є у списках на цій дільниці.

Центральна виборча комісія вже поширила заяву: розбіжності в адресі виборця у списку виборців та паспорті громадянина України в разі, якщо вони стосуються тієї самої вулиці чи того самого будинку та пов'язані з перейменуванням вулиці, не можуть бути перешкодою для голосування на виборах.

Окрім того, ЦВК готує спеціальне роз'яснення щодо цієї ситуації для окружних і дільничних комісій, що виборець, у якого в паспорті в адресі вказана стара назва, не може бути обмежений у праві голосу.

16. Я чув, що перейменування буде коштувати дуже дорого. Чи це правда?

Ні, неправда.

По-перше, під перейменування потрапляють в середньому від 3% до 5% назв вулиць міст, а на Сході – близько 10%, як-от у Харкові.

По-друге, основною статтею витрат при перейменуванні є виготовлення нових табличок, а вони й так є далеко не на кожному будинку. Заміна табличок відбувається регулярно у плановому порядку. Це фінансується місцевими бюджетами постійно як витрати на благоустрій. Зрештою, тимчасові написи можна зробити за допомогою трафарету і фарби.

Так, ЗМІ розповсюджували заяви одного зі столичних чиновників, який стверджував, що одна табличка обійдеться у майже тисячу гривень. Називаючи таку ціну, він, мабуть, мав на увазі, що ці таблички будуть виготовляти з коштовної емалі й оздоблювати камінням Сваровські. Таблички по тисячі гривень за штуку – це корупція і відмивання коштів. Тому тут слід контролювати місцеве самоврядування та його чиновників.

Щоправда, певних додаткових витрат можуть зазнати ті підприємства й установи, які мають бланки і штампи зі старими назвами. Проте, далеко не всі юридичні особи мають печатки і штампи – вони не є обов'язковими для багатьох категорій юридичних осіб.

Окрім того, більшість юридичних осіб друкують свої бланки на звичайному робочому принтері, і для заміни назви в адресі достатньо щонайбільше кількох хвилин. Якщо ж хтось замовляє бланки у друкарні, варто просто не замовляти надмір бланків, а використовувати ті, що є. За пару місяців запас старих бланків вичерпається, а нові можна додрукувати за лічені години вже після офіційного перейменування населеного пункту чи вулиці, де розташована ця чи інша юридична особа.

17. Хто визначає, які саме назви отримають наші вулиці?

Ви – жителі свого села або міста. Але є певні процедури.

Для цього свої пропозиції можна відправити листом на адресу місцевої ради або взяти участь у громадських обговореннях, які відбуватимуться у ваших містах і селах. Також у багатьох місцевих рад на офіційних сайтах уже з'явився розділ «декомунізація», який передбачає різні форми зворотного зв'язку.

У великих населених пунктах, де обсяг роботи більший, місцеві ради можуть створювати спеціальні комісії з декомунізації. До роботи в них мають бути долучені краєзнавці, історики, правники, журналісти, громадські активісти, представники громадських об'єднань та відповідальні працівники виконкомів місцевих рад.

18. Радянські назви – це теж наша історія! Навіщо її знову переписувати?

Комуністична влада приховувала ганебні сторінки свого минулого та злочини своїх діячів. Настав час ці приховані сторінки історії відкривати.

Наприклад, Петро Войков ушанований у назвах вулиць у містах Сміла, Житомир, Харків, Полтава, Бердичів, Чернігів, Фастів, Умань, Новоград-Волинський і багатьох інших. Донедавна у Херсоні його ім'я носила кондитерська фабрика.

За радянських часів його вшановували як видатного діяча революційного руху із партійною кличкою «Інтелігент» та радянського дипломата, вбитого у Варшаві «білогвардійцем». Натомість про участь Петра Войкова у вбивстві родини останнього російського царя за комуністичних часів навіть згадувати було заборонено. А саме Войков особисто добивав багнетом царських доньок, яким на той момент виповнилося від 17 до 22 років, керував і власноруч брав участь у розчленуванні тіл убитих. Зокрема, 12-річного царевича Олексія. Відомо, що Войков зняв з пальця вбитої імператриці Олександри коштовний перстень та вкрав його.

Дуже складно пояснити дітям, що таке добре, а що – погано, коли вони ідуть до школи вулицею, що названа ім'ям дітовбивці та крадія.

Це лиш один приклад. Серед назв вулиць є імена таких комуністичних діячів, які винні у смерті не кількох осіб, а тисяч або й мільйонів жертв тоталітарного режиму.

Декомунізація – це відкриття забороненої комуністичним режимом правди, а не «переписування історії».

Щоб бути успішними, реформи мають охопити усі сфери суспільного життя, призвести до зміни і переусвідомлення цінностей усього суспільства.

Додаткову інформацію, зокрема – посилення на закони, інфографіку, карту перейменувань тощо – ви можете скачати за посиланнями: [на сайті УІНП](#). Архів з великою розподільною здатністю <http://www.ex.ua/view/91473756>

Володимир В'ятрович, кандидат історичних наук, Голова Українського інституту національної пам'яті

Від упорядників

Збірник підготовлено для органів місцевого самоврядування, державних адміністрацій та інших органів державної влади, які здійснюють перейменування назв населених пунктів, площ, проспектів, вулиць, провулків, проїздів, скверів, бульварів, парків та інших об'єктів топоніміки у населених пунктах, юридичних осіб, друкованих засобів масової інформації, товарних знаків і послуг, демонтаж пам'ятників, пам'ятних знаків, меморіальних дошок та інших меморіальних об'єктів з метою ліквідації символів комуністичного тоталітарного режиму відповідно до вимог законодавства про декомунізацію. Він буде корисним і для громадськості, яка контролює діяльність органів влади.

Матеріали збірника допоможуть у практичній реалізації виконання Законів України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 р. № 317-VIII та «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 р. № 376-V, Указу Президента України «Про деякі заходи щодо унормування питань опису, порядку використання і захисту державних символів України» від 23 серпня 2014 р. № 667/2014, Указу Президента України «Про додаткові заходи щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні» від 12 червня 2009 р. № 432/2009 та інших нормативно-правових актів вищих органів влади, що регулюють державну політику національної пам'яті.

У виданні, підготовленому фахівцями Українського інституту національної пам'яті, вміщені матеріали, рекомендації та документи з метою визначення об'єктів перейменування і демонтажу відповідно до норм Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» і обґрунтування рішень, проведення необхідної інформаційно-роз'яснювальної, просвітницької роботи.

У збірнику, разом із роз'ясненнями положень законодавства з декомунізації, рекомендаціями фахівців Українського інституту національної пам'яті подано переліки прізвищ (псевдонімів) осіб і назв комуністичного тоталітарного режиму, що підпадають під дію Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», тексти законів, інформаційні матеріали щодо символіки комуністичного тоталітаризму, окремих радянських назв.

Природно, що творчий колектив Українського інституту національної пам'яті не міг охопити у цьому виданні всі імена і назви, що підлягають декомунізації. Оприлюднено дані про найбільш поширені назви та постаті.

У разі виникнення проблемних питань щодо оцінки чи підпадає під дію Закону конкретна особа або назва, Український інститут національної пам'яті у межах своєї компетенції надасть відповідну інформацію та рекомендацію.

Надсилайте листа з усією відомою і документально підтвердженою інформацією про таку особу або назву, світлини пам'ятника, пам'ятного знаку, меморіальної дошки належної якості Голові Українського інституту національної пам'яті В'ятровичу Володимирі Михайловичу на адресу: 01021, м. Київ, вул. Липська, 16.

Демократизація українського суспільства та його просування на шляху до засадничих європейських цінностей неможливі без подолання наслідків тоталітаризму. Важливою складовою цього процесу є ліквідація символів тоталітарного радянського минулого.

*Сергій Бутко,
Сергій Горобець, кандидат історичних наук,
Ігор Каретніков, кандидат історичних наук,
Богдан Короленко, кандидат історичних наук,
Максим Майоров,
співробітники Українського інституту національної пам'яті*

Чому і що перейменовувати/демонтувати

Проведення державної політики декомунізації, тобто перейменування назв населених пунктів, об'єктів топоніміки у населених пунктах (вулиці, провулки, площі тощо), юридичних осіб, друкованих засобів масової інформації, товарних знаків і послуг, демонтаж пам'ятників, пам'ятних знаків, меморіальних дошок та інших меморіальних об'єктів здійснюється відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 р. № 317-VIII.

МЕТА: засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, щоб у майбутньому запобігти повторення злочинів проти людяності. Вона сформульована у констатуючій частині та у **ст.2 Закону**. В останній чітко вказано:

«1. Комуністичний тоталітарний режим 1917–1991 років в Україні визнається злочинним і таким, що здійснював політику державного терору, яка характеризувалася численними порушеннями прав людини у формі індивідуальних та масових вбивств, страт, смертей, депортацій, катувань, використання примусової праці та інших форм масового фізичного терору, переслідувань з етнічних, національних, релігійних, політичних, класових, соціальних та інших мотивів, заподіянням моральних і фізичних страждань під час застосування психіатричних заходів у політичних цілях, порушенням свободи совісті, думки, вираження поглядів, свободи преси та відсутністю політичного плюралізму, та у зв'язку з цим засуджується як несумісний з основоположними правами і свободами людини і громадянина.

2. Націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарний режим визнається в Україні злочинним і таким, що здійснював політику державного терору, яка характеризувалася численними порушеннями прав людини у формі індивідуальних та масових вбивств, страт, смертей, катувань, використання примусової праці та інших форм масового фізичного терору, переслідувань з расових, етнічних мотивів, порушенням свободи совісті, думки, вираження поглядів, свободи преси та відсутністю політичного плюралізму, та у зв'язку з цим, спираючись на встановлені Нюрнберзьким міжнародним військовим трибуналом 1945–1946 років факти, засуджується як несумісний з основоположними правами і свободами людини і громадянина».

Одним із найбільш катастрофічних наслідків терористичної політики комуністичного режиму в Україні стала загибель щонайменше 10 млн. наших співвітчизників, а разом із злочинами нацистського режиму кількість жертв Українського народу оцінюється за далеко неповними даними до 14-16 млн. осіб.

Констатуємо, що націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарний режим в Україні засуджено, його символіка практично відсутня і норми Закону по відношенню до нього спрямовані на упередження.

На сьогоднішній день у нашій державі гостро актуальним є реалізація політики засудження комуністичного тоталітарного режиму **1917–1991 р.** і звільнення країни від його символіки. Це завдання стає ще більш важливим, враховуючи, що Російська Федерація свою агресію проти України обґрунтовує «єдністю», спираючись саме на «спільне» радянсько-комуністичне минуле, символи та окремих носіїв колишнього тоталітарного режиму.

КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ НАЗВ І ОБ’ЄКТІВ, які підлягають перейменуванню і демонтажу, визначені у ст. 1 цього Закону.

У **п. 1 ч. 1 ст. 1. Закону** окреслені **усі назви комуністичної партії**: «Російська соціал-демократична робітнича партія (більшовиків) (РСДРП(б)), Російська комуністична партія (більшовиків) (РКП(б)), Всесоюзна комуністична партія (більшовиків) (ВКП(б)), Комуністична партія Радянського Союзу (КПРС), Комуністична партія (більшовиків) України (КП(б)У), Комуністична партія України (КПУ), комуністичні партії союзних республік, що входили до складу СРСР, а також їхні осередки в автономних радянських соціалістичних республіках, краях, областях, автономних областях, автономних округах, містах республіканського підпорядкування та місцеві осередки».

Місцевими осередками законодавець називає назви місцевих організацій комуністичної партії, на честь яких доволі часто практикувалося встановлювати пам’ятні знаки, меморіальні дошки, іменувати об’єкти топоніміки у населених пунктах.

Окрему увагу приділено **всім назвам карально-репресивних органів комуністичного режиму** і особам, які там служили і/або співпрацювали з ними, що були інструментом проведення державної терористичної політики, здійснення масових злочинів проти людяності. У **п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону** вони визначені так: «радянські органи державної безпеки – Всеросійська надзвичайна комісія по боротьбі з контрреволюцією і саботажем, Всеукраїнська надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією, спекуляцією, саботажем та службовими злочинами, Державне політичне управління, Об’єднане державне політичне управління, Народний комісаріат внутрішніх справ, Народний комісаріат державної безпеки, Міністерство державної безпеки, Комітет державної безпеки, їхні територіальні, функціональні, структурні підрозділи, а також безпосередньо підпорядковані цим органам бойові загони, охорона (варта), війська або спеціальні частини».

Нагадаємо, що у вузькому розумінні термін **«чекіст»**, який у часи комуністичного режиму був загальновизнаним, означав співробітника Всеросійської надзвичайної комісії по боротьбі з контрреволюцією і саботажем та його підрозділів на місцях (1917–1922 рр.), а в широкому розумінні – співробітників органів державної безпеки в СРСР без огляду на їх назву у різні часи. Отже, ця назва теж підлягає перейменуванню.

У пп. «а», «б», «в», «г», «г», «д», «е», «є», «ж» п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону визначено види символіки комуністичного тоталітарного режиму, що включає:

«а) будь-яке зображення державних прапорів, гербів та інших символів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік у складі СРСР, держав так званої «народної демократії»: Народної Республіки Албанії (Соціалістичної Народної Республіки Албанії), Народної Республіки Болгарії, Німецької Демократичної Республіки, Народної Республіки Румунії (Соціалістичної Республіки Румунії), Угорської Народної Республіки, Чехословацької Соціалістичної Республіки, Федеративної Народної Республіки Югославії (Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії) та соціалістичних республік, що входили до її складу, крім тих, що є чинними (діючими) прапорами або гербами країн світу (*див. додатки: окремий файл № 0004*);

б) гімни СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік чи їх фрагменти (*див. додатки: окремий файл № 0005*);

в) прапори, символи, зображення або інша атрибутика, в яких відтворюється поєднання серпа та молота, серпа, молота та п'ятикутної зірки, плуга (рала), молота та п'ятикутної зірки (*див. додатки: окремий файл № 0006*);

г) символіку комуністичної партії або її елементи (*див. додатки: окремий файл № 0006*);

г) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), особам, які обіймали керівні посади у вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, органах влади та управління областей, міст республіканського підпорядкування, працівникам радянських органів державної безпеки всіх рівнів;

д) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені подіям, пов'язаним з діяльністю комуністичної партії, із встановленням радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті (крім пам'ятників та пам'ятних знаків, пов'язаних з опором і вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури);

е) зображення гасел комуністичної партії, цитат осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), осіб, які обіймали керівні посади у вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, органах влади та управління областей, міст республіканського підпорядкування (крім цитат, пов'язаних з розвитком української науки та культури), працівників радянських органів державної безпеки всіх рівнів;

є) назви областей, районів, населених пунктів, районів у містах, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів, інших об'єктів топоніміки населених пунктів, підприємств, установ, організацій, у яких використані імена або псевдоніми осіб, які обіймали

керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, працювали в радянських органах державної безпеки, а також назви СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік та похідні від них, назви, пов'язані з діяльністю комуністичної партії (включаючи партійні з'їзди), річницями Жовтневого перевороту 25 жовтня (7 листопада) 1917 року, встановленням радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у XX столітті (крім назв, пов'язаних з опором та вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури);

ж) найменування комуністичної партії».

Докладніше **критерії визначення осіб, організацій, установ, процесів, явищ та подій, що підпадають під дію пп. «Г» – «Є» п. 4 ст. 1 Закону України** викладені у наступній таблиці, підготовленій Сергієм Громенком, співробітником Українського інституту національної пам'яті:

Відповідно до тексту Закону	Коментар (з тексту закону або інших джерел)
<p>і) Особи, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище).</p> <p>Виключення становлять особи, основна діяльність яких пов'язана із опором і вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури</p>	<p>Комуністична партія – Російська соціал-демократична робітнича партія (більшовиків) (РСДРП(б)), Російська комуністична партія (більшовиків) (РКП(б)), Всесоюзна комуністична партія (більшовиків) (ВКП(б)), Комуністична партія Радянського Союзу (КПРС), Комуністична партія (більшовиків) України (КП(б)У), Комуністична партія України (КПУ), комуністичні партії союзних республік, що входили до складу СРСР, а також їхні осередки в автономних радянських соціалістичних республіках, краях, областях, автономних областях, автономних округах, містах республіканського підпорядкування та місцеві осередки.</p> <p>Визначення «особи, які обіймали керівні посади в комуністичній партії» також поширюється на членів президії Конгресів, Виконавчого комітету, Західноєвропейського бюро, Інтернаціональної контрольної комісії та Бюджетної комісії Третього Інтернаціоналу/Комуністичного інтернаціоналу (Комінтерну), організатором якого була та до складу якого входила Комуністична партія, а також на керівний склад організацій під егідою Комінтерну: Міжнародної організації допомоги революціонерам (Международной организации помощи революционерам – МОПР), Червоного інтернаціоналу профспілок (Профінтерн), Селянського інтернаціоналу, Комуністичного інтернаціоналу молоді (КИМ) та Червоного спортивного інтернаціоналу (Спортінтерн).</p>

<p>ii) Особи, які обіймали керівні посади у вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік</p> <p>Виключення становлять особи, основна діяльність яких пов'язана із опором і вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури</p>	<p>Керівна посада – посада, починаючи від начальника сектора і вище (та аналогічні за посадовими функціями) у згаданих органах влади, а також посада повноважного представника/ посла (вищого рангу).</p> <p>Вищі органи влади та управління СРСР:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Президія З'їзду Рад СРСР (Всесоюзного з'їзду Рад) - Центральний Виконавчий Комітет СРСР - Президія Верховної Ради СРСР - Голова Верховної Ради СРСР - Президент СРСР та органи при Президентові СРСР - Віце-президент СРСР - Рада Робітничої та Селянської Оборони - Рада оборони СРСР - Державний Комітет Оборони - Державний Комітет з Надзвичайного Стану - Рада Народних Комісарів СРСР - Рада Міністрів СРСР - Кабінет Міністрів СРСР - Народні комісаріати СРСР - Міністерства СРСР - Державні комітети СРСР - Державні агентства СРСР - Вища рада народного господарства СРСР - Державний банк СРСР, агентства, бюро, інспекції, комісії, комітети, ради, управління та інші підвідомчі органи урядів СРСР - Комісія радянського контролю - Комісія державного контролю - Комітет державно-партійного контролю - Комітет народного контролю - Контрольна палата <p>Вищі органи влади та управління УСРР/УРСР:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Президія Всеукраїнського з'їзду Рад - Центральний виконавчий комітет Всеукраїнського з'їзду Рад (ЦВК Рад України/Української народної Республіки Рад) - Всеукраїнський Центральний виконавчий комітет - Центральний виконавчий комітет УСРР - Центральний виконавчий комітет УРСР - Президія Верховної Ради УРСР - Народний секретаріат - Тимчасовий Робітничо-Селянський Уряд України - Рада Народних Комісарів УСРР/УРСР
--	--

	<p>- Рада Міністрів УРСР - Кабінет Міністрів УРСР</p> <p>- Народні комісаріати УСРР/УРСР - Міністерства УРСР - Державні комітети УРСР - Рада Народного Господарства України (Українська рада народного господарства) - Вища рада народного господарства УСРР - Комітети, управління та інші підвідомчі органи урядів УРСР</p> <p>- Комісія державного контролю УРСР - Комітет партійно-державного контролю УРСР - Комітет народного контролю УРСР</p> <p>Вищі органи влади та управління інших союзних або автономних радянських республік – аналогічні за змістом владних повноважень до органів УСРР/УССР</p>
<p>iii) Особи, які обіймали керівні посади в органах влади та управління областей, міст республіканського підпорядкування</p> <p>Виключення становлять особи, основна діяльність яких пов'язана із опором і вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури</p>	<p>Керівна посада – посада, починаючи від начальника сектора і вище (та аналогічні за посадовими функціями) в органах влади та управління областей (районів республіканського підпорядкування) та міст республіканського підпорядкування всіх республік СРСР або аналогічних адміністративно-територіальних одиниць.</p> <p>Органи влади та управління областей:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Президія обласного з'їзду рад - Президія обласної ради робітничих, селянських, козачих та червоноармійських (солдатських або солдатських та матроських) депутатів - Президія обласної ради депутатів трудящих - Президія обласної ради народних депутатів - Виконавчий комітет обласної ради - Обласна організація народного контролю - Обласна рада народного господарства <p>Органи влади та управління міст республіканського підпорядкування:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Президія міської ради депутатів трудящих - Президія ради народних депутатів - Виконавчий комітет міської ради - Міська організація народного контролю
<p>iv) Особи, які працювали в радянських органах державної безпеки на всіх рівнях</p>	<p>Радянські органи державної безпеки – Всеросійська надзвичайна комісія по боротьбі з контрреволюцією і саботажем, Всеукраїнська надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією, спекуляцією, саботажем та службовими злочинами, Державне політичне управління, Об'єднане державне</p>

	<p>політичне управління, Народний комісаріат внутрішніх справ, Народний комісаріат державної безпеки, Міністерство державної безпеки, Комітет державної безпеки, їхні територіальні, функціональні, структурні підрозділи, а також безпосередньо підпорядковані цим органам бойові загони, охорона (варта), війська або спеціальні частини</p>
<p>v) Діяльність комуністичної партії (включаючи партійні з'їзди)</p>	<p>Діяльність комуністичної партії – виконання комуністичною партією в цілому або її окремими осередками чи підпорядкованими організаціями Статуту комуністичної партії, статутів організацій, резолюцій та рішень конгресів Комінтерну, з'їздів, конференцій та пленумів ЦК компартії та/або позастатутна діяльність, причетність до якої комуністичної партії доведено у встановленому порядку.</p> <p>Включає, але не обмежується такими процесами та явищами:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Великий терор - великі будови комунізму - Голодомор - депортації - диктатура пролетаріату - індустріалізація (в т.ч. електрифікація (ГОЕЛРО)) - інтернаціоналізм - класова боротьба - колективізація - комсомольський та піонерський рух - комуністичний суботник - освоєння цілини - планова економіка (в т.ч. п'ятилітки та семилітка) - політвідділи - розкозачення - розкуркулення - соціалістичне змагання, ударна праця, штурмівщина - Червоний терор - революційна доцільність - радянське право - утопічний та науковий комунізм - антирелігійні кампанії (войовничі безбожники) <p>Під визначення «діяльність комуністичної партії» підпадає, відповідно до власних статутних документів, діяльність:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Всесоюзного ленінського комуністичного союзу молоді/ Комуністичного союзу молоді (ВЛКСМ/Комсомол), його організацій в союзних республіках, осередків в автономних радянських

	<p>соціалістичних республіках, краях, областях, автономних областях, автономних округах, містах республіканського підпорядкування та місцевих осередків;</p> <p>- Всесоюзної піонерської організації ім. В. Леніна із місцевою структурою (в т.ч. загони «жовтенят»).</p>
<p>vi) Річниці Жовтневого перевороту 25 жовтня (7 листопада) 1917 року</p>	<p>Заборона відзначення річниць Жовтневого перевороту поширюється не тільки на відзначення конкретної річниці цієї події («10-річчя Жовтня», «60 лет Октября» тощо), але і на відзначення згаданої події в цілому («Жовтнева революція», «Октябрь», «Жовтневе», «Великий Октябрь», «Червоний Жовтень», «7 ноябрь» та похідні від них).</p>
<p>vii) Встановлення радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях</p>	<p>Встановлення радянської влади – це сукупність військових, політичних, економічних та пропагандистських заходів, організованих комуністичною партією та направлених на повалення в Україні державного ладу, захоплення державної влади, її узурпацію та насильницьке утримання.</p> <p>Під дію закону потрапляють назви держав, організацій та імена осіб, що реалізували вказані заходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - назви радянських держав, державних утворень, їхніх союзів та адміністративних одиниць - назви армій, флотів або окремих підрозділів, імена бійців та командирів, що безпосередньо здійснювали встановлення радянської влади - назви організацій та об'єднань громадян, імена працівників, причетних до встановлення радянської влади, в т.ч. збройним шляхом - назви ЗМІ та листівок, імена співробітників, що закликали, виправдовували та заперечували злочинність встановлення радянської влади - імена окремих осіб, причетних до встановлення радянської влади
<p>viii) Переслідування учасників боротьби за незалежність України у XX столітті</p>	<p>Борцями за незалежність України у XX столітті визнаються особи, які брали участь у всіх формах політичної, збройної та іншої колективної чи індивідуальної боротьби за незалежність України у XX столітті у складі органів влади, організацій, структур та формувань, визначених ст. 1 Закону України 314-VIII «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті».</p>

Щодо визначення поняття **«діяльність комуністичної партії»**, необхідно враховувати, що упродовж існування комуністичного режиму вона була синонімом державної діяльності, тобто означала здійснення радянської державної політики. Більшовики після захоплення влади стали державною владою, швидко зліквідувавши усі інші політичні партії, у тому числі і партнерів-союзників. Отже, **не має принципового значення, чи була та чи інша особа членом комуністичної партії**, коли здійснювала державну комуністичну політику, чинила злочини проти людяності, воювала проти Української держави, боролася проти українських патріотів – борців за незалежність України у ХХ ст. **Це стосується будь-якої постаті** від найменшого села, містечка до загальнодержавного рівня.

Законом України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» встановлено винятки для назв і меморіальних об'єктів на честь осіб, **«діяльність яких пов'язана із опором і вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури»**. Отже, необхідно з'ясувати за участі експертів, чи винна особа у тяжких злочинах проти Українського народу, злочинах проти людяності, діяльності проти борців за незалежність України у ХХ ст. ПРИКЛАД: Олексій Федорович Федоров, якого в СРСР позиціонували як славетного керівника радянським партизанським з'єднанням, що зробив вагомий внесок в опір і вигнання нацистських окупантів з України. Виявляється, що його основна діяльність у довоєнний період, під час Другої світової війни і після війни аж до пенсії – здійснення політики комуністичної партії. Зокрема, він відповідальний за проведення політики Великого терору у 1938 р., терорі і пограбуванні цивільного населення на окупованій нацистами території, не проведення політики захисту від нацистських каральних акцій проти цивільного населення, винний у голоді 1946–1947 рр. на території Херсонської області.

У разі виникнення питань щодо конкретної постаті або об'єкту топоніміки, меморіального об'єкту у контексті реалізації згаданого Закону, Український інститут національної пам'яті у межах компетенції надасть відповідну інформацію і рекомендації.

Важливим застереженням у підготовці пропозицій щодо перейменування населених пунктів, об'єктів топоніміки у населених пунктах, юридичних осіб, друкованих ЗМІ є бажання окремих представників органів влади залишати назву, що містить символіку комуністичного тоталітарного режиму, мотивуючи, що вона, надавши їй «нового» змісту, нібито «змінюється». Закон чітко вимагає перейменування таких назв, а суто з точки зору інтересів держави та суспільства подібні маніпуляції є дискредитацією процесу декомунізації.

ПРИКЛАД: назва міста **Іллічівськ**, згідно п. 6 ч. 4 ст. 1 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»,

«символіка комуністичного тоталітарного режиму – символіка, що включає **назви** [...] населених пунктів [...], **у яких використані імена або псевдоніми осіб, які обіймали** керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), **вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, працювали в радянських органах державної безпеки, а також назви СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік та похідні від них, назви, пов'язані з діяльністю комуністичної партії (включаючи партійні з'їзди), річницями Жовтневого перевороту 25 жовтня (7 листопада) 1917 року, встановленням радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті (крім назв, пов'язаних з опором та вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури)».**

Отже, назва міста **Іллічівськ** містить у собі символіку комуністичного режиму. Воно було названо на честь **Володимира Ілліча Ульянова (Леніна)** (*див. про нього додатки: окремі файли №№ 0008 і 0009*) та має бути змінена згідно процедури та у термін, визначені п. 7 ст. 7 згаданого Закону. У відповідності зі ст. 68 Конституції, будь-який закон є обов'язковим для виконання на всій території України усіма громадянами, органами державної влади та місцевого самоврядування.

Вказаний Закон передбачає проведення громадських слухань лише щодо того, **якою має бути нова назва**, а не щодо питання, чи підлягає зміні назва населеного пункту, що містить символіку комуністичного режиму. За результатами громадських слухань міською радою приймається відповідне рішення і у вигляді пропозиції щодо перейменування подається на розгляд Верховної Ради України.

Таким чином, після перейменування назви місто в жодному разі не може іменуватися Іллічівськом, оскільки це суперечить згаданому Закону. Це стосується й ідеї «перейменування» міста Іллічівська як населеного пункту, назва якого містить символіку комуністичного тоталітарного режиму, на місто Іллічівськ на честь святого Іллі Пророка: відповідно до норм українського правопису похідною від власного імені Ілля може бути назва міста Іллівськ, але не Іллічівськ.

НА ЧЕСТЬ КОГО І ЧОГО ПЕРЕЙМЕНОВУВАТИ

Під час роботи з перейменування рекомендуємо взяти до уваги необхідність гідного вшанування героїв Небесної Сотні та воїнів, вихідців із Вашої області, які загинули у зоні АТО в боях за суверенітет і територіальну цілісність України.

Важливим напрямом у справі перейменування є увічнення пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст. У ч. 1 ст. 2 Закону України «**Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті**» від 9 квітня 2015 р. № 314-VIII чітко вказано:

«Держава визнає, що борці за незалежність України у ХХ столітті, визначені у статті 1 цього Закону, відіграли головну роль у відновленні української державності, закріпленої Актом проголошення незалежності України, ухваленим Верховною Радою України 24 серпня 1991 року».

Такими борцями за незалежність України в ХХ ст. ст. 1 цього Закону визначені особи, що були у складі таких органів влади, організацій, структур та формувань:

«1) органи влади Української Народної Республіки, включаючи, зокрема, Українську Центральну Раду, Генеральний секретаріат Української Центральної Ради (Української Народної Республіки), Раду народних міністрів Української Народної Республіки, Уряд Української Народної Республіки в екзилі (Державний центр Української Народної Республіки), генеральні секретарства, міністерства, ресорти Української Народної Республіки, у тому числі в екзилі, дипломатичні місії Української Народної Республіки за кордоном, місцеві органи влади Української Народної Республіки, Всеукраїнський національний конгрес, Всеукраїнський центральний повстанський комітет (Центральний український повстанський комітет, ВУЦПК, Цупком), Трудовий конгрес України (Конгрес трудового народу України, Всеукраїнський трудовий конгрес), Директорію Української Народної Республіки, Державну народну раду, Раду Республіки Української Народної Республіки, Українську Національну Раду, Президента Української Народної Республіки в екзилі;

2) органи влади Української Держави (Гетьманату), включаючи, зокрема, Раду міністрів Української Держави, Малу Раду міністрів Української Держави, міністерства Української Держави, дипломатичні представництва та місії Української Держави за кордоном, місцеві органи влади Української Держави, Гетьмана, Державний сенат Української Держави, Генеральний суд Української Держави;

3) органи влади Західноукраїнської Народної Республіки (Західної області Української Народної Республіки), включаючи, зокрема, Українську Національну Раду Західноукраїнської Народної Республіки, Державний секретаріат Західноукраїнської Народної Республіки (Західної області Української Народної Республіки), секретарства (міністерства) Західноукраїнської Народної Республіки (Західної області Української Народної Республіки), посольства, дипломатичні представництва та місії Західноукраїнської Народної Республіки (Західної області Української Народної Республіки) за кордоном, місцеві органи влади Західноукраїнської Народної Республіки (Західної області Української Народної Республіки), президента (диктатора) Західноукраїнської Народної Республіки (Західної області Української Народної Республіки);

4) органи влади Східно-Лемківської (Команчанської, Команецької) Республіки та Гуцульської Республіки, включаючи управу, комендатуру міліції та Комісаріат повіту Саніцького у Вислоці Великій, Гуцульську Народну Раду;

5) органи влади Карпатської України (Підкарпатської Русі), включаючи, зокрема, Сойм Карпатської України, уряд Карпатської України, міністерства

Карпатської України, місцеві органи влади Карпатської України, Президента Карпатської України;

6) військові, безпекові, інші мілітарні, воєнізовані або парамілітарні формування та частини Української Народної Республіки, Української Держави (Гетьманату), Західноукраїнської Народної Республіки, Східно-Лемківської (Команчанської, Команецької) Республіки та Гуцульської Республіки, Карпатської України, включаючи, зокрема, Українських Січових Стрільців (УСС), Дієву армію Української Народної Республіки, Галицьку армію (Українську Галицьку Армію), Повстанчу армію України, Організацію народної оборони «Карпатська Січ»;

7) політичні партії, інші громадські організації до утворення та під час існування Української Народної Республіки, Української Держави, Західноукраїнської Народної Республіки (Західної області Української Народної Республіки), Карпатської України (Підкарпатської Русі), метою діяльності яких було здобуття (відновлення) або захист незалежності України;

8) повстанські, партизанські загони, які діяли на території України у 1917–1930 роках і метою діяльності яких були боротьба за здобуття, захист або відновлення незалежності України, включаючи загони Холодноярської, Медвинської республік, Волинську повстанську (повстанчу) армію;

9) Українська військова організація (УВО);

10) Організація українських націоналістів (ОУН);

11) Народно-визвольна революційна організація (НВРО);

12) Українська повстанська армія (УПА);

13) Українська повстанча армія отамана Тараса Боровця (Бульби) «Поліська Січ», Українська народна революційна армія (УНРА);

14) Українська Головна Визвольна Рада (УГВР), включаючи Закордонне представництво Української Головної Визвольної Ради (ЗП УГВР);

15) Антибільшовицький блок народів (АБН);

16) Українська Гельсінська спілка (група) (УГС, УГГ);

17) організації українського визвольного руху другої половини ХХ століття, включаючи, зокрема, групу «Наша зміна», організацію «Пробоем», групу Василя Бучковського, групу «Об'єднана партія визволення України» (ОПВУ), організацію «Загін юних повстанців» (ЗЮП), групу Богдана Стефанюка, підпільну організацію «Об'єднання» (1956-1959 роки), Український національний комітет, Український робітничо-селянський союз (Ходорівська група), Українську національну партію, Українську робітничо-селянську спілку (УРСС), Український національний фронт, Український національно-визвольний фронт, Спілку української молоді Галичини, Стебниківську групу, Росохацьку групу, Українську загальнонародну організацію (УЗНО, УНФ-2);

18) організації, створені особами, які зазнали політичних репресій за участь у боротьбі за незалежність України у ХХ столітті, у радянських тюрмах, таборах або табірних відділеннях для боротьби за свої громадянські або інші права;

19) Народний Рух України за перебудову (Народний Рух України) до 24 серпня 1991 року;

20) інші організації, структури або формування, що існували протягом ХХ століття (до 24 серпня 1991 року) і метою діяльності яких було здобуття (відновлення) або захист незалежності України. Перелік таких організацій, структур та формувань затверджується Кабінетом Міністрів України».

Під час визначення нової назви населеного пункту, об'єктів топоніміки у населених пунктах слід враховувати широке коло постатей в українській історії загальнонаціонального та місцевого значення, назв місцевої топоніміки, історичних назв.

Сергій Бутко, співробітник Українського інституту національної пам'яті

**Із переліку
осіб, представників комуністичного тоталітарного
режиму, на честь яких названі населені пункти, об'єкти
топоніміки у населених пунктах (вулиці, провулки, площі
тощо), юридичні особи, друковані засоби масової
інформації, товарні знаки і послуги, встановлені
пам'ятники, пам'ятні знаки, меморіальні дошки та інші
меморіальні об'єкти, що підлягають перейменуванню і
демонтажу відповідно до Закону України «Про засудження
комуністичного та націонал-соціалістичного
(нацистського) тоталітарних режимів в Україні та
заборону пропаганди їхньої символіки»**

До списку включено короткі біографічні дані та інформацію про 350 осіб комуністичного тоталітарного режиму, на честь яких названі населені пункти, об'єкти топоніміки у населених пунктах (вулиці, провулки, площі тощо), юридичні особи, друковані засоби масової інформації, товарні знаки і послуги, встановлені пам'ятники, пам'ятні знаки, меморіальні дошки та інші меморіальні об'єкти, що підлягають перейменуванню і демонтажу відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

Цей список не є вичерпним. У разі виникнення питань щодо конкретної особи, Український інститут національної пам'яті у межах своєї компетенції надасть відповідну інформацію та рекомендацію. Надсилайте листа з усією відомою і документально підтвердженою інформацією про таку особу, світлини пам'ятника, пам'ятного знаку, меморіальної дошки належної якості Голові Українського інституту національної пам'яті В'ятровичу Володимирі Михайловичу на адресу: 01021, м. Київ, вул. Липська, 16.

АБАКУМОВ Віктор Семенович (1908–1954) – один із керівників каральних органів СРСР, активний організатор політичних репресій у Радянському Союзі в 1930–1940-х рр. Начальник управління НКВС по Ростовській області (1938–1941 рр.), заступник наркома внутрішніх справ СРСР і начальник Управління особливих відділів НКВС СРСР (1941–1943 рр.), міністр держбезпеки СРСР (1946–1951 рр.). Брав участь у здійсненні депортації народів Північного Кавказу (1944 р.).

АВЄРІН Василь Кузьмич (1884–1945) – організатор «червоного терору» в Україні, брав участь у знищенні українського національного руху в 1919–

1923 рр. Очолював Військово-революційний штаб при Катеринославській раді робітничих депутатів (грудень 1917 р.), член Тимчасового робітничо-селянського уряду України (1918 р.). Від 29 січня 1919 р. обіймав посаду комісара внутрішніх справ УСРР. У 1920–1923 рр. – член ЦК КП(б)У, голова Катеринославського, Волинського, Харківського та Одеського губвиконкомів.

АГЕСНКО Микола Іванович (1930–2012) – український радянський і компартійний діяч. 1-й секретар Чернігівського міського комітету КПУ Чернігівської області (1973–1981 рр.), у 1981–1989 рр. – 2-й секретар Чернігівського обласного комітету КПУ.

АЇСТОВ Прокіп Степанович (1882–1917) – робітник київського заводу «Арсенал», учасник Жовтневого перевороту 1917 р., під час якого й загинув. Похований у Маріїнському парку, в братській могилі «арсенальців».

АКУЛОВ Іван Олексійович (1888–1937) – один із організаторів масових репресій в СРСР. Голова Всеукраїнської ради профспілок (1927–1929 рр.), секретар ЦК КП(б)У у 1932–1933 рр., прокурор СРСР (1933–1935 рр.), секретар ЦВК СРСР (1935–1937 рр.).

АЛЕКСАНДРОВ Олександр Петрович (1900–1946) – червоногвардієць, секретар райкому компартії в Одесі; командир 1-го Морського комуністичного батальйону в Україні, комісар кавалерійського полку в бригаді Котовського.

АЛЕКСЄЄВ Микола Миколайович (1893–1937) – член ВУЦВК. З січня 1921 р. працював в органах ДПУ-ОДПУ-НКВС, зокрема в Іноземному відділі (розвідник у Парижі та Лондоні). В 1930-х рр. – повноважний представник ОДПУ в кількох регіонах, помічник начальника ГУЛАГ НКВС.

АЛІЄВ Іван Михайлович (1892–1964) – радянський військовий діяч, генерал-майор. Інструктор загону Червоної гвардії в Одесі, начальник партизанського загону Шестопалова в Україні (1918 р.); командував загонами військ ВЧК і ДПУ (1921–1922 рр.).

АМОСОВ Олексій Мефодійович (1896–1937) – член колегії Народного комісаріату шляхів сполучень, заступник народного комісара шляхів сполучень (1931 р.).

АНТОНОВ-ОВСІЄНКО (Овсієнко) Володимир Олександрович (1883–1939) – брав участь у знищенні українського національного руху в 1917–1922 рр. Організатор «червоного терору» в Києві в 1918 р., здійснював масові злочини проти цивільного населення.

Один із керівників Жовтневого перевороту 1917 р. в Петрограді. Брав участь у розробці плану воєнних дій та їх реалізації проти УНР.

Як голова Повноважної комісії ВЦВК по боротьбі з повстаннями (1921 р.) разом з Тухачевським розробив заходи щодо винищення непокірних селян: сім'ї повсталих (аж до грудних дітей) бралися в заручники і відправлялися до концтаборів; за укриття повстанців або їх близьких розстрілювався старший із сім'ї, що надала прихисток; згідно особливого наказу розстрілювався кожен, хто відмовився назвати своє ім'я.

АНТОНОВ-САРАТОВСЬКИЙ Володимир Павлович (1884–1965) – радянський діяч органів держбезпеки. Член колегії НКВС РРФСР (1919 р.), голова Донецького губревкому (1920 р.), нарком внутрішніх справ УСРР, уповноважений по боротьбі з загонами Н. Махна (1920–1921 рр.).

АРОСЄВ Олександр Якович (1890–1938) – радянський діяч органів держбезпеки, організатор «червоного терору» в Україні у 1920 р.

Один із організаторів Червоної Армії. В 1920 р. – голова Верховного революційного трибуналу України, проводив політику масових репресій проти «класових ворогів» та «буржуазних націоналістів». До 1927 р. працював в органах держбезпеки.

АРТЕМ (Сергєєв) Федір Андрійович (1883–1921) – брав участь у знищенні українського національного руху, вів активну боротьбу проти державних органів УНР.

Входив до складу першого радянського уряду України – народний секретар у справах промисловості і торгівлі (грудень 1917 – квітень 1918 рр.), один з керівників КП(б)У. Засновник і голова маріонеткової Донецько-Криворізької Радянської Республіки (січень-березень 1918 р.). Голова Донецького губвиконкому (1920 р.) секретар Московського комітету РКП(б) (1920–1921 рр.).

АРТУЗОВ Артур Християнович (1891–1937) – один із засновників органів держбезпеки, діяч ВЧК-ОДПУ-НКВС. Заступник начальника особливого відділу ВЧК (1921 р.), начальник контррозвідального відділу ОДПУ СРСР (1922 р.). Керував операціями «Трест» і «Синдикат». Член колегії ОДПУ СРСР (1931–1934 рр.).

АУССЕМ Володимир Християнович (1879–1936) – член Народного секретаріату радянської УНР (1917 р.), член ВЦВРК (1918 р.), начальник штабу РВР Української радянської армії.

АХМАТОВ Лев Соломонович (1899–1937) – один із організаторів комуністичного терору в Україні. Секретар Раднаркому УСРР (1920–1922 рр.), прокурор губернського суду (1922–1925 рр.), прокурор Верховного суду УСРР (1925–1933 рр.), прокурор Дніпропетровської області (1934–1935 рр.), начальник відділу трудових колоній УРСР (з 1935 р.).

БАБУШКІН Іван Васильович (1873–1906) – більшовицький діяч, соратник В.І. Леніна.

БАБЧЕНКО Микола Федотович (1906–?) – заступник прокурора УРСР із нагляду за місцями ув'язнення НКВС (1937–1938 рр.), народний комісар юстиції УРСР (1938–1941, 1943–1947 рр.), заступник прокурора Південно-Західного, пізніше – Сталінградського фронтів (1941–1943 рр.).

БАКИНСЬКИЙ Сергій Сергійович (Бернгейм Людвиг Маркович) (1886–1939) – учасник Жовтневого перевороту 1917 р. у Києві. На першому Всеукраїнському з'їзді Рад у Харкові (грудень 1917 р.) обраний до ВЦУВК і увійшов до складу Народного секретаріату (уряду) народним секретарем по національних справах. З березня 1918 р. – начальник військових сполучень українського фронту.

БАЛИЦЬКИЙ Всеволод Аполлонович (1892-1937) – один із керівників органів державної безпеки ВЧК-ОДПУ-НКВС: голова ДПУ України (1923–1931 рр.), нарком внутрішніх справ Української РСР (1924–1930 рр.). З його ім'ям пов'язані арешти і висилки «націоналістичної» інтелігенції; комісар державної безпеки 1-го рангу (1935 р.), один з організаторів Голодомору.

БАУМАН Карл Янович (1892–1937) – член ЦК ВКП(б), учасник боротьби за радянську владу в Києві в 1917 р. Один з найбільш радикальних прихильників проведення колективізації будь-якими засобами.

БЕЛЕНКОВИЧ Олександр Михайлович (1893–1937) – начальник штабу Червоної гвардії Харкова, воював проти УНР.

БЕРЕЗІН Олександр Дмитрович (1895–1942) – воєначальник, у 1919–1920 рр. брав участь у здійсненні «червоного терору» як командир окремого батальйону ВЧК.

БЄДНИЙ Дем'ян (Придворов Юхим Олексійович) (1883–1945) – російський поет. Під час встановлення радянської влади в Україні проводив агітаційну роботу в Червоній армії. У часи колективізації – уповноважений з проведення колективізації у Тамбовській губернії. Брав участь у цькуванні О. Довженка за фільм «Земля».

БЄЛЄНСЬКИЙ Абрам Якович (1882–1941) – майор держбезпеки, співробітник ВЧК-ОДПУ-НКВС. Начальник спецвідділу при президії ВЧК (1921–1922 рр.), відповідав за охорону вищого керівництва СРСР, у тому числі В. Леніна.

БЄЛІНСЬКИЙ Владислав (Чеслав) Варфоломійович (1872–1918) – учасник січневого заколоту 1918 р. у Києві. Брав участь у бойових діях проти

військ Української Центральної Ради, загинув у боях з українськими військовими.

БЛАГОНРАВОВ Георгій Іванович (1896–1938) – один з керівників каральних органів СРСР, комісар державної безпеки 1-го рангу (1936 р.).

У 1919 р. – начальник транспортної ЧК в Петрограді, в середині 1919 р. деякий час в.о. голови ЧК. Начальник Транспортного відділу ВЧК-ДПУ у 1921–1931 рр. Очолював Головне управління будівництва шосейних доріг НКВС СРСР (1936 р.).

БЛЮХЕР Василь Костянтинович (1890–1938) – воєначальник, маршал СРСР (1935 р.), причетний до політичних репресій у 1930-х рр.

Придушував повстання оренбурзьких козаків (кінець 1917 – початок 1918 рр.), брав участь у геноциді козацтва. Сформував 30-ту стрілецьку дивізію, а при ній – каральні інтернаціональні частини. У випадках військових невдач застосовував процентні розстріли бійців. У 1929 р. командував особливою Далекосхідною армією, яка вторглася на територію Китаю, фактично здійснивши акт міжнародної агресії. Його війська вчинили страшний погром у Трьохріччі, поголовно винищивши далекосхідних козаків, що втекли від більшовиків на китайську територію.

БОГДАНОВ Михайло Сергійович (1881–1937) – член ВУЦВК, голова військового відділу при ВУЦВК (1917–1918 рр.), брав активну участь у створенні перших українських радянських військових частин.

БОГУНСЬКИЙ (Шарий) Антон Савович (1899–1919) – активний учасник знищення українського національного руху, воював проти військ УНР. Командир 1-го українського радянського (Богунського) полку Червоної армії (1918–1919 рр.), комбриг Особливої Придніпровської бригади Українського фронту.

БОЖЕНКО Василь Назарович (1871–1919) – один із організаторів загонів Червоної гвардії і партизанських загонів в Україні. Брав участь у бойових діях проти Української Центральної Ради (січень-березень 1918 р.) та Директорії УНР (як командир Таращанського полку, що входив до складу 1-ої української радянської дивізії), захопленні Києва 5 лютого 1919 р.

БОЙЧЕНКО Олександр Максимович (1903–1950) – письменник і компартійний діяч. Секретар Київського окружного ЛКСМУ (1928–1929 рр.), генеральний секретар ЦК ЛКСМУ (1930–1932 рр.), член ЦК КП(б)У (1930–1934 рр.). У своїх творах змальовував боротьбу комсомолу з «українським буржуазним націоналізмом».

БОКІЙ Гліб Іванович (1879–1937) – один із керівників каральних органів СРСР, комісар державної безпеки 3-го рангу (1935 р.).

З 1921 р. член Всеросійської ЧК, член Колегії ОДПУ і НКВС СРСР. Організатор червоного терору в Петрограді і Північному регіоні. Один з найактивніших творців системи ГУЛАГу.

БОНЧ-БРУЄВИЧ Володимир Дмитрович (1873–1955) – фактичний секретар Леніна у 1918 р; його підпис стоїть під постановою РНК РСФСР від 5 вересня 1918 р. «Про червоний терор».

БОНДАРЄВ Тихон Лаврентійович (1871–1938) – учасник встановлення радянської влади на Катеринославщині, організатор загонів Червоної гвардії, організатор примусових хлібозаготівель.

БОШ Євгенія Богданівна (1879–1925) – народний секретар внутрішніх справ радянської України (грудень 1917 р. – квітень 1918 р.); у 1918 р. керувала збройними більшовицькими загонами в Україні.

БРЕЖНЄВ Леонід Ілліч (1906–1982) – перший секретар ЦК КПРС (1964–1966), Генеральний секретар ЦК КПРС (1966–1982), у 1960–1964 і 1977–1982 рр. – Голова Президії Верховної Ради СРСР.

БРОВКІН Олексій Миколайович (1906–1983) – радянський діяч органів держбезпеки. Заступник міністра (1951–1953, 1954–1956 рр.) та міністр внутрішніх справ УРСР (1956–1962 рр.). Керував Київською вищою школою МВС СРСР у 1962–1967 рр.

БРОН Михайло Ісакович (1896–?) – член ВУЦВК, прокурор Харківської області (1932–1937 рр.).

БУБНОВ Андрій Сергійович (1883–1938) – радянський діяч органів держбезпеки. У квітні 1919 р. був одним із керівників операції з жорстокого придушення Куренівського повстання проти більшовиків у м. Києві; у 1919 р. – нарком внутрішніх справ УРСР.

БУДЬОННИЙ Семен Михайлович (1883–1973) – воєначальник, один з організаторів масових репресій серед військових у 1930–1940-х рр.

У період більшовицької агресії проти УНР та громадянської війни в Росії пройшов шлях від помічника командира кавалерійського полку до командуючого 1-ю Кінною армією. Відносини в армії будувалися за зразком банди розбійників, у якій майбутній маршал був отаманом. Своєю жорстокістю війська Будьонного здивували навіть Сталіна, а Ленін не раз був вкрай стурбований повальним пияцтвом і розкладанням «легендарної» 1-ї кінної. У 1941 р. був призначений командувати військами Південно-Західного напрямку, скандально провалив організацію оборони, занапастивши десятки тисяч життів, і був швидко знятий з посади.

БУЗДАЛІН Сергій Феоктистович (1892–1937) – член ВУЦВК, народний комісар юстиції УСРР і голова Верховного революційного трибуналу (1921–1923 рр.), голова Верховного суду УСРР, в.о. наркома внутрішніх справ УСРР (1924 р.).

БУРЛАК Микола Григорович (1914–2008) – перший секретар Богодухівського райкомітету КПУ Харківської області.

БУЦЕНКО Панас Іванович (1889–1965) – один із засновників КП(б)У. В 1918 р. – учасник Таганрозької наради більшовиків України, на першому з'їзді КП(б)У в Москві обраний членом ЦК, проводив підпільну роботу проти українських сил у Харкові. Голова Кам'янець-Подільської повітової ради робітничо-селянських і червоноармійських депутатів у 1921–1923 рр.

ВАЙНЕР Леонід Якович (1897–1937) – народився в Горлівці; в листопаді 1917 р. сформував червоногвардійський кавалерійський загін; командир Луганського кавалерійського полку.

ВАЛЯВКА Василь Антонович (1885–1930) – командир більшовицьких загонів у 1917–1919 рр., голова Катеринославської ЧК (1919 р.). Співробітник торгового представництва СРСР в Німеччині (1926 р.), голова Маріупольського окружного виконкому (1927 р.), у 1927–1928 рр. – член колегії НК РСІ УСРР, член ЦКК КП(б)У.

ВАРГАНОВ Василь Опанасович (1890–1974) – організатор Червоної гвардії в Маріуполі, міський військовий комісар Маріуполя.

ВАСИЛЕВСЬКА Ванда Львівна (1905–1964) – письменниця, перешкоджала процесу українізації шкіл у Західній Україні після Другої світової війни. Написала донос Сталіну на Євгена Степановича Березняка («Майор Вихор»), який у той час керував Львівським міським відділом освіти і переводив школи на українську мову навчання, що той «перекручує розуміння національної політики».

ВАСИЛЕНКО Марко Сергійович (1895–1937) – працював у ВЧК (1919 р.), заступник голови виконкому Чернігівської губернської ради (1923–1924 рр.), секретар Президії Всеукраїнського ЦВК (1929–1931 рр.), нарком фінансів УСРР (1935–1937 рр.)

ВАЦЕТІС Іоаким Іоакимович (1873–1938) – воєначальник, командарм 2-го рангу. Командир Латишської стрілецької дивізії (з квітня 1918 р.), яка відзначалася безумовною відданістю більшовикам і спеціалізувалася на каральних акціях. Один із керівників придушення лівоесерівського заколоту в Москві (липень 1918 р.). Головнокомандувач збройними силами РРФСР (1918–1919 рр.).

ВАЩЕНКО Григорій Іванович (1920–1990) – компартійний і радянський діяч. Перший секретар Харківського обкому КПУ (1964–1972 рр.), член ЦК КПРС (1966–1989 рр.), член ЦК КПУ (1965–1986 рр.), член Політбюро ЦК КПУ (1971–1983 рр.), перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР (1972–1983 рр.), міністр торгівлі СРСР (1983–1986 рр.).

ВИНОКУРОВ Олександр Миколайович (1869–1944) – член колегії Народного комісаріату праці РРФСР (1917 р.), народний комісар соціального забезпечення РРФСР (1918–1921 рр.), народний комісар охорони здоров'я УСРР (1919 р.), член Комісії по боротьбі з голодом (1921–1924 рр.), голова Верховного суду СРСР (1924–1938 рр.).

ВИСОЧИНЕНКО Семен Дмитрович (1890–1938) – компартійний та комсомольський діяч, учасник встановлення радянської влади в Україні. Секретар Харківського губернського комітету, ЦК Ленінської комуністичної спілки молоді України (1924–1925 рр.), генеральний секретар ЦК ЛКСМУ (1925–1927 рр.).

ВИШИНСЬКИЙ Андрій Януарійович (1883–1954) – один із керівників радянських органів держбезпеки і організаторів «Великого терору» в Радянському Союзі. Прокурор СРСР (1935–1939 рр.), міністр закордонних справ СРСР (1949–1953 рр.).

ВЛАСЕНКО Степан Наумович (1888–1963) – співробітник ЧК (1918, 1919 рр.), заступник наркома внутрішніх справ УРСР (1919 р.). Повернувся в Україну в 1921 р., обіймав посади заступника комісара внутрішніх справ, голови Катеринославського та Чернігівського виконкомів. Секретар президії ВУЦВК (1926–1929 рр.).

ВОЙКОВ Петро Лазаревич (Вайнер Пінхус Лазаревич) (1888–1927) – терорист, каратель, дипломат. Один із організаторів розкрадання більшовиками культурного надбання Росії.

Брав участь у прийнятті рішення про розстріл і вбивстві російського царя Миколи II, його дружини, дітей і супроводжуючих осіб. Під час проведеної Войковим націоналізації уральської промисловості, колишні власники підприємств були репресовані. Жорстокі заходи застосовувались і до селян, які відмовлялися виконувати непосильні поставки.

Як член колегії Народного Комісаріату зовнішньої торгівлі за безцінь розпродав за кордон величезну кількість предметів культури заради отримання валюти для «експорту революції».

ВОЛКОВ Олександр Олександрович (1898–1941) – радянський діяч органів держбезпеки. Працював у Чорноморському окружному відділі ОДПУ та Новоросійському міському відділі ОДПУ (1930–1932 рр.). управліннях

державної безпеки УНКВС Дніпропетровської (1936–1937 рр.) та Київської (1937–1938 рр.) областей. Начальник УНКВС Полтавської області (1938–1939 рр.).

ВОЛОДАРСЬКИЙ Володимир (Гольдштейн Мойсей Маркович) (1891–1918) – один з організаторів та натхненників «червоного терору». Пропагандист богоборчих ідей, насильства і ненависті. Його вбивство стало приводом для репресій по всій Росії.

ВОРОВСЬКИЙ Вацлав Вацлавович (1871–1923) – один з організаторів масових репресій проти духовенства. У його задум входило штучне розпалювання внутрішньоцерковних конфліктів, які могли стати приводом для пограбування церкви і насильницького затвердження богоборчої ідеології. Учасник I конгресу Комінтерну – підривної організації, винної у численних вбивствах і державних переворотах.

ВОРОШИЛОВ Климент Єфремович (1881–1969) – військовий, радянський і компартійний діяч, маршал Радянського Союзу. У квітні 1919 р. був одним із керівників операції з жорстокого придушення Куренівського повстання проти більшовиків у Києві. Брав участь у створенні ВЧК (у січні 1918 р. – голова ЧК з охорони Петрограда) і придушенні Кронштадтського повстання 1921 р. Один з організаторів масових репресій у Червоній Армії. Відомо, що під час «Великого терору» Ворошилов давав санкції на арешти і розстріли військовослужбовців і підписував більшу частину розстрільних списків разом зі Сталіним і Єжовим. Голова Президії Верховної Ради СРСР (1953–1960 рр.), член Політбюро (Президії) ЦК КПРС (1926–1960 рр.).

ВРУБЛЕВСЬКИЙ Микола Євтихійович (1897–1918) – учасник більшовицьких закатів проти УНР.

Член Української Центральної Ради (від військових депутатів). На II Всеукраїнському з'їзді Рад обраний до складу ЦВК Рад України, народний секретар народної освіти в радянському уряді України (січень-березень 1918 р.), з червня 1918 р. – член підпільного Київського губернського комітету КП(б)У. Заарештований державною вартою Української держави П. Скоропадського, загинув в часи Директорії УНР в Києві.

ГАВРИЛОВ Іван Андрійович (1885–1937) – один із організаторів загонів Червоної гвардії в м. Олександрівську (нині – Запоріжжя). З січня 1920 р. – голова повітового ревкому і військової наради у Гуляй-Полі, воював проти загонів Револуційно-Повстанської армії України (махновців). Пізніше – заступник голови запорізького губвиконкому, голова Запорізького окрвиконкому (з 1922 р.), а в 1933–1937 рр. – Дніпропетровського облвиконкому.

ГАВРО Лайош (1894–1938) – військовий комендант Києва під час більшовицької окупації 1919 р.

ГАЙДАР (Голіков) Аркадій Петрович (1904–1941) – співробітник ЧК, брав участь в придушенні селянського повстання в Тамбовській губернії. Восени 1921 р. брав участь у придушенні антирадянських повстань частинами особливого призначення (ЧОП) у Башкирії.

ГАЙОВИЙ Антон Іванович (1907–1962) – перший секретар Горлівського міськкому партії (1938 р.), голова виконкому Сталінської облради (1939–1940 рр.), 1-й секретар Ворошиловградського обкому партії (1940–1951 рр.), 1-й секретар Запорізького (1952–1957 рр.) та Дніпропетровського (1957–1961 рр.) обкомів партії, член ЦК КП(б)У (1940–1962 рр.) та ЦК КПРС (1956–1962 рр.).

ГАЛАН Ярослав Олександрович (1902–1949) – член Комуністичної партії Західної України з 1924 р., компартійний активіст, пропагандист і письменник. У своїх творах і публікаціях засуджував ідеї української державності, боротьбу ОУН і УПА за незалежність України та Українську греко-католицьку церкву.

ГАЛЕНКОВ Іван Спиридонович (?–?) – генерал-майор юстиції, член виїзної сесії Військової колегії Верховного суду СРСР. Причетний до винесення смертних вироків в УРСР за сфальсифікованими справами невинним особам.

ГАМАРНИК Ян Борисович (Яков Пудикович) (1894–1937) – брав активну участь у знищенні українського національного руху в 1919–1925 рр., колективізації на території Білорусі, один з організаторів масових репресій серед військових у 1930-х рр.

Учасник січневого заколоту 1918 р. у Києві, працював у більшовицькому підпіллі в часи Української держави П. Скоропадського; брав участь в захопленні Києва Червоною Армією в 1919 р., голова Київського губревкому (1920–1921 рр.).

ГАРНІЄР Олександр Миколайович (1896–1921) – революційний матрос Балтійського флоту, направлений більшовиками в Україну для встановлення радянської влади. Брав участь у бою проти українських захисників Крут у січні 1918 р. Командир Першого революційного полку ім. Леніна, що брав активну участь у боротьбі за радянську владу на території України, Росії, Азербайджану. У 1921 р. організував чернігівську ВЧК і очолював боротьбу з антирадянськими повстанцями.

ГЛІБОВ-АВІЛОВ Микола Павлович (1887–1937) – брав участь у формуванні загонів Червоної гвардії (1917 р.), голова чернігівського губревкому (кінець 1919 – початок 1920 рр.); нарком праці України.

ГОНЧАРОВ Федір Васильович (1890–1934) – співробітник ЧК з 1919 р., вбивця отамана Галаки (Івана Васильчикова) в 1921 р., що діяв на Чернігівщині.

ГОРБАТЮК Іван Маркович (1903–1957) – радянський діяч органів держбезпеки. Проходив службу в полках ОДПУ Харкова (1930–1932 рр.), Дніпропетровська (1932 р.), Києва (1932–1933 рр.), Одеси (1933–1935 р.), полках НКВС Коростеня (1937–1939 рр.), Козятина (1939 р.). Начальник Головного управління військ НКВС по охороні тилу діючої Червоної Армії (1943–1945 рр.). У 1951–1954 рр. – начальник управління прикордонних військ МДБ Українського округу (м. Львів).

ГОПНЕР Серафима Іллівна (1880–1966) – член Катеринославського комітету РСДРП(б) (1917 р.), секретар ЦК КП(б)У (1918 р.), у 1920–1925 рр. – член бюро і завідувачка агітпропом Катеринославського, Московського, Донецького, Харківського губкомів партії (1920–1925 рр.). У 1928–1938 рр. – на відповідальній роботі в Комінтерні, з 1945 р. – старший науковий співробітник інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС.

ГОРДИНСЬКИЙ Антон Йосипович (1884–1919) – начальник загону Червоної гвардії в Білій Церкві, білоцерківський повітовий військовий комісар; боровся з селянськими загонами, які виступали проти політики воєнного комунізму.

ГОРОДОВІКОВ Ока Іванович (1879–1960) – воєначальник, причетний до депортації калмиків та ліквідації Калмицької автономії, вважався одним із самих жорстоких сталінських карателів. Під час війни проти УНР – командир ескадрону в полку Будьонного, командував полком, бригадою дивізіями у складі 1-ої кінної армії. В 1920 р. очолював 2-у кінну армію.

ГОТВАЛЬД Клемент (1896–1953) – політичний діяч Чехословаччини, лідер Комуністичної партії Чехословаччини, прем'єр-міністр і президент Чехословаччини. Перекоаний і послідовний прихильник Й. Сталіна та його політики. Очолив комуністичний переворот 1948 р. і сформував новий уряд, що перебував під повним контролем СРСР. Проголосив гасло: «З Радянським Союзом на вічні часи!».

ГРАНОВСЬКИЙ Мойсей Лазарович (1890–1941) – воював проти УНР у складі Червоної армії (1918–1919 рр.), заступник наркома внутрішніх справ УСРР (з 1919 р.), керівник Кременчуцького губвиконкому, заступник керівника Олеського губвиконкому. 1-й заступник наркома юстиції СРСР у 1937 р.

ГРЕБЕННИК Кузьма Євдокимович (1900-1974) – радянський воєначальник. З 1919 р. брав участь у загарбанні України як червоноармієць 51-ої Перекопської стрілецької дивізії, командував шабельним ескадроном.

З 1922 р. – у прикордонних військах. Начальник прикордонних військ МВС Українського округу (з грудня 1947 р.), бойові підрозділи якого брали участь у

боротьбі проти Української повстанської армії. У жовтні-листопаді 1956 р. брав участь у придушенні угорського повстання та був комендантом Будапешту.

ГРЕЧКО Андрій Антонович (1903–1976) – радянський військовий, державний та компартійний діяч, маршал Радянського Союзу. У 1953 р. як головнокомандувач групи радянських окупаційних військ у НДР організовував придушення народного повстання. Міністр оборони СРСР у 1967–1976 рр., член ЦК КПРС, Політбюро ЦК КПРС.

ГРЕЧУХІН Дмитро Дмитрович (1903–1939) – радянський діяч органів держбезпеки. В 1938 р. послідовно – начальник УНКВС Одеської області, начальник оперативного відділу НКВС Київського військового округу, виконувач обов'язків наркома внутрішніх справ УРСР.

ГРИНЕВИЧ Андрій Володимирович (1891–1937) – комісар загону Червоної гвардії на Чернігівщині, чернігівський губернський воєнний комісар.

ГРИЦЕНКО Олексій Варфоломійович (1905–1983) – радянський діяч органів держбезпеки. Починав помічником оперуповноваженого Маріупольського міського відділу ДПУ (1932–1934 рр.) та УНКВС Донецької області (1934–1936 рр.). Начальник Амвросіївського райвідділу НКВС Сталінської області (1936–1939 рр.), Краматорського міського відділу НКВС Сталінської області (1939–1941 рр.).

Заступник начальника Управління НКВС-МВС УРСР по Волинській області (1945–1950 рр.), пізніше – начальник Управлінь МВС УРСР по Станіславській (1950–1953 рр.), Дрогобицькій (1953–1954 рр.) областях; начальник Управління КДБ УРСР по Дрогобицькій області (1954–1959 рр.).

ГРИЩУК Леонід Степанович (1906–1960) – компартійний діяч. Після приєднання Західної України до СРСР – 1-й секретар Львівського обкому КП(б)У (листопад 1939 – червень 1941 рр.).

У серпні 1941 р. потрапив в оточення в битві під Уманню, знищив партійний квиток і вийшов з оточення у цивільному одязі. До липня 1942 р. мешкав в окупованому Києві, пізніше – у Тетіївському районі Київської області, працював сторожем, експедитором Кашперівського цукрового заводу. Лише після звільнення Києва від нацистів подався в партизанський загін.

ГРУЛЕНКО Михайло Васильович (1904–1941) – компартійний діяч. Після приєднання Західної України до УРСР – 1-й секретар Станіславського обкому КП(б)У (листопад 1939 – червень 1941 рр.).

ГУРІН Вітя (1914–1929) – учень Юзівської школи №1, доносив на віруючих. Був убитий на Великдень 1929 р. за антирелігійну пропаганду у міському клубі, його ім'я широко використовувалося для пропаганди комунізму на Донбасі.

ДАВИДОВ Олексій Йосипович (1907–1963) – компартійний діяч, голова виконкому Київської міськради у 1947–1963 рр.; за бездіяльність, неспроможність керувати містом та злочинну поведінку під час Куренівської трагедії (1961 р.) був дуже непопулярним серед киян.

ДАХНО Ілля Іванович (1886–1967) – у роки війни більшовицької Росії проти УНР – червоногвардієць Луганська, комісар 1-го Луганського комуністичного полку.

ДЕГТЯРЕНКО Петро Михайлович (1885–1938) – командир загону Червоної гвардії в 1917–1918 рр., виконувач обов'язків начальника Київського гарнізону. Учасник збройних повстань проти української влади у жовтні 1917 р. і в січні 1918 р. У 1919 р. – голова Київського губернського ЧК.

ДЕМЧЕНКО Микола Нестерович (1896–1937) – компартійний та радянський державний діяч. Нарком землеробства УСРР (1930–1932 рр.), перший секретар Київського (1932–1934 рр.) та Харківського (1934–1936 рр.) обкомів КП(б)У, член Політбюро ЦК КП(б)У (1931–1937 рр.).

ДЗЕРЖИНСЬКИЙ Фелікс Едмундович (1877–1926) – один із засновників ЧК та організаторів «червоного терору». Був ініціатором масового терору, провокацій, інституту заручників. Керував боротьбою з повстанським рухом на Україні. Був одним з організаторів масового терору в Криму (листопад 1920 р. – березень 1921 р.).

ДИБЕНКО Павло Юхимович (1889–1938) – брав участь у здійсненні «червоного терору», придушенні українського національного руху.

Організовував масові вбивства офіцерів Балтійського флоту під час Жовтневого перевороту, розгін Установчих зборів 1918 р. і розстріл мирної демонстрації на їх підтримку. Командував загonom моряків у під Нарвою у 1918 р., яка потім стала основою для міфу про День Радянської армії (дибенковське військо втекло, навіть не вступивши в бойове зіткнення з німцями). У 1938 р. причетний до масових чисток і репресій в Червоній армії.

ДИМИТРОВ Георгій (1882–1949) – діяч болгарського та міжнародного комуністичного руху. Головний провідник сталінської політики на міжнародній арені, творець «п'ятих колон» в країнах Європи. Під його керівництвом Болгарія потрапила під повний контроль Москви, практично втративши незалежність, і стала перетворюватися на «шістнадцяту республіку СРСР». З 1935 р. – Генеральний секретар Комінтерну, міжнародної підривної організації.

ДОВНАР-ЗАПОЛЬСЬКИЙ Всеволод Митрофанович (1898–1919) – один з керівників боротьби проти української влади в Києві, організатор і керівник загонів Червоної гвардії на Шулявці у 1917–1918 рр.

ДОЛГУШЕВ Олексій Романович (1902–1973) – один із керівників каральних органів УРСР. В органах ДПУ з 1929 р. Начальник 5-го відділення УДБ НКВС УРСР (1937–1938 рр.), 1-го відділення УДБ НКВС УРСР (1938 р.), начальник УНКВС Київської області (1938–1939 рр.).

ДРАБКІН Яків Давидович (Гусєв Сергій Іванович) (1874–1933) – більшовицький політпрацівник у Червоній армії, член керівництва міжнародної підривної організації «Комінтерн» (з 1929 р.).

ДУБОВИЙ Іван Наумович (1896–1938) – брав активну участь в боротьбі проти української влади. З березня 1918 р. – воєнком, комендант, начальник зв'язку центрального штабу Червоної гвардії Донбасу; у 1919 р. – заступник окружного військового комісара Київського округу; начальник штабу «Першої української радянської армії»; з 1924 р. – командир 14-го корпусу армії більшовицької Росії, який квартирував поблизу Києва та в Чернігові.

ДУБОВИЙ Наум Іпатійович (1875–1941) – член Центрального штабу Червоної гвардії Донбасу (1917–1918 рр.), голова Спілки войовничих безвірників України (1933–1938 рр.).

ДУНДИЧ Олеко (1897–1920) – учасник бойових дій проти Армії УНР. У 1918 р. – командир партизанського загону на Донбасі в районі Бахмута, у 1919 р. – в Особливій Донський кавалерійській дивізії С. Будьонного. Загинув під час штурму Рівного в 1920 р.

ЕЙДЕМАН (Ейдеманіс) Роберт Петрович (1895–1937) – латвійський письменник та військовий діяч СРСР. Організатор каральних акцій на окупованій території УНР.

З жовтня 1920 р. командував військами внутрішньої служби Південного і Південно-Західного фронтів, з 1921 р. – командував військами внутрішньої служби України. Очолював каральні експедиції і придушення виступів у тилу Червоної армії, організатор боротьби з народним опором в Україні. Брав людей у заручники, страчував «співчуваючих». Член ВУЦВК.

Фрідріх ЕНГЕЛЬС (1820–1895) – один з основоположників марксизму та комунізму, друг та соратник Карла Маркса. Провідні ідеї – марксизм, комунізм, експлуатація, матеріалістичний погляд на історію.

Меморіалізація засновників комуністичної ідеології Маркса і Енгельса з неприхованим політичним підтекстом була складовою частиною ідеології та пропаганди комуністичного тоталітарного режиму.

ЄМЕЛЬЯНОВ Микола Олександрович (1871–1958) – причетний до політичних репресій на початку 1920-х рр. Брав участь у придушенні заколоту в Кронштадті.

СМЕЛЬЯНОВ-СУРИК Олександр Васильович (1892–1938) – один з організаторів Червоної гвардії в Харкові, Київський губернський військовий комісар (1919 р.).

СРЕМЕНКО Андрій Іванович (1892–1970) – воєначальник, встановлював радянський окупаційний режим на Західній Україні та в країнах Балтії.

Як командир козацького корпусу брав участь в окупації Західної Білорусії та України (1939 р.), придушенні опору польських військ при штурмі Гродно. Влітку 1940 р. зіграв важливу роль в окупації Литви.

СРМОЩЕНКО Веніамін Йосипович (1889–1937) – учасник Жовтневого перевороту 1917 р.; відповідальний секретар Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (1920–1925), брав участь у знищенні українського національного руху в 1920–1930-их рр.

ЖАБРЄВ Іван Андрійович (1898–1939) – радянський діяч органів держбезпеки.

Від 1919 р. незмінно працював в органах ЧК-ДПУ-НКВС на території Росії та Білорусі, майор держбезпеки з 1936 р. У лютому-листопаді 1938 р. – начальник УНКВС Кам'янець-Подільської області. В червні 1938 р. обраний депутатом Верховної Ради УРСР 1-го скликання.

ЖДАНОВ Андрій Олександрович (1896–1948) – компартійний і радянський діяч. Член ЦК ВКП(б), соратник Сталіна і організатор репресій; особисто візував 176 розстрільних списків.

ЖЕЛЄЗНЯКОВ Анатолій Григорович (1895–1919) – балтійський матрос, причетний до арешту Тимчасового уряду та розпуску Установчих зборів (оголосив засідавшим там депутатам: «Караул втомився!»), учасник каральних акцій. В Одесі брав участь у терористичних актах, нальотах на банки і грабунках місцевих жителів (1918 р.). 3 травня 1919 р. командував бронепоездом в боях проти григор'євців.

ЖУКОВ Георгій Костянтинович (1896–1874) – радянський полководець, маршал. Своїми наказами прирік на знищення сотні тисяч українців, призваних до Червоної армії у 1943 р. (так завані «чорносвітники» або «піджачники»). Проводив масові розстріли особового складу Червоної Армії. Нещадно грабував окуповані під час війни території, випробовував ядерну зброю на людях без їхнього відома і дозволу, брав участь у придушенні повстання в Угорщині в 1956 р.

ЗАВЄНЯГІН Авраам Павлович (1901–1956) – один з керівників ГУЛАГу, широко застосовував рабську працю в'язнів на підприємствах.

Заступник наркома внутрішніх справ СРСР (1941–1950 рр.). З 1955 р. заступник голови Ради Міністрів СРСР і міністр середнього машинобудування. Вважається творцем Норильська, який з 1935 р. будувався виключно руками в'язнів ГУЛАГу.

В 1946 р. очолив спеціально створене у складі НКВС (МВС) СРСР 9-е управління (спеціальних інститутів), що об'єднало всі установи та підприємства ГУЛАГу, які працювали для реалізації радянського ядерного проекту.

ЗАГОРСЬКИЙ Володимир Михайлович (1883–1919) – революціонер-бойовик, організатор «червоного терору» в Росії.

Входив до Політичної комісії по керівництву Центральним штабом каральних загонів особливого призначення Москви, створених для проведення «червоного терору».

ЗАДІОНЧЕНКО Семен Борисович (Зайончик Шимон Борухович) (1898–1972) – компартійний діяч. У 1938–1941 рр. – 1-й секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У, кандидат в члени Політбюро ЦК КП(б)У (1938–1949 рр.). Причетний до політичних репресій у 1930–1940-х рр.

ЗАЙЦЕВ Федір Іванович (1897–1960) – учасник встановлення радянської влади на Донбасі. Секретар Юзівської міської ради робочих та солдатських депутатів (1920–1923 рр.), секретар Луганського окружного КП(б)У (1929–1930 рр.), 1-й секретар Дніпропетровського міського партії (1930–1932 рр.), секретар ЦК КП(б)У (1932–1933 рр.).

ЗАЙЧУК Володимир Гнатович (1921–1996) – радянський юрист і компартійний діяч.

Слідчий прокуратури м. Володимира-Волинського (1940–1941 рр.), голова Рівненського обласного суду (1950–1953 рр.), перший заступник міністра юстиції УРСР (1953–1962 рр.), голова Верховного суду УРСР (1963–1970 рр.), міністр юстиції УРСР (1970–1990 рр.).

ЗАСУЛИЧ Віра Іванівна (1849–1919) – російська терористка. В 1878 р. стріляла в петербурзького градоначальника Ф. Трепова. Виправдана судом присяжних. Меморіалізація цієї терористки з неприхованим політичним підтекстом була складовою частиною ідеології та пропаганди комуністичного тоталітарного режиму.

ЗАСЯДЬКО Олександр Федорович (1910–1963) – міністр вугільної промисловості СРСР (1947–1955 рр.), член ЦК КПРС (1952–1956 рр.), заступник голови Ради міністрів СРСР (1958–1962 рр.).

ЗАТОНСЬКИЙ Володимир Петрович (1888–1938) – один із керівників збройного повстання в Києві після Жовтневого перевороту 1917 р., знято боровся проти Української Центральної Ради. Як народний комісар освіти УСРР

(1919–1920 рр.) зробив усе для закриття Кам'янець-Подільського державного українського університету.

ЗАЧЕПА Іван Іванович (1900–1976) – радянський діяч органів держбезпеки. Незмінно працював в органах ЧК-ДПУ-НКВС у 1920–1948 рр. Начальник 3-го відділу УДБ УНКВС Чернігівської області (1936–1937 рр.), Ворошиловського міського відділу НКВС Ворошиловградської області (1937–1939 рр.), управління НКВС УРСР по Дрогобицькій області (1939–1941 рр.). Генерал-майор держбезпеки з 1945 р.

ЗЕМЛЯЧКА (Залкінд) Розалія Самійлівна (1876–1947) – активний організатор політичних репресій у Росії, причетна до масового знищення населення в Криму. Одна з головних керівників (разом з Б. Куном) каральних акцій, масових самоуправних розстрілів, що проводилися в Криму після евакуації Білої армії. Після її відомих слів: «Шкода на них витратити патрони», людей почали живими скидати в море, прив'язавши до ніг камінь або зв'язавши один з одним дротом. Кілька груп заарештованих були занурені на баржі і втоплені в морі.

ЗГУРСЬКА Катерина Іванівна (1915–2000) – заступник голови Верховного суду УРСР (1952–1954 рр.), заступник міністра (1954–1957 рр.), міністр юстиції УРСР (1957–1963 рр.), перший заступник прокурора УРСР (1963–1966 рр.).

ЗУБАРЄВ Микола Прокопович (1904–1980) – радянський діяч органів держбезпеки. З 1928 р. проходив службу у прикордонних військах ДПУ-НКВС СРСР. Начальник Управління військ НКВС по охороні тилу 1-го Українського фронту (1944–1945 рр.), у 1947–1950 рр. – заступник начальника, а в 1950–1953 рр. – начальник Управління прикордонних військ МДБ Закарпатського округу.

Ісідора Долорес ІБАРРУРІ Гомес (1895–1989) – лідер республіканців під час громадянської війни в Іспанії, активна діячка іспанського та міжнародного комуністичного руху.

ІВАНОВ Андрій Васильович (1888–1927) – один із організаторів повстань проти Української Центральної Ради, учасник встановлення радянської диктатури в Україні.

Член київського ревкому під час Жовтневого повстання 1917 р., один із організаторів січневого збройного повстання 1918 р. Голова Київського губвиконкому (1919 р.), пізніше – Київського губревкому (1919–1920 рр.), Харківського, Одеського губвиконкомів, член президії і секретар ВУЦВК. Похований у Мар'їнському парку в Києві.

ІВАНОВ Василь Тимофійович (1894–1938) – радянський діяч органів держбезпеки. Обіймав керівні посади в ВУЧК-ДПУ УСРР (1922–1925 рр.), очолював Харківський, Київський, Донецький регіональні підрозділи ДПУ-НКВС (1925–1937 рр.). Заступник наркому внутрішніх справ УРСР (1937 р.), в.о. наркому внутрішніх справ УРСР (1937 р.). Комісар держбезпеки 3-го рангу.

ІВАШУТІН Петро Іванович (1909–2002) – радянський діяч органів держбезпеки.

Закінчив 5 класів школи-семирічки у м. Сновськ (нині Щорс) (1923 р.) та профтехшколу у м. Городня (1927 р.) на Чернігівщині. В органах НКВС з 1939 р. Заступник начальника Особливого відділу НКВС Чорноморської групи військ (1942 р.), начальник Управління контррозвідки «Смерш» Південно-Західного (1943 р.) і 3-го Українського (1943–1945 рр.) фронтів. Міністр держбезпеки УРСР (1952–1953 рр.), заступник начальника міністра внутрішніх справ УРСР (березень-червень 1953 р.).

КАГАНОВИЧ Лазар Мойсейович (1893–1991) – один з організаторів Голодомору-геноциду українців 1932–1933 рр. та «Катинського розстрілу» польських військовополонених. Керівник від СРСР «акції Вісла» – депортації 1947 р. більш ніж 140 тис. українців, а також репресій проти населення на території СРСР, Польщі та Чехословаччини, що супроводжували акції.

КАЛІНІН Михайло Іванович (1875–1946) – один із головних організаторів сталінських репресій. Будучи офіційним главою держави, Калінін прикривав собою режим диктатури Сталіна. Своїм підписом санкціонував всі дії Сталіна, надаючи беззаконням вид законів.

КАМЕНЄВ Сергій Сергійович (1881–1936) – головнокомандувач збройних сил РРФСР; брав участь в придушенні антибільшовицьких повстань в Карелії, Бухарі, Фергані та Тамбові.

КАМ'ЯНСЬКИЙ Абрам Захарович (1885–1938) – активний діяч маріонеткової Донецько-Криворізької Радянської Республіки, народний комісар у справах державного контролю (1918 р.), голова Луганського парткомітету. Член партії більшовиків із 1917 р.

КАРТВЕЛІШВІЛІ Лаврентій Йосипович (1890–1938) – один з організаторів боротьби проти української влади в Україні; в 1919 р. – член реввоєнради Південної групи військ 12-ї армії Червоної Армії. Секретар Київського губкому КП(б)У (1921–1923 рр.), очільник Політуправління Українського військового округу (1929–1931 рр.).

КВІРІНГ Еммануїл Іванович (1888–1937) – секретар Донецького губкому КП(б)У (1921–1923 рр.), перший секретар ЦК КП(б)У (1923–1925 рр.). Після Лютневої революції очолював у більшовицькій партії так звану

катеринославську фракцію, яка виступала за окупацію України російськими радянськими військами та сприяв входженню Катеринославщини до складу маріонеткової Донецько-Криворізької Радянської Республіки. Чинив опір проведенню політики українізації.

КВЯТЕК Казимир Францевич (Вітковський Ян Карлович) (1888–1938) – радянський військовий діяч; член ВУЦВК, брав участь у створенні Богунського полку, активний учасник боротьби проти УНР.

КЕДРОВ Михайло Сергійович (1878–1941) – чекіст, засновник перших концтаборів. Начальник військового відділу ВЧК (1918–1919 рр.), ліквідував Соловецький монастир (1920 р.), член Президії Держплану СРСР (1931–1934 рр.).

КИСЕЛЬОВ Аркадій Леонтійович (1880–1938) – один з організаторів Червоної гвардії у Донбасі, пізніше воював у лавах Червоної армії.

Народний комісар юстиції та генеральний прокурор УСРР (1935–1936 рр.), член президії ВУЦВК.

КІКВІДЗЕ Василь (Васо) Ісидорович (1895–1919) – під час більшовицько-української війни командував Рівненським червоногвардійським загonom у боях проти Української Центральної Ради в районі Рівного, Дубна, а також проти німецьких загонів (грудень 1917 – квітень 1918 рр.). Антисеміт. Під час військових дій відзначився організацією пограбувань місцевого населення та єврейськими погромами. Навесні 1918 р., командуючи 4-ю Червоною армією, Кіквідзе застосовував на Україні тактику «випаленої землі»: висаджував при відступі водокачки, знищував запаси продовольства, руйнував залізничне полотно.

КІН Павло Андрійович (1882–1943) – голова Харківського військревкому (1917 р.), займався створенням загонів Червоної гвардії. Комендант Харкова у 1918–1919 рр., голова Одеського губревкому (1920–1921 рр.), народний комісар внутрішніх справ УСРР (1921 р.).

КІНГІСЕПП Віктор Едуардович (1888–1922) – організатор компартії Естонії. Працював у Верховному ревтрибуналі РРФСР, ВЧК (1918 р.), член ВЦВК. Очолював управління внутрішніх справ Естляндської трудової комуни (1918–1919 рр.), організатор катувань заарештованих і масових вбивств.

КІРОВ (Костриков) Сергій Миронович (1886–1934) – організатор та виконавець політичних репресій в СРСР; член ЦК РКП(б) з 1923 р. У 1919 р. очолив придушення антибільшовицького заклоту в Астрахані. При ньому в Ленінграді знесено велику кількість храмів. Один з ініціаторів погрому вчених Російської академії наук.

КЛИМЕНКО Іван Євдокимович (1891–1937) – боровся проти УНР, компартійний і радянський діяч.

Учасник січневого більшовицького збройного повстання 1918 р. у Києві. Член маріонеткового ЦВК радянської УНР, народний секретар праці. В 1918–1919 рр. – член Харківського, потім Одеського підпільних обласних комітетів КП(б)У.

Нарком земельних справ УСРР (1922–1925 рр.), 2-й секретар ЦК КП(б)У (1925–1927 рр.), член політбюро ЦК КП(б)У.

КОБУЛОВ Амаяк Захарович (1906–1955) – радянський діяч органів держбезпеки. В.о. наркома внутрішніх справ Абхазької АСРР. 3 грудня 1938 р. – перший заступник наркома внутрішніх справ УРСР, в 1938–1939 рр. – в.о. наркома внутрішніх справ УРСР. Після війни працював у центральному апараті НКВС-МВС СРСР.

КОЖЕВНИКОВ Інокентій Серафимович (1879–1931) – один з організаторів і командирів Червоної гвардії в Харкові.

КОЖЕВНИКОВ Сергій Федорович (1904–1961) – радянський діяч органів держбезпеки.

В органах ДПУ з 1924 р. У 1929–1930 рр. – уповноважений Ніжинського окружного відділу ДПУ. Заступник начальника (1939–1941 рр.), начальник УНКВС по Вінницькій і Сумській областях (1941 р.). Помічник начальника 3-го Головного управління МДБ СРСР (1946–1947 рр.), начальник 9-го управління МДБ СРСР (1950–1951 рр.), управління МДБ УРСР по Дрогобицькій (1951–1952 рр.) і Запорізькій (1952–1953 рр.) областях.

КОЗАЧЕК Сергій Борисович (1897–1971) – боровся проти українського національного руху. Боець чернігівського загону Червоної гвардії, 1-го Богунського полку; помічник воєнкома чернігівського повітового військкомату (1919 р.).

КОЛАРОВ Василь Петров (1877–1950) – болгарський політик-сталініст. Генеральний секретар Комінтерну (1922–1924 рр.), у 1946 р. організував комуністичний переворот у Болгарії, в результаті якого був ліквідований конституційний монархічний устрій.

КОЛЛОНТАЙ Олександра Михайлівна (1872–1952) – учасниця міжнародного жіночого руху. В 1919 р. боролася проти влади УНР в Україні; начальник політвідділу Задніпровської червоної дивізії; нарком пропаганди і агітації Кримської РСР; член комісії ЦК КПУ з агітації і пропаганди серед жінок-робітниць; нарком пропаганди та агітації УРСР. На посаді завідувачки жіночого відділу ЦК РКП(б) послідовно домагалась відміни моногамного шлюбу.

КОН Фелікс Якович (1864–1941) – радянський діяч, брав участь у знищенні українського національного руху. Голова Галицького організаційного комітету КП(б)У (1920 р.), перший секретар ЦК КП(б)У (1921 р.), начальник Українського політуправління РСЧА (1922 р.), секретар виконкому Комінтерну (1922–1923 рр.). Кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У, член ВУЦВК і Президії ЦВК СРСР.

КОНЄВ Іван Степанович (1897–1973) – радянський воєначальник, член ЦК КПРС з 1952 р. Учасник придушення Кронштадтського повстання (1921 р.), керував придушенням народного повстання в Угорщині (1956 р.); був одним з головних лідерів руху «сталіністів».

КОРЖИКОВ Тит Михайлович (1896–1937) – секретар Чернігівського губкому партії (1919 р.), голова Чернігівського губвиконкому (1919 р.), голова губревкому (1920 р.); інструктор оргвідділу ЦК КП(б)У. Як керівник чернігівської ЧК брав участь у здійсненні «червоного терору», під його керівництвом відбувся розстріл видатного земського діяча Олексія Бакуринського.

КОРНІЙЧУК Олександр Євдокимович (1905–1972) – радянський компартійний письменник, член Президії ЦК КПУ. Голова Верховної Ради УРСР. Писав в основному п'єси на політичні теми завжди згідно до «лінії партії». Корнійчук вважається типовим зразком залаштункових механізмів піднесення політичних пристосуванців до рангу літературних класиків.

КОРОТКОВ Федір Іванович (1905–1983) – перший секретар Корюківського райкому (1937–1941 рр.) та Чернігівського міськкому КПРС (1950–1960 рр.).

У 1941–1945 рр. – секретар підпільного Корюківського райкому КП(б)У в Чернігівській області, один із очільників партизанського руху на Чернігівщині. Саме розгром партизанами окупаційного гарнізону спровокував відплатну акцію нацистів – знищення містечка Корюківка з майже 7 тис. мирних жителів 1–2 березня 1943 р.; натомість чисельне (3 тис. бійців) з'єднання радянських партизан не надало жодної допомоги приреченим на смерть мешканцям.

КОРОТЧЕНКО Дем'ян Сергійович (1894–1969) – боровся проти українського національного руху, виступав проти політики українізації. Голова Раднаркому УРСР (1938–1939), секретар ЦК КП(б)У (1939–1947), голова Ради Міністрів УРСР (1947–1954), з 1954 р. – голова Президії Верховної Ради УРСР та заступник Голови Президії Верховної Ради СРСР. 20 квітня 1938 р. підписав спільну постанову РНК УРСР і ЦК КП(б)У «Про обов'язкове вивчення російської мови в неросійських школах України», відповідно до якої на офіційному рівні відкидався «українізаційний» курс попередніх років.

КОРЧАГІН Павло – прізвище літературного «героя-комсомольця» з повісті радянського письменника, чекіста М. Островського «Як гартувалася сталь» (1932 р.).

КОРШУНОВ Костянтин Миколайович (1887–1937) – активний більшовицький учасник боротьби за владу і громадянської війни в Росії. Під час Жовтневого перевороту безпосередньо керував діями балтійців на вулицях Петрограда. Один із командирів продовольчого загону, винний у репресіях і пограбуванні російського селянства.

КОСАРЄВ Олександр Васильович (1903–1939) – діяч комуністичного руху молоді. Генеральний секретар ЦК ВЛКСМ (1929–1939 рр.), член ЦК ВКП(б) (1934–1938 рр.).

КОСІОР Станіслав Вікентійович (1889–1939) – безпосередній організатор і виконавець політики фізичного і духовного геноциду українського народу, один із організаторів Голодомору в Україні. Генеральний Секретар (з 1934 р. перший секретар) ЦК КП(б)У в 1928–1938 рр.

КОТЕЛЬМАХ М. В. (?–1919) – брав участь у знищенні українського національного руху. Член РСДРП(б), організатор червоногвардійських загонів, комісар залізничної станції Вознесенськ (Миколаївська область).

КОТОВСЬКИЙ Григорій Іванович (1881–1925) – грабіжник та кримінальник; брав участь в захопленні радянською Росією України; в 1921 р. командував кавалерійськими частинами, що придушували селянські повстання в Україні; брав безпосередню участь у стратах полонених бійців Армії УНР під Базаром в листопаді 1921 р.

КОЦЮБІНСЬКИЙ Юрій Михайлович (1896–1937) – активний учасник та організатор встановлення радянської влади в Україні, боротьби проти УНР; головнокомандувач збройних сил Радянської Української Народної Республіки; народний секретар внутрішніх справ.

КРАВЧЕНКО Микола Васильович (1886–1918) – учасник січневого більшовицького заколоту 1918 р., брав участь у бойових діях проти військ Української Центральної Ради, загинув у боях з українськими військами.

КРАСИКОВ Петро Ананійович (1870–1939) – заступник наркома юстиції (1918 р.); з 1924 р. – прокурор Верховного Суду; з 1933 р. – заступник голови Верховного Суду СРСР. Один із творців радянської юстиції, спрямованої на зміцнення безроздільної влади компартії та особисто Й. Сталіна.

КРАСІН Леонід Борисович (1870–1926) – терорист-підпільник партії більшовиків, разом із Й. Сталіним та Ф. Дзержинським очолював терористичну

«Бойову технічну групу»; замішаний у вбивстві російського мецената і підприємця Сави Морозова (1905 р.). Член ЦК ВКП(б) у 1924–1926 рр., нарком зовнішньої торгівлі СРСР у 1923–1925 рр.

КРЕЙСБЕРГ Ісак Миронович (1898–1919) – більшовицький діяч. Учасник січневого більшовицького повстання 1918 р. у Києві проти УНР, брав участь у боях із збройними силами УНР. Член ЦК КП(б)У в 1918 р. Один із керівників повстання проти Директорії УНР у Катеринославі в грудні 1918 р.

КРОПИВ'ЯНСЬКИЙ Микола Григорович (1889–1948) – командир військових формувань Червоної Армії, активний учасник більшовицько-української війни (1917–1921 рр.).

Командир 1-ої Української радянської повстанської дивізії (1918 р.), військовий комісар та комендант Ніжина (1919 р.), начальник військ ВЧК України та Криму (1921–1923 рр.). У 1930-х – інспектор НКВС об'єктів, на яких була задіяна праця в'язнів, начальник дільниці Углицького району «Волгобуду» будівництва каналу Москва–Волга, що зводився в'язнями «Волголагу».

КРУПСЬКА Надія Костянтинівна (1869–1939) – особистий секретар лідера більшовиків В. Леніна та його офіційна дружина, голова Головполітосвіти у 1920–1929 рр. Приймала активну участь в антирелігійній кампанії, запроваджувала більшовизацію освіти, ініціатор «чорних списків» забороненої літератури.

КСЕНОФОНТОВ Іван Ксенофонович (1884–1926) – один із керівників радянських органів держбезпеки. У ВЧК від часу її утворення (7 грудня 1917 р.). Заступник голови ВЧК–ДПУ у 1919–1921 рр., одночасно голова Особливого трибуналу. Придушував заколот лівих есерів (1918 р.) та повстання в Кронштадті (1921 р.). Один із четвірки осіб (Дзержинський, Петерс, Лацис, Ксенофонов), що становили незмінне керівне ядро ВЧК під час громадянської війни 1917–1920 рр. у Росії.

КУЗНЄЦОВ Микола Іванович (1911–1944) – агент ОДПУ і НКВС у Свердловській області Росії в 1930–1938 рр., учасник колективізації та придушення опору радянській владі. Під час Другої світової війни – радянський розвідник і партизан. Здійснював провокації проти українського визвольного руху, в результаті яких нацистські окупанти страчували заручників.

КУЙБИШЕВ Валеріан Володимирович (1888–1935) – один з головних керівників колективізації, що супроводжувалася масовим знищенням найбільш ініціативної частини селянства. Під час фракційної боротьби виступав вірним прихильником Сталіна, брав участь у розгромі «троцькізму», «правого ухилу», «нової опозиції». При Куйбишеві Держплан став відігравати вирішальну роль у розподілі продуктів виробництва і в складанні директивних планів розвитку

народного господарства, що призвело до повного підпорядкування економіки адміністративному диктату.

КУЛИК Іван Юліанович (Ізраїль Юделевич) (1897–1937) – письменник і компартійний діяч, брав участь у знищенні українського національного руху.

Член київського ревкому у грудні 1917 р., входив до складу першого радянського уряду України, де очолив Народний секретаріат закордонних справ. Улітку 1918 р. разом із В. Примаковим створював бойові частини Червоного козацтва.

КУЛИК Григорій Іванович (1890–1950) – військовий і політичний діяч СРСР, брав участь у знищенні українського національного руху. Сформував червоноармійський загін на Полтавщині (1917 р.), начальник ганізону Харкова (1918 р.), придушував антибільшовицькі повстання в Білгороді, Сумах, та Харкові. За участь у ліквідації заколоту отамана Григор'єва (травень 1919 р.) нагороджений орденом Червоного Прапора. У вересні 1939 р., з початком агресії СРСР проти Польщі, координув дії Українського і Білоруського фронтів, котрі окупували Західну Україну і Західну Білорусь. Член ЦК ВКП(б) (1939–1942рр.).

КУН Бела (1886–1938) – угорський політик-комуніст та більшовицький революціонер. Голова Кримського ревкому, член виконкому Комінтерну, прихильник політики Сталіна. Організатор червоного терору в Криму. На його відповідальності масовий розстрілу офіцерів Білої армії, яким обіцяли амністію.

КУРАЧ Микола Андрійович (1892–?) – радянський діяч, брав участь у знищенні українського національного руху. У 1919 р. – організатор Чернігівського комуністичного загону. Військовий комісар однієї з частин Червоної армії.

КУУСІНЕН Отто Вільгельмович (1881–1964) – радянський політичний діяч, учасник встановлення радянської влади у Фінляндії (1918, 1940 рр.), діяч Комінтерну. Голова президії Верховної Ради Карело-Фінської соціалістичної радянської республіки (1940–1956 рр.).

ЛАГОДА І. М. (?–?) – брав участь у знищенні українського національного руху. Голова Лисичанської ради робітничих депутатів на Луганщині в 1919 р., учасник «червонопартизанського» руху.

ЛАЗО Сергій Георгійович (1894–1920) – активний організатор політичних репресій і «червоного терору», жорстоко розправлявся з противниками більшовицького режиму в Сибіру; член Дальбюро ЦК РКП(б).

ЛАПЧИНСЬКИЙ Юрій Федорович (1887–1938) – уповноважений Тимчасового робітничо-селянського уряду України на Чернігівщині (грудень

1918 р.), голова Чернігівського губревкому (1919 р.); секретар ВУЦВК (1920–1922 рр.).

ЛАСТОВСЬКИЙ Олександр Костянтинович (1890–1920) – більшовик, учасник боротьби проти української влади в Києві; у часи Української Держави П. Скоропадського – член підпільного Київського обкому КП(б)У.

ЛАЦИС Віліс Тенісович (1904–1966) – після радянської окупації Латвії, у червні 1940 р. призначений міністром внутрішніх справ, пізніше – головою РНК Латвії. Керував масовими арештами і депортаціями місцевого населення з Латвії. Безпосередньо причетний до знищення латвійської інтелігенції. Твори Лациса стали яскравим прикладом сталінської літератури, де ідеологія переважала над творчістю.

ЛАЦИС Мартин Іванович (Судрабс Ян Фрідріхович) (1888–1938) – один з керівників органів каральних органів СРСР. Апологет «червоного терору», відрізнявся безприкладною жорстокістю. Постійно вимагав від ЧК все нових і нових розстрілів, підкреслюючи, що для винесення смертного вироку немає необхідності в доведенні провини заарештованого, а ЧК повинні керуватися лише «революційною свідомістю». У липні 1918 р. керував придушенням лівоесерівського заколоту в Москві.

ЛАЦИС Ян Янович (1897–1937) – один із командирів більшовицької «гвардії» – латиських стрільців. Частини Лациса відрізнялися крайньою жорстокістю, були найбільш дисциплінованою і відданою ударною силою більшовиків.

ЛАЩЕНКО Михайло Лукич (1891–1920) – брав участь у знищенні українського національного руху. В 1918–1919 рр. – один із організаторів червоноармійських і партизанських загонів на Ніжинщині, перший військовий комісар Ніжинського округу; головний комісар КП(б)У Ніжинського повіту.

ЛЕБЕДЄВ Микола Миколайович (1887–1919) – активний учасник боротьби проти української влади у Києві в 1917–1918 рр.

ЛЕБІДЬ Дмитро Захарович (1893–1937) – член Катеринославської революційної ради (1917 р.), губернський комісар міліції. Другий секретар ЦК КП(б)У (1920–1924 рр.), голова Центральної контрольної комісії КП(б)У та народний комісар робітничо-селянської інспекції УСРР (1924–1925 рр.), заступник народного комісара робітничо-селянської інспекції СРСР (1925–1930 рр.), заступник голови РНК РРФСР (1930–1937 рр.). Член ЦК ВКП(б).

ЛЕНІН Володимир Ілліч (Ульянов Володимир) (1870–1924) – лідер більшовиків; один з головних творців тоталітарної держави СРСР. Ініціатор

«червоного терору», більшовицько-української війни, Голодомору 1921–1922 рр., конфіскації приватної власності.

У радянській історіографії і комуністичній пропаганді іменувався «вождем світового пролетаріату» та «основоположником ленінізму», всіляко оспівувався та звеличувався.

ЛЕПСЕ Іван Іванович (1889–1929) – більшовицький партійний та державний діяч, член ВЦВК та ЦВК СРСР. Брав участь у придушенні повстання в Кронштадті.

ЛИСЕНКО Василь Васильович (1914–?) – радянський і компартійний діяч. Завідувач відділом пропаганди і агітації Підгаєцького райкому КП(б)У Тернопольської області (1939–1941 рр.), 1-й секретар Коропецького (1950–1951 рр.) та Бережанського (1952–1955 рр.) райкомів КПУ Тернопольської області. Секретар Тернопільського обкому КПУ (1955–1956 рр.), голова виконкому Тернопольської обласної ради депутатів трудящих (1958–1971 рр.).

ЛИСЕНКО В'ячеслав Григорович (нар. 1931) – радянський і компартійний діяч. Народився на Чернігівщині (село Олександрівка нині Корюківського району). Інструктор сільськогосподарського відділу ЦК КПУ (1963–1969 рр.), секретар Кримського обласного комітету КПУ (1972–1977 рр.), заступник міністра сільського господарства і промисловості України (1991–1996 рр.).

ЛИСЕНКО Йосип Григорович (?–1941) – радянський і компартійний діяч. Завідувач відділу пропаганди і агітації ЦК КП(б)У (1939–1940 рр.), секретар ЦК КП(б)У по пропаганді і агітації (1940–1941 рр.).

ЛИТВИН Костянтин Захарович (1907–1994) – радянський діяч. Секретар ЦК КП(б)У по пропаганді і агітації (1944–1946, 1949–1950 рр.), заступник голови Ради міністрів УРСР (1950–1951 рр.), міністр культури УРСР (1953–1956 рр.), уповноважений Ради у справах релігій при Раді міністрів УРСР (1963–1979 рр.). Брав активну участь в організації знищення та розграбування музейних експонатів у Західній Україні під приводом боротьби з «українським буржуазним націоналізмом у мистецтві».

ЛИХАЧОВ Іван Олексійович (1896–1956) – радянський державний і господарський діяч. Матрос балтійського флоту (1914–1918 рр.), у 1918–1921 рр. – командир Червоної армії, співробітник ВЧК. Нарком машинобудування (1939 р.), міністр автомобільного транспорту і шосейних доріг СРСР (з 1953 р.). Член ЦК ВКП(б).

ЛІБКНЕХТ Карл (1871–1919) – діяч німецького й міжнародного робітничого та комуністичного руху, засновник Комуністичної партії

Німеччини, організатор пробільшовицького комуністичного заколоту в Німеччині у 1919 р.

ЛІВШИЦЬ Яків Абрамович (1896–1937) – один із керівників радянських органів безпеки. Голова Чернігівської губернської ЧК у 1920 р., Київської губернської ЧК у 1922 р.; заступник голови ДПУ УСРР у 1923 р.; член ВУЦВК.

ЛУГОВИЙ (Левенштейн) Олександр Васильович (1893–1937) – член Тимчасового робітничо-селянського уряду України (1918 р.), виконував обов'язки військового комісара Другої української радянської дивізії (1918–1919 рр.).

ЛУКАШЕВИЧ Микола Йосипович (1888–1918) – учасник січневого більшовицького заколоту 1918 р. у Києві, брав участь у бойових діях проти військ Української Центральної Ради, загинув у боях з українськими військами.

ЛУКОМСЬКИЙ Петро Ілліч (1892–1935) – військовий діяч, командир загону Червоної гвардії, який воював на території України.

ЛУНАЧАРСЬКИЙ Анатолій Васильович (1875–1933) – революціонер, активний учасник Жовтневого перевороту 1917 р., перший нарком освіти СРСР.

ЛУНІН Микола Олександрович (1915–1968) – машиніст паротягу депо Новосибірськ, ініціатор соціалістичного змагання за нові методи експлуатації паротягів (1940 р.), використаного комуністичною пропагандою як інструмент для організації лунінського руху швидкісного ремонту паротягів, аналогічного стаханівському руху. Член ВКП(б) з 1941 р.

ЛЮБАВІН Петро Митрофанович (1896–1941) – працівник радянських органів держбезпеки, партійний діяч. У 1919–1928 рр. проходив службу в органах ВЧК та прикордонних військах ОДПУ в Кам'янці-Подільському та Могилеві-Подільському. 1-й секретар Ворошиловградського (1938 р.) та Сталінського (1938–1941 рр.) обкомів КП(б)У.

ЛЮБЧЕНКО Панас Петрович (1897–1937) – більшовицький партійний та державний діяч, один із організаторів Голодомору-геноциду в Україні 1932–1933 рр. Виступив громадським обвинувачем на процесі Спілки визволення України (1930); відіграв керівну роль у колективізації й конфіскації збіжжя в селян, що призвело до Голодомору.

ЛЮКСЕМБУРГ Роза (1871–1919) – німецька діячка робітничого руху, одна із засновниць компартії Німеччини, теоретик так званого революційного марксизму. У 1907 р. на Штутгартському конгресі II Інтернаціоналу разом з Леніним відстоювала ідею використання військових труднощів для повалення «буржуазних» урядів.

ЛЯХОВ Іван Андрійович (1936–2006) – компартійний діяч. 1-й секретар Ворошиловградського обкому ЛКСМУ (1965–1969 рр.), 1-й секретар Ворошиловградського міськкому КПУ (1975–1979 рр.), 1-й секретар Івано-Франківського (1983–1985 рр.) та Ворошиловградського (1987–1990 рр.) обкомів КПУ, інспектор ЦК КПУ (1990–1991 рр.).

ЛЯШКО Олександр Павлович (1915–2002) – компартійний діяч. 1-й секретар Донецького обкому КПУ (1960–1963 рр.), секретар і другий секретар ЦК КПУ (1963–1969 рр.), голова президії Верховної Ради УРСР (1969–1972 рр.), голова Ради міністрів УРСР (1972–1987 рр.). Очолював республіканську урядову комісію з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

МАГІДОВ Борис Йосипович (1884–1972) – активний діяч маріонеткової Донецько-Криворізької Радянської Республіки, в уряді якої обіймав посаду наркома праці (1918 р.). Нарком праці УСРР (1919 р.), начальник Політвідділу Донбасу (1920 р.), секретар Луганського повітового комітету КП(б)У (з 1921 р.).

МАЙОРОВ Михайло Мусійович (1890–1938) – учасник Жовтневого перевороту 1917 р. та січневого більшовицького заколоту 1918 р. у Києві; активний учасник боротьби проти УНР, член ЦВК Росії, нарком постачання УСРР.

МАЙСТРУК Володимир Федорович (1903–1976) – працівник радянських органів держбезпеки. В органах ОДПУ-НКВС з 1932 р. Заступник начальника УНКВС по Ворошиловградській (1940–1942 рр.), Харківській та Київській (1943–1944 рр.) областях, начальник управління НКДБ-МДБ УРСР по Тернопільській (1944 р.), Дрогобицькій (1944–1948 рр.), Львівській (1948–1952 рр.), Житомирській (1952–1953 рр.) областях.

МАЛАНЧУК Валентин Юхимович (1928–1984) – радянський і компартійний діяч. Секретар ЦК КПУ з ідеології (1972–1979 рр.). У компартійних колах набув «слави» теоретика й борця з «українським націоналізмом», самочинно призупинив на території Львівської області рішення про обов'язкове введення української мови у вищих навчальних закладах. Чинив жорсткий ідеологічний пресинг на творчу інтелігенцію.

МАНАГАРОВ Іван Мефодійович (1898–1981) – радянський військовий діяч, генерал-полковник, Герой Радянського Союзу (1945 р.). У роки більшовицько-української війни – командир загону Червоної гвардії в Єнакієво.

МАНУЇЛЬСЬКИЙ Дмитро Захарович (1883–1959) – один з організаторів продовольчих загонів та Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, провідник сталінської політики терору в апараті Комінтерну та закордонних компартіях.

Виступивши ініціатором, ідеологом і керівником нової кампанії боротьби проти «українського буржуазного націоналізму» в 1945–1946 рр., розгорнув широкомасштабну акцію з переслідування та цькування української інтелігенції, зокрема, найвідоміших тогочасних істориків Мирона Петровського та Івана Крип'якевича, письменників Олександра Довженка, Володимира Сосюри, Юрія Яновського, Максима Рильського та інших.

МАНЦЕВ Василь Миколайович (1889–1938) – один із керівників органів держбезпеки. Член колегії та секретар відділу по боротьбі з контрреволюцією ВЧК (1918–1919 рр.), начальник управління Надзвичайних комісій ЧК та особливих відділів України при Всеукраїнському ревкомі (1919–1920 рр.), голова ВУЧК (1921–1922 рр.), народний комісар внутрішніх справ УСРР (1922–1923 рр.). Член колегії ОДПУ СРСР в 1923–1937 рр.

МАРКОВ Василь Сергійович (1905–1978) – компартійний діяч. 1-й секретар Полтавського (1939–1941, 1943–1950 рр.), Одеського (1951–1953 рр.), Чернігівського (1953–1955 рр.) обкомів КПУ. Член комітету партійного контролю при ЦК КПРС (1960–1967 рр.).

Карл МАРКС (1818–1883) – німецький філософ-матеріаліст, політеконом, політичний журналіст-публіцист; протагоніст комуністичного руху та один із засновників Першого Інтернаціоналу. Його наукові роботи та політекономічні дослідження, об'єднані в теоретичне суспільствознавче вчення про форми соборного народовладдя у суспільстві, за його іменем отримали назву марксизму і стали підґрунтям комуністичного руху у Європі і світі.

Меморіалізація засновників комуністичної ідеології з неприхованим політичним підтекстом була складовою частиною ідеології та пропаганди комуністичного тоталітарного режиму.

МАТЕ ЗАЛКА (Бела Франкль) (1896–1937) – угорський революціонер, у 1921–1923 рр. на чолі кавалерійського полку ВЧК-ДПУ брав найактивнішу участь у ліквідації загонів Н. Махна і інших отаманів в Україні.

Учасник каральних операцій в Сибіру. При цьому загін Залка виділявся особливою жорстокістю серед інших підрозділів Червоної армії.

МАЦЕГОРА Євген Олександрович (1929–?) – компартійний діяч. 1-й секретар Краматорського міськкому КПУ Донецької області (1973–1977 рр.), член ревізійної комісії КПУ (1976–1981 рр.), член ЦК КПУ (1982–1990 рр.).

МЕДВЕДЕВ Дмитро Миколайович (1898–1954) – один з керівників каральних органів СРСР, активний організатор політичних репресій. Учасник ліквідації численних повстанських загонів. У першій половині 1930-х рр. брав активну участь в Україні у фабрикації розстрільних справ на десятки і сотні «змовників». У роки війни партизанський загін Медведєва знищив багатьох українських націоналістів.

МЕДВЕДЄВ Юхим Григорович (1886–1938) – один із організаторів першого Всеукраїнського з'їзду рад у Харкові (1917 р.), очолював президію ЦВК Радянської України (1917–1918 рр.), голова делегації народних комісарів на переговорах у Бресті (1918 р.). Підтримував більшовицьку політику, спрямовану на ліквідацію УНР.

МЕЖЖЕРІН Олексій Степанович (1905–1981) – радянський і компартійний діяч. Секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У (до 1938 р.), секретар президії Верховної Ради УРСР (1938–1947 рр.).

МЕЖЛАУК Валерій Іванович (1893–1938) – один з організаторів Червоної гвардії в Харкові; нарком фінансів маріонеткової Донецько-Криворізької Радянської Республіки (1918 р.).

МЕНЖИНСЬКИЙ В'ячеслав Рудольфович (1874–1934) – один з керівників каральних органів СРСР, активний організатор політичних репресій в Радянському Союзі. На посаді наркома фінансів займався «націоналізацією» і «реквізицією» майна «скинутих класів». Відповідальний за масові безсудні розстріли колишніх офіцерів, які пішли на службу до більшовиків, репресії проти мирного населення в прифронтовій смузі. Менжинський грав одну з головних ролей в провокаційних операції «Трест» і «Синдикат-2».

МЕХЛІС Лев Захарович (1889–1953) – активний організатор політичних репресій в Радянському Союзі в 1920–1930-х роках. Член ЦК ВКП(б) з 1939 р. Вірний прихильник Й. Сталіна, постійно вимагав посилення репресій проти «ворогів народу», особисто готував доноси.

МЕШИК Павло Якович (1910–1953) – один із керівників радянських органів держбезпеки. Працював у центральному апараті ОДПУ-НКВС СРСР (1933–1940 рр.), нарком держбезпеки УРСР (1941 р.), міністр внутрішніх справ УСРС (1953 р.). Забезпечував державну таємницю, пов'язану з виробництвом атомної зброї в СРСР.

МИРОНОВ Микола Романович (1913–1964) – радянський партійний діяч, генерал. Секретар Кіровоградського обкому КП(б)У (1949–1951 рр.). З 1951 р. – в органах держбезпеки. Заступник начальника 3-го управління КДБ СРСР (1951–1956 рр.), начальник УКДБ по Ленінградській області (1956–1959 рр.). З 1959 р. – завідувач адміністративний відділом ЦК КПРС.

МИХАЙЛИК Михайло Васильович (1889–1937) – один із керівників органів держбезпеки. Член Київського ревкому (1919 р.), помічник командувача військ Галицької червоної армії (1920 р.), голова Київського губернського трибуналу, губернський прокурор (1920–1925 рр.), голова Верховного суду УСРР (1925–1926 рр.), народний комісар юстиції і генеральний прокурор УСРР

(1933–1935 рр.). Виступав головним обвинувачем на процесі «Спілки Визволення України» (1930 р.).

МІКОЯН Анастас Іванович (1895–1978) – радянський державний і компартійний діяч. Голова наркомату постачання і зовнішньої торгівлі (1930–1934 рр.), займався продажем за кордон частини колекцій Ермітажу. Член Політбюро ЦК КПРС (з 1935 р.), перший заступник голови Ради Міністрів СРСР (1957–1964 рр.), голова президії Верховної Ради СРСР (1964–1965 рр.). Спільно з М. Сусловим та Г. Жуковим ухвалив рішення про придушення повстання в Угорщині (1956 р.). Один із організаторів розстрілу робітників у Новочеркаську (1962 р.).

МІЛЬЧАКОВ Олександр Іванович (1903–1973) – радянський компартійний діяч. Генеральний секретар ЦК ЛКСМУ (1927–1928 рр.), ЦК ВЛКСМ (1928–1929 рр.), член ЦК КП(б)У (1927–1930 рр.). У 1933–1938 рр. – начальник «Балейзолото», «Головзолото».

МІЩЕНКО Гаврило Корнійович (1904–?) – радянський і компартійний діяч. 1-й секретар Вінницького обкому КП(б)У (1938–1941, 1944–1945 рр.), представник Ради у справах колгоспів при Раді міністрів СРСР по Одеській і Херсонській областях (1947–1952 рр.). Член ЦК КП(б)У (1938–1949 рр.).

МОКІЄВСЬКА Людмила Георгіївна (1896–1919) – активна учасниця встановлення радянської влади на території України, комісар та командир бронепоезду «Влада Радам!» (1918 р.).

МОЛОТОВ В'ячеслав Михайлович (1890–1986) – радянський і компартійний діяч. Один з організаторів Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, співорганізатор воєнного злочину «Катинський розстріл». Брав участь у створенні сталінського ГУЛАГу (1934 р.). Візував після Сталіна розстрільні списки під час «Великого терору». 23 серпня 1939 р. підписав «Пакт Молотова-Ріббентропа».

МОРОЗ Микола Тихонович (1908–1971) – один із керівників органів держбезпеки. В органах ДПУ-НКВС з 1933 р. Начальник управління МДБ УРСР по Дрогобицькій (1948–1951 рр.) і Ворошиловградській (1951–1954 рр.) областях. Заступник голови КДБ при Раді міністрів УРСР (1954–1959 рр.).

МОРОЗОВ Павлик (Морозов Павло Тимофійович) (1918–1932) – хлопчик, який в комуністичній пропаганді символізував чесність і принциповість молодого борця з «куркулями», написавши донос на свого батька.

МУРАНОВ Матвій Костянтинович (1873–1959) – радянський і компартійний діяч. Заступник наркома внутрішніх справ РРФСР (1917 р.), член Верховного суду СРСР (1923–1934 рр.), в 1934–1937 рр. – в апараті ВЦВК.

МУРИНСОН Мойсей С. (?–1918) – звичайний злодій, який невдало вкрав на вокзалі валізу з листівками революційного змісту і був затриманий поліцією; за радянською міфологією – активний учасник «революційної боротьби». Перебував у складі чернігівської червоної гвардії.

МЯЛОВИЦЬКИЙ Анатолій Володимирович (нар. 1925) – компартійний діяч. Секретар Ровенського обкому КПУ з ідеології (1968–1971 рр.), перший заступник завідувача відділом пропаганди і агітації ЦК КПУ (1971–1975 рр.), головний редактор «Комуніст України» (1975–1991 рр.).

НІВАЛОВ Микола Миколайович (нар. 1932) – компартійний діяч. 1-й секретар Криворізького міськкому КПУ Дніпропетровської області (1973–1979 рр.), інспектор ЦК КПУ (1984–1985 рр.), 1-й секретар Чернівецького обкому КПУ (1985–1990 рр.). Член ЦК КПУ у 1976–1990 рр.

НІКОЛАЄНКО Іван Гнатович (1881–1937) – працівник радянських органів держбезпеки. Один із організаторів червоногвардійських загонів у Луганську. Голова донецької губернської НК (1920 р.), нарком внутрішніх справ УСРР, член колегії НКВС УСРР (1923 р.). Член ЦК КП(б)У з 1921 р.

НОЩЕНКО Петро Хомич (1907–1967) – працівник радянських органів юстиції. Заступник прокурора Донецької області (1937–1938 рр.), прокурор Ворошиловградської (1938–1940 рр.) і Сталінської (1940–1942, 1943–1945 рр.) областей. Заступник прокурора УРСР із загальних питань (1945–1948 рр.), голова Верховного суду УРСР (1948–1957 рр.).

ОДНОРОМАНЕНКО Олександр Митрофанович (1907–?) – радянський і компартійний діяч. Редактор газети політвідділу Велико-Половецької МТС Сквирського району Київської області (1933–1935 рр.), завідував секретаріатом голови Ради міністрів УРСР (1945–1947 рр.), особливим сектором ЦК КПУ (1947–1966 рр.), загальним відділом ЦК КПУ (1966–1972 рр.).

ОДИНЦОВ Олександр Васильович (1895–1940) – член Чернігівського губкому партії та губбюро (1919–1920 рр.), секретар Чернігівського губкому КП(б)У (1921 р.), нарком землеробства УРСР часів Голодомору (1932–1933 рр.).

ОРДЖОНІКІДЗЕ Серго (Григорій Костянтинович) (1886–1937) – активний організатор політичних репресій, зіграв провідну роль в геноциді терського козацтва. Головний організатор індустріалізації країни і великих будівництв 1930-х рр. за рахунок населення та масового використання рабської праці ув'язнених.

У 1918 р. – Тимчасовий надзвичайний комісар району України з наділенням повноважень у справі постачання харчів у Петроград і центральні

райони Росії. Заступник голови Раднаркому СРСР (1926–1930 рр.), член Політбюро ЦК ВКП(б).

ОСОКІН Василь Васильович (1894–1960) – один із керівників радянських органів держбезпеки. В органах ВЧК-ОДПУ-НКВС-МВС з 1921 р. Начальник прикордонних і внутрішніх військ НКВС УРСР (1938–1939 рр.), нарком внутрішніх справ УРСР (листопад-грудень 1938 р.), начальник прикордонних військ НКВС Київського округу (1939–1940 рр.), начальник ГУМПВО НКВС-МВС СРСР (1940–1949 рр.).

ОСТРОВСЬКИЙ Микола Олексійович (1904–1936) – письменник, чекіст. Причетний до каральних експедицій проти населення, запідозреного в «контрреволюції». Брав участь у нічних обшуках, грабунках та стратах. Воював проти Армії УНР в кавалерійській бригаді Г. Котовського і в 1-й Кінній армії. Співробітник Ізяславської ЧК (1919–1920 рр.), секретар окружному комсомолу в Шепетівці (1923–1924 рр.), у 1936 р. присвоєно звання бригадного комісара Політуправління Червоної армії.

ПАВЛУНОВСЬКИЙ Іван Петрович (1888–1937) – один з керівників каральних органів СРСР, належав до найбільш кривавих слідчих ЧК, організатор каральних експедицій. Керував боротьбою з дезертирством, стратами заручників. У 1921 р. керував придушенням селянського повстання у Східному Сибіру.

ПАЛАЖЧЕНКО Леонід Іванович (1934–1993) – компартійний і радянський діяч. Перший секретар Чернігівського обкому комсомолу (з 1961 р.), перший секретар Волинського (1979–1984 рр.) та Чернігівського (1984–1990 рр.) обкомів КПУ. Член ЦК КПУ і ЦК КПРС.

ПАПАНІН Іван Дмитрович (1894–1986) – радянський діяч органів держбезпеки. Комендант та слідчий Кримської ЧК (1920–1921 рр.), брав участь у більшовицьких репресіях на півострові. Військовий комендант Українського ЦВК у Харкові (1921 р.), секретар Реввійськради Чорноморського флоту (1921–1922 рр.).

ПАРХОМЕНКО Олександр Якович (1886–1921) – червоний командир, брав участь у знищенні українського національного руху в 1917–1920 рр. У грудні 1905 р. організував бойову дружину, з якою проводив у Донбасі терористичні акти. У березні 1917 р. готував захоплення влади більшовиками в Луганську. Учасник ліквідації заколоту отамана Григор'єва; боровся проти загонів Махна. Брав участь у репресіях проти антирадянськи налаштованого населення України.

ПЕТЕРС Яків Христофорович (1886–1938) – один із керівників радянських органів держбезпеки, організатор червоного террору. Заступник

голови ВЧК (1918–1919 рр.), практикував масові арешти і застосовував фізичні тортури під час допитів, у січні 1919 р. ухвалив смертний вирок членам царської сім'ї. Повпред ВЧК на Північному Кавказі та в Туркестані (1920 р.), начальник Східного відділу ДПУ (з 1922 р.). Член президії ЦК ВКП(б). Один із четвірки осіб (Дзержинський, Петерс, Лацис, Ксенофонов), що становили незмінне керівне ядро ВЧК під час громадянської війни 1917–1920 рр. у Росії та агресії проти УНР.

ПЕТРОВСЬКИЙ Григорій Іванович (1878–1958) – організатор «червоного терору» в Україні, брав участь у знищенні українського національного руху. Один із ініціаторів організації Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. У серпні 1922 р., представляючи Україну у складі комісії з підготовки союзного договору, повністю підтримав проект Й. Сталіна про входження формально незалежних радянських республік до складу РРФСР на автономних правах.

ПІДГОРНИЙ Микола Вікторович (1903–1983) – радянський і компартійний діяч. Заступник міністра харчової промисловості УРСР (1939–1940, 1940–1946 рр.), перший секретар Харківського обкому КПУ (1950–1953 рр.), перший секретар ЦК КПУ (1957–1961 рр.), секретар ЦК КПРС (1963–1965 рр.), голова президії Верховної Ради УРСР (з 1965 р.). Член Політбюро ЦК КПРС (з 1966 р.). Відіграв одну з вирішальних ролей в усуненні М. Хрущова в 1964 р. з посади першого секретаря ЦК КПРС.

ПІК Вільгельм (1876–1960) – німецький комуніст, один із засновників німецької компартії. Діяч Комінтерну, президент НДР (1949–1960 рр.).

ПІНЧУК Григорій Павлович (1904–?) – радянський і компартійний діяч. Завідувач сектором культури відділу пропаганди та агітації ЦК КП(б)У (1939–1941 рр.), секретар Львівського обкому КП(б)У (1945–1946 рр.), міністр освіти УРСР (1949–1957 рр.), уповноважений Ради в справах Руської православної церкви при Раді Міністрів СРСР по УРСР (1958–1964 рр.).

ПІСКЛОВ В. Г. (?–?) – брав участь у знищенні українського національного руху. В 1917–1918 рр. – голова ревкому у м. Молочанську (нині Запорізької області), більшовик.

ПОГРЕБНЯК Петро Леонідович (1928–1980) – радянський і компартійний діяч. Заступник голови виконкому Дніпропетровської обласної Ради депутатів трудящих (1964–1970 рр.), міністр сільського господарства УРСР (1971–1976 рр.), перший заступник голови Ради міністрів УРСР (з 1976 р.). Член ЦК КПУ, ЦК КПРС, Політбюро ЦК КПУ.

ПОДБЄЛЬСЬКИЙ Вадим Миколайович (1887–1920) – один із організаторів придушення повстань проти більшовиків в Ярославлі і Тамбові.

ПОДВОЙСЬКИЙ Микола Ілліч (1880–1948) – брав активну участь у знищенні українського національного руху, здійсненні «червоного терору». Один із творців Червоної гвардії – військової організації, призначеної для захоплення влади більшовиками. Причетний до проведення «червоного терору» проти донських козаків; практикував децимації (процентний розстріл) серед червоноармійців. У 1919–1923 рр. обіймав посаду начальника частин особливого призначення (ЧОП), які використовувалися майже виключно для проведення каральних операцій і практикували масові розстріли і арешти.

ПОЛУПАНОВ Андрій Васильович (1888–1956) – матрос, більшовицький військовий діяч. У січні 1918 р. як командир загону матросів-чорноморців брав участь у боях за Київ проти військ Української Центральної Ради. Перший більшовицький військовий комендант Києва.

ПОЛЯКОВ Борис Васильович (1893–1937) – російський більшовик, один із керівників радянських карально-репресивних органів. Член оргбюро ЦК КП(б)У (з 1922 р.), нарком юстиції та генеральний прокурор УСРР (1939–1941 рр.), нарком комунального господарства УСРР (1933–1935 рр.).

ПОПЕРЕКА Михайло Степанович (1910–1982) – один із керівників радянських органів держбезпеки. Співробітник органів НКВС з 1938 р. Заступник міністра держбезпеки УРСР (1946–1952 рр.), начальник управління МДБ УРСР по Львівській області (1952–1953 рр.), заступник міністра внутрішніх справ УРСР (1953–1954 рр.), начальник управління МВС УРСР по Сталінській (Донецькій) області (1954–1962 рр.).

ПОПЛЬ (Попель) М. І. (?–1919) – брав участь у знищенні українського національного руху. Матрос-балтієць, голова Андрушівського волосного ревкому на Житомирщині (1919 р.). Організатор червоногвардійських загонів, реквізицій продовольства та каральних акцій проти антибільшовицьких повстань.

ПОПЛЬОВКИН Трохим Трохимович (1915–1977) – радянський і компартійний діяч. Уповноважений народного комісаріату заготівель по Чернігівській області (1946–1954 рр.), член ревізійної комісії ЦК КПУ (1960–1966 рр.), перший секретар Донецького (1963–1964 рр.) та Миколаївського (1964–1969 рр.) обкомів КПУ, міністр радгоспів УРСР (1969–1975 рр.), міністр заготівель УРСР (1975–1977 рр.).

ПОПОВ Микола Миколайович (1891–1937) – компартійний діяч, історик компартії. Секретар Харківського губкому КП(б)У (1921–1923 рр.), завідувач відділом агітації і пропаганди ЦК КП(б)У та редактор газети «Коммунист» (1925–1927 рр.), з березня 1933 р. – секретар ЦК КПУ, завідувач відділом пропаганди і преси. Виступав проти М. Скрипника, М. Хвильового та

інших українських комуністів, поширював культ Постишева. Автор «Нарисів історії КП(б)У» (1928 р.).

ПОРАЙКО Василь Іванович (1888–1937) – один із керівників радянських карально-репресивних органів. Командувач Червоної Української Галицької армії (1920 р.), пізніше – голова Полтавського і Подільського губвиконкомів. Народний комісар юстиції та генеральний прокурор УСРР у 1927–1930 рр., заступник голови РНК УСРР (1930–1937 рр.), член оргбюро ЦК КП(б)У (1930–1937 рр.).

ПОСТИШЕВ Павло Петрович (1887–1939) – один із організаторів Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. Член бюро і секретар ЦК ВКП(б) (1930–1933 рр.). Провідник політики ВКП(б) в Україні; прихильник ідеї загострення класової боротьби, заохочував репресивну політику, вів боротьбу з «шкідництвом» і «саботажництвом». Головний ініціатор репресій проти української інтелігенції (1932–1937 рр.); під час «Великого терору» – член «трійки», яка виносила смертні вироки заарештованим на підставі фальсифікованих даних, а в ряді випадків і при повній їх відсутності. Саме завдяки йому репресії набули небаченого розмаху.

ПРИМАКОВ Віталій Маркович (1896–1937) – організатор Червоного козацтва, активний учасник бойових дій проти Армії УНР.

У січні 1918 р. за дорученням більшовицького керівництва сформував у Харкові перший полк Червоного козацтва України, єдиної радянської військової формації, що частково складалася з українців. У 1918–1921 рр. командував підрозділами (бригадою, дивізією, корпусом) Червоного козацтва в боях проти Армії УНР, денікінців, загонів Н. Махна та польських військ під час польсько-радянської війни 1920 р.

ПРОФАТІЛОВ Ілля Іванович (1906–1975) – радянський і компартійний діяч. Перший секретар Волинського (1944–1951 рр.) та Тернопільського (1951–1952 рр.) обкомів КП(б)У, заступник міністра сільського господарства УРСР (1956–1962, 1965–1969 рр.).

П'ЯТАКОВ Юрій Леонідович (1890–1937) – голова маріонеткового Тимчасового робітничо-селянського уряду України; організатор масових вбивств у Криму силами ЧК (1920 р.). Секретар ЦК КП(б)У (1918 р.), член ВЦВРК.

РАДЧЕНКО Хома Порфирійович (1896–1942) – один із керівників радянських карально-репресивних органів. Закінчив Інститут червоних комісарів у Харкові (1921 р.), пізніше працював в органах прокуратури Харкова. Народний комісар юстиції УСРР (1936–1937 рр.), член редакційної комісії з підготовки проекту Конституції УРСР (1937 р.).

РАКОВСЬКИЙ Християн Георгійович (1873–1941) – більшовицький політичний діяч болгарського походження. В 1918 р. очолював ВЧК в Одесі і Севастополі, голова РНК УСРР (1919–1923 рр.). Вороже ставився до української мови, українську націю називав «вигадкою інтелігентів».

РАСКОВА Марина Михайлівна (1912–1943) – у період «Великого терору» 1937–1938 рр. – співробітниця НКВС СРСР як штатний консультант, з лютого 1939 р. – уповноважений особливого відділу НКВС, пізніше – в 3-му Управлінні Народного комісаріату оборони СРСР. Мала спеціальне звання «старший лейтенант держбезпеки».

РЕВЕНКО Григорій Іванович (нар. 1936) – радянський і компартійний діяч. Інспектор ЦК КПУ (з 1972 р.), член президії Верховної Ради УРСР (1980–1984 рр.), перший секретар Київського обкому КПУ (1985–1990 рр.). Член ЦК КПРС (з 1986 р.), член комісії ЦК КПРС з питань міжнародної політики.

РЕДЕНС Станіслав Францевич (1892–1938) – працівник радянських органів держбезпеки, один із організаторів Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. Поляк за походженням, один із найближчих соратників Ф. Дзержинського. Заступник начальника відділу Київської ЧК (1919 р.), голова Одеської (1920 р.) та Кримської (з 1921 р.) ЧК. Голова ДПУ в Закавказзі (1927–1931 рр.), Білорусі (1931 р.), Україні (1931–1933 рр.). Один із організаторів політичного терору та безпосередній виконавець масових репресій проти учасників національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., відповідав за розкуркулення та організацію Голодомору 1932–1933 рр. в Україні.

РЕЙХЕЛЬ Михайло Йосипович (1880–1955) – радянський правник і державний діяч, один із керівників радянських карально-репресивних органів. Нарком праці УСРР (1920–1921 рр.), голова малого раднаркому (1921–1926 рр.) і одночасно заступник наркома юстиції і генерального прокурора УСРР (1922–1926 рр.).

РИКОВ Олексій Іванович (1881–1938) – радянський політичний і державний діяч. Народний комісар внутрішніх справ (1917 р.), член Революційної військової ради РРФСР (1919 р.), голова РНК СРСР і одночасно РНК РРФСР (1924–1930 рр.).

РОГИНЕЦЬ Михайло Георгійович (1910–1980) – радянський і компартійний діяч. Служив у Головному політуправлінні Радянської армії та в Політуправліннях різних фронтів (1941–1946 рр.), секретар Чернігівського обкому КП(б)У по кадрах (1946–1948 рр.), перший секретар Чернігівського обкому КПУ(б)У (1948–1953 рр.).

РОМЧЕНКО Михайло Васильович (1898–1971) – командир загону Червоної гвардії у м. Новгород-Сіверський, командир батальйону Таращанського полку.

РУДЕНКО Роман Андрійович (1907–1981) – один із керівників радянських органів держбезпеки, брав безпосередню участь у масових політичних репресіях населення. Прокурор Сталінської (Донецької) області, член обласної Трійки НКВС у часи «Великого терору» 1937–1938 рр., прокурор УРСР (1944–1953 рр.), генеральний прокурор СРСР (з 1953 р.). Член ЦК КПРС. На шахті у Воркуті особисто і демонстративно застрелив одного із очільників табірної страйки військовополонених-іноземців (1953 р.).

РУДНЄВ Микола Олександрович (1894–1918) – більшовицький військовий діяч; учасник боїв з військами Української Центральної Ради, а згодом – з Армією УНР; з 1918 р. – заступник наркома з військових справ маріонеткової Донецько-Криворізької Радянської Республіки.

САБУРОВ Максим Захарович (1900–1977) – компартійний та радянський діяч. Служив у частинах особливого призначення на Донбасі (1920–1921 рр.). Голова Держплану СРСР (1941–1942 рр.), заступник голови Ради Міністрів СРСР (1947–1955 рр.), перший заступник голови Ради Міністрів СРСР (1955–1957 рр.). Член Президії ЦК КПРС (1952–1957 рр.).

САБУРОВ Олександр Миколайович (1908–1974) – один із керівників органів державної безпеки, брав участь у переслідуваннях учасників боротьби за незалежність України. Очолював Дрогобицьке обласне управління НКВС (МВС) і особисто організовував боротьбу проти Української Повстанської Армії та підпілля ОУН (1944–1951 рр.), начальник управління МВС по Запорізькій області (1951–1953 рр.).

САГАЙДАК Степан Григорович (1885–1919) – учасник Жовтневого перевороту 1917 р. та січневого більшовицького заколоту 1918 р. у Києві; активний учасник боротьби проти Армії УНР, загинув у бою під Білою Церквою в 1919 р.

СВЕРДЛОВ Яків Михайлович (1885–1919) – більшовицький партійний та державний діяч, один з організаторів розгону Установчих зборів, розкозачування. Організатор жорстоких каральних заходів при придушенні селянських повстань на Дону проти радянської влади. Підписав звернення ВЦВК 2 вересня 1918 р. «Про перетворення радянської республіки в єдиний військовий табір», згодом доповнене «Постановою про червоний терор», що оголосила масовий «червоний терор» проти всіх ворогів більшовиків.

СЕЛЮК Володимир Андрійович (1881–1918) – активний учасник встановлення радянської влади на території України, один із засновників чернігівської більшовицької організації.

СЕМАШКО Микола Олександрович (1874–1949) – компартійний і радянський діяч, народний комісар охорони здоров'я РРФСР (1918–1930 рр.).

СИБІРЦЕВ Всеволод Михайлович (1893–1920) – революціонер-більшовик, секретар виконкому Владивостокської ради, учасник громадянської війни на Далекому Сході.

СИВКОВ Сергій Васильович (1896–?) – учасник більшовицької збройної інтервенції на території України. В 1918–1919 рр. – перший голова Ніжинської революційно-військової ради та Ніжинського повітового революційного комітету.

СКРИПНИК Микола Олексійович (1872–1933) – голова першого українського радянського уряду (1918 р.). Член колегії ВЧК, завідував відділом по боротьбі з контрреволюцією; брав участь у придушенні повстання отамана Зеленого (1919 р.). Народний комісар внутрішніх справ (1921–1922 рр.), народний комісар юстиції та генеральний прокурор УСРР (1922–1927 рр.).

Сестри СЛОМНИЦЬКІ (Пепа Самойлівна (?–1919) та Броня Самойлівна (?–1919) Сломницькі) – брали участь у знищенні українського національного руху. Члени Бердичівського комітету більшовиків у 1917–1919 рр., загинули в боях із Січовими стрільцями Армії УНР.

СОКОЛОВСЬКА Софія Іванівна (1894–1938) – більшовичка, професійна революціонерка, радянська функціонерка. У 1918 р. – голова Чернігівської губернської ради, член Чернігівського і Київського підпільних губкомів КП(б)У, секретар підпільного Одеського губкому КП(б)У. З 1921 р. – у виконкомі Комінтерну та ЦКК ВКП(б). Заступник директора (з 1935 р.), згодом директор «Мосфільму».

СТАЛІН (Джугашвілі) Йосип Віссаріонович (1879–1953) – генеральний секретар ЦК РКП(б) (ЦК ВКП(б)) у 1922–1953 рр., керівник уряду СРСР. Один із найжорстокіших диктаторів в історії людства. Його правління супроводжувалося встановленням диктаторського режиму, порушенням прав і свобод людини, воєнними злочинами і злочинами проти людства, створенням системи масових репресій і ГУЛАГу, депортаціями цілих народів у СРСР та інших країнах, багатомільйонними людськими втратами. Головний організатор форсованої індустріалізації, насильницької колективізації, Голодомору-геноциду українського народу в 1932–1933 рр. Втілюючи в життя політику «світової революції», уклав пакт із Гітлером у 1939 р., що привело до розв'язання Другої світової війни.

СТАРОСТІН Петро Іванович (1883–1918) – організатор більшовицького збройного заколоту проти УНР в Одесі (1918 р.), нарком праці та промисловості Одеської Радянської республіки (1918 р.), голова виконкому Одеської облради (1918 р.).

СТАРЧЕНКО Василь Федорович (1904–1948) – агрохімік, радянський та компартійний діяч. У 1938 р. – голова виконавчого комітету Київської обласної ради депутатів трудящих, заступник голови Ради Народних Комісарів, з 1946 р. – Ради Міністрів УРСР. Член ЦК КП(б)У (з 1940 р.).

СТАХАНОВ Олексій Григорович (1906–1977) – шахтар-забійник, радянський діяч. Встановив рекорд видобутку вугілля (1935 р.), використаний комуністичною пропагандою як інструмент для організації стахановського руху в промисловості і сільському господарстві для підвищення норм виробітку. Обіймав керівні посади у вищих органах управління СРСР (у 1943–1957 рр. начальник сектору соціалістичного змагання Народного Комісаріату вугільної промисловості СРСР). Помер у психіатричній лікарні від алкоголізму.

СТЕХОВ Сергій Трохимович (1898–1994) – один із керівників радянських органів держбезпеки. Очолював відділи Управління НКВС-МДБ по Дрогобицькій області (1944–1952 рр.), начальник Управління МДБ-МВС-КДБ по Дрогобицькій (1952–1953 рр.) та Вінницькій (1953–1957 рр.) областях.

СТРОГАНОВ Василь Андрійович (1888–1938) – компартійний і радянський державний діяч, один із організаторів Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. Секретар Сталінського (1927–1930 рр.) та Харківського (1930 р.) окружних комітетів КП(б)У, другий секретар ЦК КП(б)У (1930–1932 рр.), в березні 1932 р. був відряджений для посилення темпів хлібозаготівель. Секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У (1932–1933 рр.), член Політбюро ЦК КП(б)У (1930–1933 рр.), член ВУЦВК.

СТРУТИНСЬКИЙ Сергій Йосипович (1876–1962) – учасник Жовтневого перевороту 1917 р. та січневого більшовицького заколоту 1918 р. у Києві; заступник голови Центральної виборчої комісії УРСР (1934–1948 рр.).

СУХОМЛИН Кирило Васильович (1886–1938) – радянський і компартійний діяч, один із організаторів Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. Член Політбюро КП(б)У, член ЦК ВКП(б). У жовтні 1932 р. призначений відповідальним за виконання хлібозаготівель у Вінницькій області.

ТАБУКАШВІЛІ Лук'ян Мілантьєвич (1890–1921) – начальник бронеколони 1-ї Української радянської червоної армії, командував бронепотягом «Комуніст Коростенського району» (1919 р.). Брав участь у придушеннях народних повстань проти радянської влади.

ТЕВОСЯН Іван Федорович (Ованес Тевадросович) (1902–1958) – займав керівні посади в комуністичній партії та радянському уряді. Член ЦК КПРС з 1939 р., нарком (міністр) металургійної промисловості, заступник голови Ради Міністрів СРСР.

ТЕЛЕШЕВ Георгій Галактіонович (1902–1978) – радянський і компартійний діяч, один із керівників радянських органів держбезпеки. В органах ЧК із 1921 р. Начальник управління НКВС по Харківській області (1938 р.). 1-й секретар Одеського обкому КП(б)У (1938–1939 рр.), член ЦК КП(б)У (1938–1940 рр.).

ТЕЛЬМАН Ернст (1886–1944) – лідер німецьких комуністів. Підтримував російський комуністичний режим, співпрацював із більшовицькими спецслужбами. У 1923 р. брав участь у підготовці збройного комуністичного перевороту в Німеччині. Один з провідних діячів міжнародної підривної організації «Комінтерн».

ТЕР-ПЕТРОСЯН (Камо) Симон Аршакович (1882–1922) – революціонер-терорист, бойовик, соратник Й. Сталіна по революційній боротьбі в Закавказзі. В результаті гучного пограбування філії Державного банку в Тифлісі (13 червня 1907 р.), здійсненого Тер-Петросяном, загинуло близько 50 чоловік. Працював у Бакинському ЧК.

ТЕРЕШКОВА Валентина Володимирівна (нар. 1937) – перша жінка генерал радянської армії, космонавт, член ЦК КПРС з 1971 р., депутат Державної Думи РФ від «Единой России», заступник голови комітету Держдуми у міжнародних справах. Член Вищої ради «Единой России».

ТЕРЛЕЦЬКИЙ Євген Петрович (1892–1938) – член ВУЦВК, нарком юстиції УСРР (1920–1922 рр.).

ТИМОФЄЄВА Галя (Тимофєєва Ганна Гаврилівна) (1896–1919) – у 1917 р. брала участь у встановленні радянської влади в Харкові, у 1918–1919 рр. проводила підпільну роботу з організації антиукраїнського руху на Київщині.

ТИНЯКОВ Юхим Дмитрович (1893–1918) – організатор створення червоноармійських загонів у Харкові, член агітколегії Харківського міського і Донецько-Криворізького обкомів РСДРП(б), брав участь у встановленні радянської влади у Харкові. Входив до складу ЦВК Рад України (1918 р.).

ТОВСТУХА Іван Павлович (1889–1935) – радянський політичний діяч, секретар Й. Сталіна, помічник директора інституту В.І. Леніна при ЦК ВП(б), заступник директора Інституту Маркса-Енгельса-Леніна.

ТОЛЪЯТТІ Пальміро (1893–1964) – діяч італійського і міжнародного комуністичного руху. Член президії і секретаріату Комінтерну (1935–1943 рр.), генеральний секретар Італійської комуністичної партії.

ТОРЕЗ Моріс (1900–1964) – діяч французького, міжнародного робітничого і комуністичного руху, генеральний секретар Французької комуністичної партії, активний функціонер Комінтерну.

ТРУТЕНКО Онуфрій Степанович (1885–1920) – член Деміївського ревкому м. Києва, брав активну участь у боротьбі проти військ Української Центральної Ради та Армії УНР.

ТУХАЧЕВСЬКИЙ Михайло Миколайович (1893–1937) – командував придушенням Кронштадтського та Тамбовського повстань 1921 р. 12 червня 1921 р. підписав наказ № 0116 про застосування проти повстанців хімічної зброї. Брав участь у боротьбі проти військ УНР.

УБОРЕВИЧ Ієронім Петрович (1896–1937) – командував бойовими діями проти Армії УНР, брав активну участь у встановленні радянської влади в Україні. Один із керівників придушення Тамбовського та інших селянських повстань, під час яких застосовувалась практика терору, захоплення заручників та застосування проти повсталих селян отруйних газів.

УЛЬЯНОВ Володимир – див. *Ленін Володимир Ілліч*.

УЛЬЯНОВИ (брати Олександр Ілліч (1866–1887) та Володимир Ілліч (1870–1924) Ульянови) – російські революціонери. Олександр Ульянов керував терористичною фракцією «Народної волі», готував замах на російського імператора Олександра III. Володимир Ілліч Ульянов (Ленін) – організатор Жовтневого більшовицького перевороту 1917 р., один із головних творців тоталітарної системи СРСР, теоретик комунізму, лідер міжнародного комуністичного руху.

Меморіалізація братів Ульянових з неприхованим політичним підтекстом була складовою частиною ідеології та пропаганди комуністичного тоталітарного режиму.

УЛЬЯНЦЕВ Тимофій Іванович (1888–1919) – матрос-більшовик, учасник Жовтневого перевороту 1917 р.; організатор загонів Червоної гвардії на Донбасі.

УНШЛІХТ Йосип Станіславович (1879–1938) – один із творців радянських органів держбезпеки, учасник встановлення радянської влади в Росії та Білорусі. Член колегії НКВС РРФСР (1917 р.), заступник голови ВЧК-ДПУ

(1921–1923 рр.), керував висилкою лікарів, професорів та інших представників інтелігенції.

УРИЦЬКИЙ Мойсей Соломонович (1873–1918) – одна з найбільш зловісних фігур перших років правління більшовиків, організатор «червоного терору». Після Жовтневого перевороту 1917 р. – комісар наркомату із закордонних справ, засновник Петроградської надзвичайної комісії. Фактично підготував розгін Установчих зборів. За розпорядженням Урицького були розстріляні демонстрації робітників, обурених діями нової влади; піддані тортурам, а потім вбиті офіцери Балтійського флоту і члени їх сімей. Кілька барж з заарештованими офіцерами були потоплені в Фінській затоці.

ФАБРИЦИУС Ян Фріцевич (1877–1929) – латвієць, командир і комісар Червоної армії. Впродовж 1917–1929 рр. обіймав різні посади у Червоній армії, з 1927 р. член Центральної контрольної комісії ВКП(б).

ФАДЄЄВ Олександр Олександрович (1901–1956) – більшовицький військовий діяч; брав участь у придушенні Кронштадтського повстання 1921 р. Організатор репресій проти Михайла Зощенка, Анни Ахматової, Осипа Мандельштама.

ФЕДІН Андрій Трохимович (1893–1938) – командир кінного загону Червоної гвардії в Катеринославі (нині Дніпропетровськ), комісар полку особливого призначення.

ФЕДОРЕНКО Яків Миколайович (1896–1947) – боровся за встановлення радянської влади в Одесі, командир і комісар бронепотяга № 4.

ФЕДОРОВ Олексій Федорович (1901–1989) – перший секретар Чернігівського обкому КП(б)У (1938–1941 рр.), генерал-майор НКВС, командир Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання, причетного до знищення воїнів УПА.

На посаді першого секретаря Чернігівського обкому КП(б)У підписав документи, за якими засуджено до розстрілу 297 чоловік, ув'язнення у сталінських таборах – 147 осіб. Як перший секретар Херсонського обкому КП(б)У у 1944–1949 рр. брав участь у реалізації державної політики, що призвела до голодомору 1946–1947 рр. з масовими жертвами населення.

ФЕДЬКО Іван Федорович (1897–1939) – більшовицький військовий діяч, учасник бойових дій проти Армії УНР; брав участь в придушенні Кронштадтського повстання та селянського повстання в Тамбовській губернії (1921 р.).

ФІАЛЕК Іполит (Іван) Михайлович (1875–1936) – більшовицький політичний діяч, один з керівників січневого більшовицького заколоту 1918 р. у Києві.

ФІОЛЕТОВ Іван Тимофійович (1884–1918) – діяч російського революційного руху. Член виконкому Бакинської ради, член Кавказького краєвого комітету РСДРП(б) (1917 р.), комісар у справах народного господарства Бакинського Раднаркому (1918 р.). Проводив націоналізацію нафтової промисловості, налагоджував постачання нафтою Радянської Росії.

ФРУНЗЕ Михайло Васильович (1885–1925) – військовий комісар; Керував боротьбою проти українських повстанців. уповноважений Реввійськради в Україні і командувач більшовицькими збройними силами України і Криму, член Політбюро ЦК КП(б)У.

ФУРМАНОВ Дмитро Андрійович (1891–1926) – більшовицький військовий діяч, комісар 25-ї стрілецької дивізії, з березня 1920 р. – уповноважений по Семиріченській області, брав участь у придушенні антирадянського повстання в Семиріччі, знищенні врангелевського десанту на Кубані. Секретар окружному РКП(б).

ХАТАЄВИЧ Мендель Маркович (1893–1937) – один із організаторів Голодомору 1932–1933 рр. Член Політбюро КП(б)У в 1932–1937 рр., в жовтні 1932 р. відповідав за виконання хлібозаготівель в Харківській області.

Клара ЦЕТКІН (1857–1933) – діячка німецького та міжнародного робітничого руху, одна з засновниць Комуністичної партії Німеччини. Підтримувала російський комуністичний режим, його загарбницьку політику у Німеччині, співпрацювала з більшовицькими спецслужбами. Член Виконкому Комінтерну, міжнародної підривної організації.

ЦИБУЛЬКО Володимир Михайлович (1924–1987) – радянський державний та компартійний діяч. Перший секретар Донецького обкому ЛКСМУ (з 1956 р.), 1-й секретар Жданівського міськкому КПУ (1966–1968 рр.), 1-й секретар Київського обкому КПУ (1970–1985 рр.). Член ЦК КПУ (1968–1985 рр.).

ЦЮРУПА Олександр Дмитрович (1870–1928) – один з ініціаторів створення комнезамів, що забирали у селян всі продукти, фактично прирікаючи їх на голод.

З грудня 1921 р. заступник голови РНК. Голова Держплану СРСР (1923–1925 рр.), нарком зовнішньої і внутрішньої торгівлі СРСР (з 1925 р.). Створені ним комнезами діяли спільно з озброєними продзагонами, які входили в Продармію, і проводили на селі «продрозкладку» (реквізицію продовольства).

ЧАПАЄВ Василь Іванович (1887–1919) – більшовицький військовий діяч, командир 25-ї стрілецької дивізії Червоної армії. Проводив політику геноциду проти уральського козацтва, придушував селянські повстання 1918 р.

ЧАПЛІН І. Г. (?–?) – активний учасник встановлення радянської влади у Бахмутському повіті на Донеччині. Командир загону «червоних партизанів» (1918 р.). Від 16 лютого 1919 р. – командир 12-го Українського радянського полку та начальник Бахмутського укріпленого району.

ЧЕРНЯК Тимофій Вікторович (1891–1919) – один з організаторів збройної інтервенції та встановлення радянської влади на території України, командир Новгород-Сіверської бригади 44-ої стрілецької дивізії Червоної Армії.

ЧУБАР Влас Якович (1891–1939) – один з організаторів Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. Голова РНК УСРР у 1923–1932 рр. У жовтні 1932 р. відповідав за виконання хлібозаготівель в Дніпропетровській області.

ЧУДНОВСЬКИЙ Григорій Ісакович (1894–1918) – учасник боротьби проти української влади. В 1917 р. ув'язнений Українською Центральною Радою. Після захоплення Києва більшовиками – комісар міста з цивільного управління (січень-лютий 1918 р.).

ШАПОВАЛОВ Олександр Сидорович (1871–1942) – чекіст. Голова Київської губернської ЧК (1919 р.), Кримської ЧК (1919 р.), член ЦК РКП(б) (1924–1925 рр.).

ШАУМЯН Степан Георгійович (1878–1918) – більшовицький партійний діяч, лідер більшовицького руху Кавказу, голова Бакинської РНК. Виступав проти визнання права націй на самовизначення; у березні 1918 р. очолив придушення антибільшовицького повстання мусаватистів у Баку (так звана різня мусульман у Баку).

ШВЕРНИК Микола Михайлович (1888–1970) – радянський та компартійний діяч. 1-й секретар ВЦРПС (1930–1944 рр.), голова Ради Національностей Верховної Ради СРСР (1938–1946 рр.), голова Президії Верховної Ради СРСР (1946–1953 рр.), голова Президії ВЦРПС (1953–1956 рр.), голова Комітету партійного контролю при ЦК КПРС (1965–1966 рр.).

ШЕЛЕСТ Петро Юхимович (1908–1996) – компартійний та державний діяч, перший секретар ЦК КПУ (1963–1972 рр.). Керував придушенням дисидентського руху в Україні. У 1968 р. був одним із ініціаторів введення військ країн-членів Варшавського Договору до Чехословаччини для придушення «Празької весни».

ШКАДІНОВ Микола Іванович (1890–1944) – політичний комуністичний діяч. Голова Краматорської ради (1917–1919 рр.), голова виконкому Краматорської міськради (1921 р.), голова виконкому Юзівської міськради (1923 р.), Сталінської окружради (1923–1927 рр.), завідувач розподільним відділом ЦК КП(б)У (1930–1933 рр.), член ЦК КП(б)У (1930–1934 рр.).

ШЛІХТЕР Олександр Григорович (1868–1940) – активний учасник встановлення радянської влади на території України. У 1917–1918 рр. – народний комісар земельних справ, народний комісар продовольчих справ РРФСР, член Тимчасового Робітничо-селянського уряду України. Народний комісар з продовольчих справ УСРР (1919 р.), народний комісар земельних справ України (1927–1929 рр.).

ЩЕРБАКОВ Олександр Сергійович (1901–1945) – компартійний і радянський діяч. Був керівником низки областей, брав участь у здійсненні політичних репресій, очолював «трійки». З червня 1942 р. – начальник Головного політичного управління РСЧА. Член ЦК ВКП(б), кандидат у члени Політбюро ЦК.

ЩЕРБИЦЬКИЙ Володимир Васильович (1918–1990) – компартійний та радянський діяч. Перший секретар Дніпропетровського обкому КПУ (1955–1957 рр.), член секретаріату (1957–1972 рр.) і перший секретар ЦК КПУ (1972–1989 рр.). З його ім'ям пов'язане посилення русифікації України (вся діяльність партійного та державного апарату велася російською мовою), суворе переслідування діячів українського дисидентства. Не підтримував курс М. Горбачова на «перебудову» (1985 р.). У перші дні після аварії на Чорнобильській АЕС (1986 р.) намагався приховати правду про трагедію.

ЩОРС Микола Олександрович (1895–1919) – активний учасник знищення українського національного руху у 1918–1919 рр., військовий комендант міста Києва (лютий 1919 р.). Його підлеглі вбивали українських військовополонених і творили насильства над мирним населенням. Загинув у бою з українськими військами.

ЯКІР Йона Емануїлович (1896–1937) – більшовицький військовий діяч, один з керівників більшовицької інтервенції в Україну у 1917–1921 рр. Брав активну участь у знищенні українського національного руху, здійсненні «червоного терору», один із організаторів Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. Командувач військами Українського військового округу (1925–1937 рр.), член Реввійськради СРСР (1930–1934 рр.), входив до складу ЦВК УСРР, а також ЦВК СРСР. Саме він випустив на Дону директиву про «процентне знищення чоловічого населення»; документально підтверджені особисті звінства Якіра.

Сергій Горобець, кандидат історичних наук, співробітник Українського інституту національної пам'яті

**Із переліку назв
символів, організацій, подій та явищ комуністичного
тоталітарного режиму, на честь яких названі населені
пункти, об'єкти топоніміки у населених пунктах (вулиці,
провулки, площі тощо), юридичні особи, друковані засоби
масової інформації, товарні знаки і послуги, встановлені
пам'ятники, пам'ятні знаки, меморіальні дошки та інші
меморіальні об'єкти, що підлягають перейменуванню і
демонтажу відповідно до Закону України «Про засудження
комуністичного та націонал-соціалістичного
(нацистського) тоталітарних режимів в Україні та
заборону пропаганди їхньої символіки»**

До списку включено короткі біографічні дані та інформацію про 93 назви символів, органів влади, організацій, установ, формувань, подій і явищ комуністичного тоталітарного режиму, на честь яких названі населені пункти, об'єкти топоніміки у населених пунктах (вулиці, провулки, площі тощо), юридичні особи, друковані засоби масової інформації, товарні знаки і послуги, встановлені пам'ятники, пам'ятні знаки, меморіальні дошки та інші меморіальні об'єкти, що підлягають перейменуванню і демонтажу відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

Цей список не є вичерпним. У разі виникнення питань щодо конкретної особа, Український інститут національної пам'яті у своїй межі компетенції надасть відповідну інформацію та рекомендацію. Надсилайте листа з усією відомою і документально підтвердженою інформацією про сумнівну назву, світлина пам'ятника, пам'ятного знаку, меморіальної дошки належної якості Голові Українського інституту національної пам'яті В'ятровичу Володимирі Михайловичу на адресу: 01021, м. Київ, вул. Липська, 16.

АРСЕНАЛЬЦІВ – на честь робітників заводу «Арсенал» – головного оплоту більшовицького збройного виступу 16–22 січня (29 січня – 4 лютого) 1918 р., організованого Київським комітетом більшовицької партії проти Центральної Ради та УНР під час наступу військ радянської Росії на Київ.

АРТЕМІВСЬК (-е) – назва на честь Артема (Сергеєва) Федора Андрійовича (1883–1921) – особи, яка пов'язана зі встановленням радянської влади в Україні, діяльністю комуністичної партії та радянських органів влади (голова Раднаркому маріонеткової Донецько-Криворізької Радянської

Республіки, заступник голови і нарком радянської пропаганди Тимчасового робітничо-селянського уряду України, член ЦК РКП(б).).

БАКИНСЬКИХ КОМІСАРІВ – на честь учасників встановлення радянської влади в Азербайджані (т.зв. 26 бакинських комісарів), що брали участь в організації та здійсненні політичних репресій.

БІЛЬШОВИК (рос. «Большевик») – назва пов'язана з діяльністю комуністичної партії і є загальновживаним синонімом компартії, що походить від частини назви Російської соціал-демократичної робітничої партії більшовиків (РСДРП(б)), Російської комуністичної партії більшовиків (РКП(б)), Всесоюзної комуністичної партії більшовиків (ВКП(б)), Комуністичної партії більшовиків України (КП(б)У).

БОГУНСЬКОГО (м. Чернігів) – на честь командира Богунського полку (сформованого восени 1918 р. у «нейтральній зоні» на території Чернігівської губернії, для збройної інтервенції в Україну під час радянсько-української війни) Шарого (псевдо Богунський) Антона Савича, ліквідованого за наказом Л. Троцького влітку 1919 р. Пізніше радянською пропагандою назва полку асоціювалася з полковником часів Хмельниччини Іваном Богунем.

ВЛКСМ – на честь Всесоюзного Ленінського комуністичного союзу молоді (ВЛКСМ) або комсомолу – комуністичної молодіжної організації, підконтрольної КПРС.

ВОЇНІВ-ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТІВ – назва пов'язана зі встановленням радянської влади в Україні (з діяльністю т. зв. більшовицьких «червоноармійських інтербригад», до особового складу яких входили китайці, угорці, чехи, німці, латиші та інші іноземці), діяльністю комуністичної партії та агресивною зовнішньою політикою СРСР (у складі т. зв. Інтернаціональних бригад у ході Громадянської війни в Іспанії 1936–1939 рр. на боці республіканського уряду з боку СРСР брали участь підрозділи Червоної армії та кадрові офіцери, які мали підроблені документи та офіційно називалися «добровольцями». Офіційним приводом для вторгнення радянських військ до Угорщини 1956 року, Чехословаччини 1968 року, до Афганістану 1979 р. було саме «надання інтернаціональної допомоги» та виконання «інтернаціонального обов'язку»).

ВОЛОЧАЄВА (Волочаєвський) – назва пов'язана зі встановленням радянської влади на Далекому Сході Росії. 5-14 лютого 1922 р. в районі ст. Волочаївка Амурської залізниці проходили завершальні бої громадянської війни в Росії.

ГЕРОЇВ ПЕРЕКОПУ – назва пов'язана зі встановленням радянської влади в Україні (на честь наступальної операції Південного фронту Червоної

армії в листопаді 1920 р. проти армії П. Врангеля з метою прориву на територію Криму, яка в офіційній радянській історичній науці вважалася завершенням громадянської війни в Росії).

ДРУЖБИ НАРОДІВ СРСР – на честь встановлення радянської влади і утворення СРСР (30 грудня 1922 р.) та «вирішення національного питання в СРСР».

ЖДАНІВСЬКІ ВІСТІ (рос. «Ждановские вести») – на честь Жданова Андрія Олександровича (1896–1948) – особи, яка причетна до встановлення радянської влади та діяльності комуністичної партії. Член Політбюро ЦК ВКП(б), Секретар ЦК ВКП(б), перший секретар Ленінградського обкому ВКП(б), Голова Верховної Ради РРФСР. Брав участь у організації репресій, особисто завізував 176 розстрільних списків.

ЖОВТНЕВА – на честь Жовтневого перевороту (у радянській історіографії – «Велика Жовтнева соціалістична революція») – збройного державного заколоту в Росії, що відбувся 7 листопада (25 жовтня за старим стилем) 1917 р., у ході якого владу у Петрограді захопили більшовики.

ЖОВТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ – назва пов'язана з Жовтневим переворотом (25 жовтня за старим стилем) 1917 р.

ЗА РАДЯНСЬКУ ВЛАДУ (рос. «За советскую власть») – назва пов'язана зі встановленням радянської влади.

ІЛЛІЧА – на честь Леніна (Ульянова) Володимира Ілліча (1870–1924) – організатора Жовтневого перевороту 1917 р., голови Ради Народних Комісарів СРСР.

ІЛЛІЧІВКА – на честь Леніна (Ульянова) Володимира Ілліча (1870–1924) – організатора Жовтневого перевороту 1917 р., голови Ради Народних Комісарів СРСР.

ІЛЛІЧІВСЬК (-е) – на честь Леніна (Ульянова) Володимира Ілліча (1870–1924) – організатора Жовтневого перевороту 1917 р., голови Ради Народних Комісарів СРСР.

ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ – назва пов'язана з діяльністю комуністичної партії. У радянські часи використовувалася як символ розвитку комуністичної економіки, «боротьби за комунізм». Політика «індустріалізації», розпочата у 1928–1929 рр., поставила на межу виживання українське селянство і спричинила масове знищення людей під час Голодомору-геноциду 1932–1933 рр.

ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНА – назва пов’язана зі встановленням радянської влади в Україні (з діяльністю т. зв. більшовицьких «червоноармійських інтербригад», до особового складу яких входили китайці, угорці, чехи, німці, латиші та інші іноземці), діяльністю комуністичної партії та агресивною зовнішньою політикою СРСР (у складі т. зв. Інтернаціональних бригад у ході Громадянської війни в Іспанії 1936–1939 рр. на боці республіканського уряду з боку СРСР брали участь підрозділи Червоної армії та кадрові офіцери, які мали підроблені документи та офіційно називалися «добровольцями». Офіційним приводом для вторгнення радянських військ до Угорщини 1956 р., Чехословаччини 1968 р., до Афганістану 1979 р. було саме «надання інтернаціональної допомоги» та виконання «інтернаціонального обов’язку»).

КАЛІНІНГРАДСЬКА – від назви міста Калінінград, названого на честь Калініна Михайла Івановича (1875–1946) – особи, яка причетна до здійснення Жовтневого перевороту 1917 р., діяльності комуністичної партії та радянських органів влади. Голова Президії Верховної Ради СРСР у 1938–1946 рр.

КІМ – від аббревіатури Комуністичний інтернаціонал молоді – назва пов’язана із діяльністю комуністичної партії.

КІННОАРМІЙСЬКА – назва пов’язана з Першою кінною армією на чолі з С. Будьонним, що відіграла важливу роль у встановленні радянської влади під час збройної більшовицької інтервенції 1918–1921 рр. в Україну. Зокрема, брала участь в Київській операції 1920 р. проти польських і українських військ; у червні захопила українські міста Житомир і Бердичів, Новоград-Волинський, а в липні – Рівне; у вересні в районі Замостя зазнала поразки від 6-ї Січової стрілецької дивізії Армії УНР. Унаслідок розгрому в боях з армією Ю. Пілсудського, під час відступу її підрозділи займалися погромами в Україні, за що біля 200 червоноармійців було розстріляно.

КОЛГОСПНА – на честь колгоспів (від скорочення – колективне господарство) – сільськогосподарських підприємств на території колишнього СРСР, повністю підконтрольних компартійній владі, символу рабської експлуатації селян і Голодомору 1932–1933 рр.

КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ – на честь колективізації селянських господарств – більшовицької політики, що призвела до масових репресій і знищення частини селянства під гаслом «розкуркулення», організації Голодомору-геноциду 1932–1933 рр. в Україні.

КОМІНТЕРНУ – на честь Комуністичного інтернаціоналу (скорочено – Комінтерн) – міжнародної організації комуністичних партій, заснованої у 1919 р. у Москві за ініціативи В. Леніна (Ульянова), керованої Кремлем і контрольованої Іноземним відділом НКВС.

КОМСОМОЛЬСЬКА – на честь Всесоюзного ленінського комуністичного союзу молоді (ВЛКСМ) або комсомолу – комуністичної молодіжної організації, підконтрольної КПРС.

КОМУНА – назва пов’язана з діяльністю комуністичної партії та встановленням радянської влади.

КОМУНАРІВ – назва пов’язана з діяльністю комуністичної партії та встановленням радянської влади.

КОМУНІСТ ДОНБАСУ – назва пов’язана з діяльністю комуністичної партії та встановленням радянської влади в Донбасі.

КОМУНІСТИЧНА – назва пов’язана з діяльністю комуністичної партії.

КОРЧАГІНЦІВ – на честь Павла Корчагіна, літературного «героя-комсомольця» з повісті радянського письменника, чекіста М. Островського «Як гартувалася сталь» (1932 р.).

КОТОВСЬК (-е) – на честь Котовського Григорія Івановича (1881–1925) – особи, яка пов’язана з Жовтневим переворотом 1917 р., встановленням радянської влади (командир червоноармійських загонів та з’єднань у ході війни більшовицької Росії проти УНР) та участю у керівних органах радянської держави (член Всеросійського ЦВК, член Реввійськради СРСР; у 1925 р. – голова ревізійної комісії Центрального управління промрадгоспами).

КРАСНИЙ СОДОВЕЦЬ – назва пов’язана зі встановленням радянської влади та пропагандою комуністичної ідеології.

КРАСНИЙ ШАХТАР – назва пов’язана зі встановленням радянської влади та пропагандою комуністичної ідеології.

КРАСНОГВАРДІЙСЬКА – *див.* Червоногвардійська.

КРАСНОЗНАМЕННА – назва пов’язана зі встановленням радянської влади.

КРАСНОПРЕСНЕНСЬКА – назва пов’язана з революційними подіями у м. Москві у 1905–1907 рр., названа на честь московської вулиці Красная Пресня (до 1918 р. – Большая Пресненская), яка отримала свою назву після Жовтневого перевороту 1917 р. на згадку про революційні події 1905–1907 рр.

ЛЕНІНГРАДСЬКА – від назви міста Ленінград (нині Санкт-Петербург, Російська Федерація), названого на честь Леніна (Ульянова) Володимира Ілліча

(1870–1924) – організатора Жовтневого більшовицького перевороту 1917 р., голови Ради Народних Комісарів СРСР.

ЛЕНІНСЬКА – на честь Леніна (Ульянова) Володимира Ілліча (1870–1924) – організатора Жовтневого перевороту 1917 р., голови Ради Народних Комісарів СРСР.

ЛЕНІНСЬКА ПРАВДА (рос. «Ленинская правда») – на честь Леніна (Ульянова) Володимира Ілліча (1870–1924) – організатора Жовтневого перевороту 1917 р., голови Ради Народних Комісарів СРСР.

МОПРа (рос. «Международная организация помощи борцам за революцию») – назва походить від аббревіатури організації, створеної за рішенням Комінтерну. Існувала в 1922–1947 рр., надавала матеріальну підтримку комуністичним терористам та лівим діям по всьому світу.

МОСКОВСЬКИЙ КОМСОМОЛЕЦЬ – назва містить слово «комсомолец», що є похідним від «Комуністичний союз молоді» (скороченої назви Всесоюзного ленінського комуністичного союзу молоді) і є назвою, що пов'язана з діяльністю комуністичної партії.

МЮД (рос. «Международный юношеский день») – назва пов'язана з діяльністю комуністичної партії. Міжнародний день молоді (відзначався в 1915–1945 рр.) в СРСР проводився як день міжнародної солідарності і трудових успіхів молоді в соціалістичному будівництві.

НАРКОМАТИВСЬКА – назва пов'язана зі встановленням радянської влади. Походить від слова народний комісаріат, центрального органу галузевого управління, з 1946 р. – міністерство.

НАШ КРАСНОАРМІЙСЬК (рос. «Наш Красноармейск») – назва походить від міста Красноармійськ, названого на честь встановлення радянської армії та Червоної армії.

ОСО (рос. «Особое совещание») – на честь Особливої наради НКВС – позасудового органу у системі ОДПУ-НКВС для адміністративної висилки та позасудового розгляду кримінальних справ без виклику обвинувачених та свідків. Діяла у 1924–1953 рр. і найчастіше виносила вироки по 58-й статті Кримінального кодексу СРСР «Контрреволюційні злочини». Особлива нарада НКВС не мала нічого спільного з кримінальним судочинством і мала на меті посилити репресивну машину радянського тоталітарного режиму.

ОСОАВІАХІМА – назва пов'язана з діяльністю комуністичної партії (калька з рос. аббревіатури Осоавиахим – «Товариство сприяння обороні, авіаційному і хімічному будівництву», радянської громадсько-політичної

оборонної організації, створеної у 1927 р. шляхом злиття Авіахіму та Товариства сприяння обороні СРСР).

ПАРИЗЬКОЇ КОМУНИ – на честь Паризької Комуни – революційного уряду, який захопив владу після укладення перемир'я під час франко-пруської війни в Парижі (18 березня – 28 травня 1871 р.) та був оголошений марксистами, першим в історії прикладом диктатури пролетаріату, став важливим символом комуністичного тоталітарного режиму.

ПЕРЕКОПСЬКА – назва пов'язана зі встановленням радянської влади в Україні (на честь наступальної операції Південного фронту Червоної армії в листопаді 1920 р. проти армії П. Врангеля з метою прориву на територію Криму, яка в офіційній радянській історичній науці вважалася завершенням громадянської війни в Росії).

ПЕРЕКОПСЬКОЇ ПЕРЕМОГИ – назва пов'язана зі встановленням радянської влади в Україні (на честь наступальної операції Південного фронту Червоної армії в листопаді 1920 р. проти Російської армії П. Врангеля з метою прориву на територію Криму, яка в офіційній радянській історичній науці вважалася завершенням Громадянської війни в Росії).

ПЕТРИВСЬКЕ (Петровське) – на честь Петровського Григорія Івановича (1878–1958) – особи, яка причетна до здійснення Жовтневого перевороту 1917 р., діяльності комуністичної партії та радянських органів влади, організації Голодомору 1932–1933 рр. в Україні.

ПОНЕРСЬКА – на честь Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна. Створена комуністами у 1922 р., мала на меті ідеологічне виховання дітей у дусі відданості комуністичній партії та радянській державі.

ПРАВДИ – на честь газети «Правда» – головного щоденного друкованого засобу інформації КПРС до 1991 р., основного ідеологічного рупору компартії.

ПРОЛЕТАР (-ський, -ська, -ське, -ські) – назва, яка була складовою частиною ідеології та пропаганди комуністичного тоталітарного режиму. Особливо масштабними подібні назви були напередодні та у ході масових відзначень чергових річниць Жовтневого перевороту 1917 р. та пов'язаного з ним встановлення радянської влади, зокрема й на території України. Жовтневий переворот 1917 р. у офіційному радянському дискурсі називався саме «пролетарською революцією», що встановила «диктатуру пролетаріату», яка передбачала фізичне винищення «класово ворожих елементів», а гасло «Пролетарії всіх країн, єднайтеся!», що було закликком до здійснення «світової пролетарської революції» – незмінна складова (девіз) композиції герба СРСР та союзних радянських республік. У радянські часи існувало чимало більшовицьких військових частин і з'єднань (т. зв. «червоноармійських» або

«червонокозацьких» чи «червонопартизанських»), які містили у своїй назві поклик на їх «пролетарські» походження та завдання. Зокрема, варто назвати харківський 1-й пролетарський полк та 1-й кулеметний пролетарський полк, що боролися проти Української Народної Республіки. Сумновідомою є також 1-а гвардійська мотострілецька Пролетарська Московсько-Мінська ордена Леніна, двічі Червонопрапорна, орденів Суворова і Кутузова дивізія – моторизована стрілецька дивізія Червоної армії, Збройних сил СРСР, а після 1991 р. – Збройних сил Російської Федерації, яка, крім іншого, взяла активну участь в т. зв. «Прибалтійській кампанії» (радянській окупації та анексії країн Балтії у 1940 р.), «Операції «Дунай» (вторгнення радянських військ у Чехословаччину та придушення «Празької весни» 1968 р.) та Першій чеченській війні (1994–1996 рр.). Отже, назва «Пролетарська» безпосередньо пов'язана з Жовтневим переворотом 25 жовтня (7 листопада) 1917 р., встановленням радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у XX ст., комуністичною тоталітарною ідеологією та діяльністю комуністичної партії, агресивною зовнішньою політикою СРСР, а також містить символіку комуністичного тоталітарного режиму.

ПРОФІНТЕРНА – назва (від «Профінтерн», скороченої назви «Червоного інтернаціоналу профспілок» – міжнародної організації, створеної у Москві у 1921 р. під егідою Комінтерну з метою координації дій комуністичними профспілками й комуністами та комуністичними організаціями, що діяли в масових профспілках) пов'язана з діяльністю комуністичної партії.

П'ЯТИРІЧКИ – назва пов'язана з діяльністю комуністичної партії та плановою економікою СРСР.

РАДГОСПНА (рос. «Совхозная») – назва пов'язана з діяльністю комуністичної партії та організацією Голодомору 1932–1933 рр. в Україні.

РАДЯНСЬКА (Советська, рос. «Советская») – на честь встановлення радянської влади.

РЕВОЛЮЦІЇ – на честь Жовтневого перевороту 1917 р. і встановлення радянської влади.

СВЕРДЛОВКА – на честь Свердлова Якова Михайловича (1885–1919) – особи, яка причетна до здійснення Жовтневого перевороту 1917 р., діяльності комуністичної партії та радянських органів влади. Голова Всеросійського ЦВК Рад робітничих і солдатських депутатів.

СІЧНЕВА – на честь січневого заколоту 1918 р. у Києві проти УНР.

СОВНАРКОМА (укр. «**Раднаркома**») – назва пов’язана з радянськими органами влади (похідна від «Совет народных комиссаров»).

СОЦДОНБАСІВСЬКА – назва пов’язана з діяльністю комуністичної партії.

СОЮЗНИЙ – є похідною від назви держави – Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

СПОРТІНТЕРНУ – на честь Червоного спортивного інтернаціоналу (рос. «**Красный спортивный интернационал**») – міжнародної спортивної організації, що діяла під егідою Комінтерну в 1921–1937 рр. як «пролетарська» альтернатива існуючим «буржуазним» і соціал-демократичним міжнародним спортивним організаціям. Спортінтерн проводив «Спартакіади» на противагу «буржуазним» Олімпійським іграм.

СТАРИХ БІЛЬШОВИКІВ – на честь Всесоюзного товариства старих більшовиків, яке діяло в 1922–1935 рр. і об’єднувало партійців, що мали не менше 18-и років безперервного стажу перебування в більшовицькій партії.

СТАХАНОВЕЦЬ – назва пов’язана з Стахановим Олексієм Григоровичем (1906–1977) – особою, яка обіймала керівні посади у вищих органах управління СРСР (у 1943–1957 рр. начальник сектора соцзмагання Народного Комісаріату вугільної промисловості СРСР).

ТАРАЩАНСЬКА – на честь Таращанського полку 1-ї Української радянської дивізії, сформованого радянською Росією восени 1918 року в «нейтральній зоні» на території Чернігівської губернії для збройної інтервенції та встановлення радянської влади в Україні.

ЧЕКІСТ (-ів, -ська) – назва пов’язана з радянським органом державної безпеки – Всеросійською надзвичайною комісією по боротьбі з контрреволюцією і саботажем (рос. «**ВЧК**»).

ЧЕРВОНИЙ (рос. «**красный**») – прикметник, що використовується у топоніміці, сам по собі не є комуністичною символікою. *В той же час, за комуністичного режиму додавання до назви населених пунктів прикметника «червоний» (або російською мовою «красный») у багатьох випадках було символом встановлення радянської влади.* У такому випадку назви відповідно до пп. «є» п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» *підлягають перейменуванню.*

ПРИКЛАДИ:

Місто **КРАСНИЙ ЛИМАН**. Місто Лиман засновано у 1667 р. і своєю назвою завдячує однойменному озеру, що знаходиться поруч. У 1869 р. поблизу

поселення збудовано, а у 1911–1913 рр. розширено залізничну станцію Лиман (Шухтанове). У 1919 р. в Лимані встановлено більшовицьку владу. У 1925 р., на прохання колишніх бійців 12-го Українського радянського полку, станцію Лиман перейменовано на Красний Лиман на честь загиблих червоних партизанів. У ході адміністративної реформи 1938 р. станція Красний Лиман і село Лиман були об'єднані в одне ціле. Так виникло місто Красний Лиман – районний центр Донецької області. Таким чином, назва м. Красний Лиман містить у своїй назві прикметник «красний», що символізує більшовицьку інтервенцію на територію України (у даному випадку збройну боротьбу червоних партизанів проти Армії УНР) під червоним прапором комуністичної партії, пов'язана зі встановленням радянської влади на території України та переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у XX столітті.

Місто **ЧЕРВОНОЗАВОДСЬКЕ** було засновано у вересні 1928 р. як селище Сталінка у зв'язку з будівництвом цукрового заводу, відповідно до проголошеного у грудні 1925 р. XIV-м з'їздом ВКП(б) партійного курсу на індустріалізацію СРСР. У 1961 р. перейменовано у селище Червонозаводське, статус міста отримало у 1977 р. Додавання прикметника «червоний» у назві населеного пункту у радянські часи використовувалось як символ більшовицької революції, комуністичної партії, червоного прапору «боротьби за комунізм». Безпосереднім наслідком цієї боротьби була розпочата у 1928/29–1932/33 рр. політика «індустріалізації», яка поставила на межу виживання українське селянство, спричинила масове знищення людей під час Голодомору-геноциду 1932–1933 рр. Таким чином, назва міста Червонозаводське, з одного боку, містить елемент символіки комуністичної партії та, з іншого, вказує на «індустріалізаційне» походження, отже, підпадає під дію пп. «г», «є» п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» та має бути перейменована.

ЧЕРВОНОАРМІЙСЬКА (рос. «Красноармейская» – від «Робітничо-Селянська Червона Армія») – назва пов'язана зі встановленням радянської влади та є похідною від збройних більшовицьких формувань.

ЧЕРВОНОГВАРДІЙСЬКА – на честь Червоної гвардії (рос. «Красная гвардия») – добровільного напіввійськового та військового формування більшовиків, що виникло під час Лютневої революції 1917 р., зняряддя більшовицьких і анархістських організацій у здійсненні червоного терору та продрозверстки з селянства, а також інтервенції та встановлення радянської влади на території України.

ЧЕРВОНОЗОРЯНА – на честь встановлення радянської влади.

ЧЕРВОНОЇ АВІАЦІЇ (рос. «Красной авиации») – назва пов'язана зі встановленням радянської влади.

ЧЕРВОНОЇ ЗІРКИ – назва містить символіку комуністичної партії, є елементом герба СРСР та гербів союзних радянських республік та пов’язана з встановленням радянської влади (першопочатково – знак розрізнення бійців Червоної Армії, запроваджений наказом Народного комісаріату з військових справ РРФСР від 7 травня 1918 р.).

ЧЕРВОНОКОЗАЧА – назва пов’язана зі встановленням радянської влади та є похідною від збройних більшовицьких формувань.

ЧЕРВОНОПАРТИЗАНСЬКА – на честь червоних партизан, які брали участь у військовій агресії проти УНР у 1918–1921 рр.

ЧЕРВОНОПРАПОРНА – на честь встановлення радянської влади та є похідною від комуністичної символіки – червоного прапора.

ЧЕРВОНОФЛОТСЬКА – на честь Робітничо-селянського Червоного флоту, який брав збройну участь встановленні радянської влади.

ЧОНГАРСЬКА – назва пов’язана зі встановленням радянської влади в Україні (на честь наступальної операції Південного фронту Червоної армії в листопаді 1920 р. проти армії П. Врангеля з метою прориву на територію Криму через Чонгарські укріплення, яка в офіційній радянській історичній науці вважалася завершенням громадянської війни в Росії).

ІІІ-го ІНТЕРНАЦІОНАЛУ – назва пов’язана з діяльністю комуністичної партії (від Комуністичного інтернаціоналу) – міжнародної організації комуністичних партій, заснованої у 1919 р. у Москві за ініціативи В. Леніна (Ульянова), керованої Кремлем і контрольованої Іноземним відділом НКВС.

5-го ГРУДНЯ – на честь прийняття 5 грудня 1936 р. VIII-м надзвичайним з’їздом Рад т. зв. «Сталінської конституції» – основного закону СРСР.

VI З’ЇЗДУ РАД – назва пов’язана зі встановленням радянської влади.

10-ї П’ЯТИРІЧКИ – назва пов’язана з діяльністю комуністичної партії та плановою економікою СРСР.

17-го ВЕРЕСНЯ – пов’язана з початком агресії СРСР проти Польщі і встановленням радянської влади на території Західної України внаслідок розгрому Польщі спільно з нацистською Німеччиною (1939 р.).

18-го ПАРТЗ’ЇЗДУ – назва пов’язана з діяльністю комуністичної партії.

25-го ЖОВТНЯ – назва пов’язана із Жовтневим переворотом (25 жовтня за старим стилем) 1917 р.

26 БАКИНСЬКИХ КОМІСАРІВ – на честь учасників встановлення радянської влади в Азербайджані, що брали участь в організації та здійсненні політичних репресій.

40-РІЧЧЯ ЖОВТНЯ – на честь річниці Жовтневого перевороту (25 жовтня за старим стилем) 1917 р. та встановлення радянської влади.

40 РОКІВ ВЛКСМ – на честь річниці Всесоюзного Ленінського комуністичного союзу молоді (ВЛКСМ) або комсомолу – комуністичної молодіжної організації, підконтрольної КПРС.

50-РІЧЧЯ ЖОВТНЯ – на честь річниці Жовтневого перевороту (25 жовтня за старим стилем) 1917 р. та встановлення радянської влади.

50 РОКІВ ВЛКСМ – на честь річниці Всесоюзного Ленінського комуністичного союзу молоді (ВЛКСМ) або комсомолу – комуністичної молодіжної організації, підконтрольної КПРС.

50 РОКІВ СРСР – на честь Союзу Радянських Соціалістичних Республік (скорочено – СРСР або Радянський Союз), утвореного 30 грудня 1922 р.

51-а ПЕРЕКОПСЬКА ДИВІЗІЯ (повна назва – 51-а стрілецька Перекопська ордена Леніна Червонопрапорна дивізія імені Московської Ради робітничих селянських та червоноармійських депутатів) – на честь дивізії під командуванням В. Блюхера, яка відіграла важливу роль у встановленні радянської влади в ході збройної більшовицької інтервенції 1917–1921 рр. в Україну. Зокрема, брала участь в боях за Каховський плацдарм у серпні 1920 р., Перекопській операції і боях за Крим у жовтні-листопаді 1920 р. У січні-березні 1940 р. 51-а дивізія брала участь в окупації та наступній анексії частини території Фінляндії. У ході Другої світової війни, 28 листопада 1942 р. 51-а стрілецька дивізія була розформована. У подальшому, з метою збереження революційних та бойових традицій, почесне найменування «Перекопської», було присвоєно іншому гвардійському з'єднанню Радянської Армії.

60 РОКІВ СРСР – на честь Союзу Радянських Соціалістичних Республік (скорочено – СРСР або Радянський Союз), утвореного 30 грудня 1922 р.

70 РОКІВ СРСР – на честь Союзу Радянських Соціалістичних Республік (скорочено – СРСР або Радянський Союз), утвореного 30 грудня 1922 р.

Сергій Горобець, кандидат історичних наук, співробітник Українського інституту національної пам'яті

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ РОЗ'ЯСНЕННЯ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Як перейменувати населений пункт: рекомендації для органів місцевого самоврядування

1. Нормативно-правові акти, що регулюють порядок перейменування населеного пункту:

- Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»;
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- Закон України «Про звернення громадян»;
- Положення про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР, затверджене указом Президії ВР УРСР від 12.03.1981 №1654-X.

2. Ініціатива щодо перейменування населеного пункту:

2.1. Ініціатор та організатор перейменування населеного пункту:

- посадові особи органів місцевого самоврядування (сільський, селищний, міський голова або секретар місцевої ради) або місцева рада;

2.2. Право подання пропозицій щодо перейменування населеного пункту мають:

- будь-який громадянин України, іноземець, особа без громадянства, які на законних підставах знаходяться на території України;
- будь-яка юридична особа;
- органи державної влади та їх посадові особи;
- органи місцевого самоврядування та їх посадові особи (сільський, селищний, міський голова або секретар місцевої ради);
- об'єднання громадян;
- трудові колективи.

2.3. Оформлення пропозиції щодо перейменування населеного пункту:

- лист, звернення (у т.ч. в електронній формі).

2.4. Пропозиції вносяться:

- на ім'я сільського, селищного, міського голови або відповідній місцевій раді.

2.5.1. Пропозиція розглядається:

– сільським, селищним, міським головою або секретарем місцевої ради, виконавчим органом або допоміжним органом (наприклад, комісією з перейменування) місцевої ради.

У разі розгляду пропозиції виконавчим органом або комісією з перейменування, вони вносять пропозицію сільському, селищному, міському голові щодо:

- дати, місця і часу проведення громадських слухань;
- переліку питань порядку денного;
- організаційного комітету заходу;
- процедури підведення підсумків.

2.5.2. Сільський, селищний, міський голова приймає розпорядження про проведення громадських слухань

(Чітких термінів проведення громадських слухань, на відміну від громадського обговорення, законодавством не передбачено. Тому вони можуть бути запропоновані організатором громадських слухань і мають бути визначені у рішення про проведення громадських слухань.

Разом з тим, проведення громадських слухань, прийняття відповідного рішення місцевою радою та направлення пропозиції Верховній Раді України мають відбутися до 21.11.2015 р.).

2.6. Повідомлення про проведення громадських слухань:

2.6.1. Повідомлення розміщує організатор на сайті місцевої ради та в місцевих ЗМІ.

2.6.2. Інформаційне повідомлення про проведення громадських слухань повинно містити:

- найменування організатора громадських слухань;
- мету і порядок денний громадських слухань;
- ініціаторів, що внесли пропозицію щодо перейменування населеного пункту;
- строк, місце, час проведення громадських слухань, акредитація представників засобів масової інформації, реєстрація учасників;
- поштову адресу та (або) адресу електронної пошти, номер телефону, строк і форму для подання пропозицій (зауважень);
- місцезнаходження та (або) адресу електронної пошти, номер телефону організатора громадських слухань, за якими можна отримати консультації з питання, що винесене на громадські слухання;
- прізвище та ім'я особи, відповідальної за проведення громадських слухань;
- строк і спосіб оприлюднення результатів громадських слухань.

2.7. Порядок проведення громадських слухань:

2.7.1. Громадські слухання вважаються такими, що відбулися, за умови участі в них:

- ініціатора (організатора);
- представників місцевої ради;
- представників територіальної громади.

2.7.2. У ході громадських слухань ведеться протокол.

2.7.3. Пропозиції вносяться головуючому:

- в усній та письмовій формі.

2.7.4. Підведення підсумків громадських слухань:

- пропозиція підтримується шляхом голосування простою більшістю голосів присутніх;
- оформлення протоколу та передача його організатору громадських слухань.

Результати громадських слухань мають рекомендаційний характер для органів місцевого самоврядування.

2.8. Сільський, селищний, міський голова:

- з урахуванням протоколу громадських слухань готує проект рішення та подає на розгляд ради

2.8.1. Рада приймає рішення (схвалює пропозицію громадських слухань або бере до відома) і направляє Верховній Раді України рішення з пропозицією про перейменування населеного пункту.

*Богдан Короленко, кандидат історичних наук,
Сергій Рябенко, магістр права,
співробітники Українського інституту національної пам'яті*

Як перейменувати населений пункт, район: рекомендації для місцевих державних адміністрацій

1. Нормативно-правові акти, що регулюють порядок перейменування населеного пункту:

- Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»;
- Закон України «Про місцеві державні адміністрації»;
- Закон України «Про звернення громадян»;
- Положення про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР, затверджене указом Президії ВР УРСР від 12.03.1981 №1654-Х.

2. Ініціатива щодо перейменування населеного пункту:

2.1. Ініціатор та організатор перейменування населеного пункту:

- голова місцевої державної адміністрації (або особа, яка згідно закону здійснює його повноваження).

2.2. Право подання пропозицій щодо перейменування населеного пункту мають:

- будь-який громадянин України, іноземець, особа без громадянства, які на законних підставах знаходяться на території України;
- будь-яка юридична особа;
- органи державної влади або їх посадові особи;
- об'єднання громадян;
- трудові колективи.

2.3. Оформлення пропозиції щодо перейменування населеного пункту:

- лист, звернення (в т.ч. в електронній формі).

2.4. Пропозиції вносяться:

- на ім'я голови місцевої державної адміністрації (або особи, яка згідно закону здійснює його повноваження).

2.5. Пропозиція розглядається:

- головою місцевої державної адміністрації (або особою, яка згідно закону здійснює його повноваження), одним із його заступників (згідно розподілу обов'язків) або допоміжним органом (наприклад, комісією з перейменування) місцевої державної адміністрації.

Заступник або допоміжний орган (комісія з перейменування) місцевої державної адміністрації вносять пропозицію голові щодо:

- дати, місця і часу проведення громадських слухань;
- переліку питань порядку денного;
- організаційного комітету заходу;
- процедури підведення підсумків.

2.5.2. Голова місцевої державної адміністрації приймає розпорядження про проведення громадських слухань

(чітких термінів проведення громадських слухань, на відміну від громадського обговорення, законодавством не передбачено. Тому вони можуть бути запропоновані організатором громадських слухань і мають бути визначені у розпорядженні про проведення громадських слухань.

Разом з тим, проведення громадських слухань, прийняття відповідного розпорядження голови місцевої державної адміністрації та направлення пропозицій Верховній Раді України мають відбутися до 21.11.2015 р.).

2.6. Повідомлення про проведення громадських слухань:

2.6.1. Повідомлення розміщує організатор на сайті місцевої державної адміністрації та в місцевих ЗМІ.

2.6.2. Інформаційне повідомлення про проведення громадських слухань повинно містити:

- найменування організатора громадських слухань (відповідна місцева державна адміністрація);
- мету і порядок денний громадських слухань;
- ініціаторів, що внесли пропозицію щодо перейменування населеного пункту;
- строк, місце, час проведення заходів з громадських слухань, акредитація представників засобів масової інформації, реєстрація учасників;
- поштову адресу та (або) адресу електронної пошти, номер телефону, строк і форму для подання пропозицій (зауважень);
- місцезнаходження та (або) адресу електронної пошти, номер телефону організатора громадських слухань, за якими можна отримати консультації з питання, що винесене на громадські слухання;
- прізвище та ім'я особи, відповідальної за проведення громадських слухань;
- строк і спосіб оприлюднення результатів громадських слухань.

2.7. Порядок проведення громадських слухань

2.7.1. Громадські слухання вважаються такими, що відбулися, за умови участі в них:

- ініціатора (організатора);
- представників територіальної громади населеного пункту (населених пунктів) району.

2.7.2. У ході громадських слухань ведеться протокол.

2.7.2. Пропозиції вносяться головуючому:

- в усній чи письмовій формі.

2.7.3. Підведення підсумків громадських слухань:

- пропозиція підтримується шляхом голосування простою більшістю голосів присутніх;
- оформлення протоколу та передача його організатору громадських слухань.

Результати громадських слухань мають рекомендаційний характер для місцевих державних адміністрацій

2.8. Голова місцевої державної адміністрації:

- з урахуванням протоколу громадських слухань видає розпорядження та направляє на розгляд Верховної Ради України розпорядження з пропозицією про перейменування.

Богдан Короленко, кандидат історичних наук,

Сергій Рябенко, магістр права,

співробітники Українського інституту національної пам'яті

Щодо перереєстрації транспортних засобів фізичних осіб

Станом на сьогодні перереєстрація транспортних засобів визначається порядком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів» № 1388 від 07.09.1998.

Зокрема, згідно п. 33 вказаного порядку, перереєстрація транспортних засобів проводиться у разі «отримання свідоцтва про реєстрацію замість утраченого або не придатного для користування, зміни їх власників, місця стоянки, місцезнаходження або найменування власників-юридичних осіб, **місця проживання** або прізвища, імені чи по батькові фізичних осіб, які є власниками транспортних засобів, а також у разі зміни кольору, переобладнання транспортного засобу чи заміни кузова, інших складових частин, що мають ідентифікаційні номери».

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» та ст. 29 Цивільного кодексу України, місцем проживання фізичної особи є житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає постійно або тимчасово.

Відповідно до ст. 379 Цивільного кодексу України, «житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них».

Таким чином, передбачене ч. 6, 7 ст. 7 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки» **перейменування областей, районів, населених пунктів, районів у містах, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів, інших об'єктів топоніміки населених пунктів** не є зміною місця проживання фізичної особи-власника транспортного засобу, оскільки фактично місцезнаходження житла фізичної особи не змінюється. У зв'язку з цим, зміна назви вулиці (провулку, населеного пункту) згідно діючого законодавства **не є та не може бути підставою для перереєстрації транспортних засобів**, належних фізичним особам на праві власності.

У разі безпідставних вимог з боку органів ДАІ МВС України у Вашій області або місті щодо необхідності перереєстрації належних громадянам транспортних засобів, по даним фактам радимо Вам звертатися до органів прокуратури.

*Богдан Короленко, кандидат історичних наук,
Сергій Рябенко, магістр права,
співробітники Українського інституту національної пам'яті*

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АСРР – Автономна Соціалістична радянська республіка
ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
ВЛКСМУ – Всесоюзний ленінський комуністичний союз молоді
ВУЦВК – Всеукраїнський центральний виконавчий комітет
ВЧК – *рос.* Всероссийская чрезвычайная комиссия
ГУЛАГ – *рос.* Главное управление лагерей
ДЕРЖБЕЗПЕКА – державна безпека
ДПУ – Державно-політичне управління
КДБ – Комітет державної безпеки
КІМ – Комуністичний інтернаціонал молоді
КОМНЕЗАМ – комітет незаможних селян
КОМПАРТІЙНИЙ – комуністичний партійний
КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
КПРС – Комуністична партія Радянського Союзу
КПУ – Комуністична партія України
ЛКСМУ – Ленінський комуністичний союз молоді України
МВС – Міністерство внутрішніх справ
МДБ – Міністерство державної безпеки
МОПР – *рос.* Международная организация помощи борцам за революцию
МЮД – *рос.* Международный юношеский день»
НДР – Німецька Демократична Республіка
НК – Народний комісаріат
НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
ОДПУ – Об'єднане державно-політичне управління
ОСО – *рос.* Особое совещание
РКП(б) – Російська комуністична партія (більшовиків)
РНК – Рада народних комісарів
РРФСР – Російська радянська федеративна соціалістична республіка
РСДРП(б) – Російська соціал-демократична партія (більшовиків)
РСІ – Робітничо-селянська інспекція
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
Ст. – станція
УДБ – Управління державної безпеки
УНКВ – Управління народного комісаріату внутрішніх справ
УНР – Українська Народна Республіка
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка
ЦВК – Центральний виконавчий комітет
ЦК – Центральний комітет
ЧК – *рос.* Чрезвычайная комиссия